

PRAKTISKE GRUNDE

Tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

Nr. 2 ▷ sommer 2007

Videnskaben mellem kontinuitet og brud
– hvad siger den historiske epistemologi og kan
pædagogik og sociologi lære af den?

Who Are the Masters of the Treaties?
Law and Politics in the Birth of
European Constitutionalism

Indhold

Kristian Larsen

Videnskaben mellem kontinuitet og
brud – hvad siger den historiske
epistemologi og kan pædagogik og
sociologi lære af den? 5

Antonin Cohen

Who Are the Masters of the
Treaties? Law and Politics in the Birth
of European Constitutionalism 20

Anmeldelser 34

Nyhedsbrevet 35

Praktiske Grunde

Tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

Nr 2 ▷ Sommer 2007 ▷ ISSN-1902-2271

Praktiske Grunde udgives af foreningen *Hexis* • *Forum for samfundsvidenskabelig forskning* og udkommer elektronisk fire gange årligt. Praktiske Grunde er et tværfagligt forum for analyse af sociale og kulturelle praksisformer, herunder deres sociale genese, strukturelle betingelser, virkemåder og relation til magt- og dominansforhold. Praktiske Grunde ser det som sin særlige opgave at fremme en kritisk og konstruktiv dialog mellem de mange forskere og studerende, der på vidt forskellige måder og i vidt forskellige faglige og institutionelle sammenhænge arbejder med inspirationen fra den franske sociolog Pierre Bourdieu. Praktiske Grunde redigeres af et tværfagligt redaktionspanel og bringer forskningsartikler, oversættelser af centrale fremmedsprogede tekster, debatindlæg, anmeldelser og bogomtaler, samt meddelelser om konferencer, seminarer, studiegrupper o.l. Manuskripter sendes i elektronisk form til: praktiskegrunde@hexis.dk. Se nærmere anvisninger på: www.hexis.dk.

Redaktionspanel ▶ Carsten Sestoft, Anders Høg Hansen, Kim Esmark, Ole Hammerslev, Jens A. Hansen, Kristian Larsen, Ulf Brinkjær ▶ Deadline for indlæg til nr. 3: 15. okt. 2007.

Redaktionens forord

I løbet af sommeren har der igen været debat om den europæiske forfatning. Efter forfatningstraktaten blev afvist ved folkeafstemninger i Frankrig og Holland er det nye instrument i den øgede EU integration "reform-traktaten". Den skal i løbet af 2007 forhandles på plads, således at EU kan reformeres. Og det er betydelige forhold, der er på spil ifølge den politiske retorik. Som Per Stig Møller (eller hans embedsmænd) skriver i forordet til det danske udenrigsministeriums redegørelse for den kommende EU-traktat: "Europa har hårdt brug for, at traktatsspørgsmålet bliver løst hurtigt, så kræfterne i stedet kan fokuseres på at skabe fremskridt på borgernære politikområder såsom vækst og beskæftigelse, miljø, uddannelse, forbrugerbeskyttelse og kampen mod terrorisme og grænseoverskridende kriminalitet."

Det er interessant, at det i citatet fremstilles som naturligt at det retlige spørgsmål – traktatsspørgsmålet – bliver løst for at EU-politikkerne og institutionerne igen kan arbejde for borgernes ve og vel – herunder beskytte os mod terrorisme og mod transnational kriminalitet. Eller med andre ord: Det retlige bliver gjort til en teknisk forhindring og forudsætning for den fredelige og (nær)demokratiske udvikling af EU. Et andet interessant perspektiv på citatet er, at det bekræfter en dominerende tendens til at fokusere på det repræsentative demokrati i sin idealtypiske udformning, hvor de folkevalgte politikere arbejder for almenvellet. Dette falder godt i tråd med den dominerende litteratur om EU-projektet, hvor medlemsstaterne fremtræder som de absolutte hovedaktører i udviklingen af Europa, og det er særligt de nationale regeringsrepræsentanter, som er hoveddrivkraften og initiativtagerne til EUs væsentligste forandringer. En del af denne litteratur blev berørt i sidste nummer af *Praktiske Grunde* (nr. 1/2007) af Niilo Kauppi og Mikael Rask Madsen. Og det er da også et sådan indtryk, man får, når man følger den daglige journalistiske dækning af området. Men spillet om Europa er naturligvis meget mere kompliceret (ganske som forestillingen om det repræsentative demokrati er, jfr. Bourdieu (1991)), og spillet indeholder et uoverskueligt antal deltagere, institutioner, interesseorganisationer, lobbygrupper, advokatfirmaer, konsulentbureauer og naturligvis også det vi betegner nationalstater. Denne kompleksitet åbner op for nogle særdeles interessante

te forskningsaspekter, om end det kan give visse metodologiske (og forskningsstrukturelle) problemer. For hvor skal vi starte i forskningen? Hvordan finder vi de centrale personer, virksomheder og institutioner, når hele den officielle europæiske historie er fokuseret på borgernes, nationalstaternes og EU-institutionernes politiske relationer? Hvordan skal vi forskningsmæssigt afgrænse undersøgelsesobjekterne eller felterne for rent faktisk at kunne foretage vores undersøgelse? Det enkle svar er naturligvis at gå tilbage og undersøge genesen af de enkelte områder og finde frem til de i virkeligheden få personer, der var involveret – men dette er naturligvis i praksis lettere sagt end gjort (til inspiration og for metodiske overvejelser se artiklerne i *Retfærd. Nordic Legal Journal. Special Issue: Pierre Bourdieu: From Law to Legal Field*, vol. 114, no. 3/2006.).

Et andet interessant aspekt ved forfatningstraktaten er, at den er blevet introduceret som en ny idé, som en absolut nødvendighed for det fremtidige europæiske samarbejde. Men projektet med en fælles europæisk forfatning er ikke ny – ligesom der (ikke helt overraskende) står en række ressourcestærke personer, institutioner og firmaer bag skabelsen af en EU-forfatning. Antonin Cohen fra Université de Picardie kaster i dette nummer af *Praktiske Grunde* lys over netop disse forhold. I artiklen "Who are the Masters of the Treaties?" redegør Cohen for, hvordan der allerede i slutningen af 1930'erne fandtes forskellige udkast til en europæisk forfatning. Bestræbelserne for en fælles europæisk forfatning tog dog for alvor form i efterkrigstidens Europa. Da det ikke lykkedes at implementere en europæisk forfatning i midten af 1950'erne, ændredes strategien. Mens forfatningsbestræbelserne, som Cohen skriver, var tæt relateret til det amerikanske udenrigspolitiske establishment, forsøgte en lille gruppe jurister delvist gennem den nyskabte *European Court of Justice* (ECJ) at skabe en transnational institution baseret på europæiske retlige principper. Denne domstol blev central for europæisk federalisme, så selvom Europa ikke fik en fælles forfatning opstod en fælles europæisk retlig tradition med tilhørende juridisk videnskab inden for hvad der skulle blive EF-retten. Der blev med Cohens ord skabt "constitutionalism without a constitution". I artiklen undersøger Cohen, hvem som stod bag og støttede bestræbelserne for et samlet Europa, samt hvilke ressourcer de havde. Og ikke overraskende drejer det sig særligt om en lille gruppe særdeles ressourcestærke jurister, herunder amerikanske advokater.

Ud over at ville undersøge historien bag den europæiske forfatningstanke og det, vi i dag kender som EU-retten, vil artiklen også noget mere – herunder gøre op med statskundskabens fokusering på nationalstater, på neo-institutionalismens fokus på institutionerne etc. Ud

fra en Bourdieusk optik forsøger Cohen at fremme en forskningsagenda, som undersøger Europa ud fra en historisk og feltstrukturel optik. Cohen lægger et interessant projekt frem: "... the formation of a European legal field is to be understood both through the internal dynamics and external relations between the multiple European organizations and institutions that resulted from European integration ... and through the interrelations of these specifically European organizations and institutions that resulted from Globalisation processes". Og dette kunne naturligvis linkes til enkelte individers samlede bestræbelser, således at den makrostrukturelle fortælling undersøges ud fra individernes mikrohistorier. Herved afspejles makrostrukturen i individerne og individernes strukturerede mikrohistorier skaber makrostrukturen.

Et forhold, som er vanskelig ved sådan EU forskning, er, at Europa ikke findes *per se*. Det vi kender som Europa – eller EU og dets institutioner – er konstrueret af individer med forskellige *nationale* sociale baggrunde, uddannelser, karrierer etc. Som Cohen viser – og hermed lægger han sig op ad beslægtede studier – er det særdeles ressourcestærke agenter, som er deltagere i disse spil. Disse nationalt ressourcestærke agenter ressourcer og oprindelige nationale habitus blev siden hen brugt i skabelsen af det transnationale og internationale, og sådanne internationale strategier kunne igen benyttes nationalt som ekstra ressourcer.

Cohen giver også en indgang til, hvordan vi kan undersøge transnationale felter i deres genese på trods af de problemer undersøgelserne medfører. Hvor Yves Dezalay og Bryant Garth (1996; 2002) har vist vejen for hvordan man via omfattende interviews kan forstå og undersøge konstruktionen af internationale arenaer forsøger Cohen at grave materiale frem fra diverse arkiver og kvantificere det. Cohen forsøger med andre ord at lade sig inspirere af Bourdieu og bruge en mangfoldighed af metoder til at undersøge konstruktionen af et europæisk retligt felt.

Man kan kritisere artiklen for, at den for entydig fokuserer på jurister og deres skabelse af et europæisk retligt felt. Men et fokus på retten er der som sådan ikke noget underligt ved. Jurister var, som en af de første *political scientists* inden for EU-rettens område, Stuart Scheingold, skrev "the middlemen" i den europæiske konstruktion og de medfølgende muligheder for nationale agenter (Scheingold 1971). Faren ved at fokusere så entydigt på udviklingen af retlige instrumenter eller retlige institutioner, som EF-domstolen, er, at argumentet hurtigt kan blive selvfølgeligt: At jurister skabte et EU-retligt felt. For spørgsmålet er, om ikke der var langt flere forskellige typer af eksperter med forskellige typer af viden, uddannelser og interesser, som deltog i kon-

struktionen af Europa, hvor ret alene var et element? Den forskningsmæssige indgang via institutioner er naturlig, da det forenkler selve forskningen og skaber en indgang til nogle af hovedaktørerne. Så ved at benytte retten og jurister skabes en indgang til et større spil om Europa og konstruktionen af Staten, og herved åbnes op for en mængde agendaer og logikker, som også berører økonomi, kultur, uddannelse etc. Og det er da også netop det, Cohen planlægger at udvikle i sin kommende forskning.

Sproget i "Who are the Masters of the Treaties" kan forekomme kompakt og selve emnet måske en smule indforstået for læsere, der ikke nødvendigvis har EUs retlige og institutionelle historie præsent. Derfor disse indledende og forhåbentlig indførende ord til netop Cohens tekst. Men *Praktiske Grunde* rummer naturligvis også andet stof, først og fremmest Kristian Larsens artikel om den historiske epistemologi. Med sine ideer om Nej'ets filosofi, bruddet med hverdagserfaringen og konstruktionen af objektet som forudsætninger for produktion af videnskabelig erkendelse hørte denne tradition til de vigtigste teoretiske inspirationskilder for Bourdieus syn på viden og videnskab. I Larsens optik er den historiske epistemologi samtidig et muligt redskab til at reflektere de aktuelle trusler mod de pædagogiske og sociologiske videnskabers autonomi. Bagerst i *Praktiske Grunde* finder man som vanligt nyhedsbrevssektionen med anmeldelser, omtaler af bøger og afhandlinger, kommentarer, notitser m.v.

Ole Hammerslev & Kim Esmark

Referencer

Bourdieu, P. 1991, "Political Representation: Elements for a Theory of the Political Field," in *Language and Symbolic Power*, Polity Press, Cambridge, pp. 171-202.

Dezalay, Y. & Garth, B. G. 1996, *Dealing in Virtue: International Commercial Arbitration and the Construction of a Transnational Legal Field* The University of Chicago Press, Chicago.

Dezalay, Y. & Garth, B. G. 2002, *The Internationalization of Palaces War: Lawyers, Economists, and the Contest to Transform Latin American States* University of Chicago Press, Chicago.

Retfærd. *Nordic Legal Journal. Special Issue: Pierre Bourdieu: From Law to Legal Field*, vol. 114, no. 3/2006.

Scheingold, S. A. 1971, *The law in political integration: the evolution and integrative implications of regional legal processes in the European community* Center for International Affairs, Harvard University, Cambridge, Mass.

Videnskab mellem kontinuitet og brud - hvad siger den historiske epistemologi og kan pædagogik og sociologi lære af den?

Kristian Larsen

lektor, Institut for pædagogisk sociologi, Danmarks Pædagogiske Universitet

Introduktion

Denne artikel udspringer af interessen for produktion af erkendelse indenfor videnskab over tid og sekundært af interessen for relationer mellem videnskab og samfund.¹ Det er hensigten at introducere en fransk historisk epistemologisk tradition, særligt repræsenteret ved G. Bachelard (1976) og G. Canguilhem (1988), der beskæftiger sig med sådanne spørgsmål indenfor naturvidenskabelige områder som biologi, medicin, fysik og kemi.² Disse historikere har undersøgt, hvordan indsigt har været produceret over en længere tidsperiode. De har studeret, hvordan erkendelse indenfor et fagområde har involveret både lange perioder af stagnation og "sygdomme" i erkendelser – men også hvornår brud og ny erkendelser blev mulige. Her analyseres historisk

hvilke teorier, begreber og metoder videnskabsmænd gjorde brug af i deres bestræbelser på at frembringe ny viden om de forskellige forskningsobjekter. Deres spørgsmål angik kontinuitet og brud i erkendelser, og fokus var blandt andet på, hvordan forskningsobjekter, teorier (ofte implicite), begreber og forsøgsopstillinger, herunder den hverdagslige tænkning om objektet, stod som forhindringer for nye erkendelser. Der er tale om et relativt rationalistisk og realistisk perspektiv. Den type refleksioner suppleres eller kompletteres af såkaldte socialkonstruktivistiske studier, inspireret af Latour og Woolgar (1979). Bidraget fra deres side fremhæver og radikaliserer, hvordan frembringelse af fakta i maksimal grad er en social konstruktion, og hvordan den sociale og videnskabelige proces involverer en fortrængning af dette.

Denne type refleksioner om en historisering af erkendelser, teori, metode og teknologi, mellem brud og kontinuitet, kan ikke anvendes direkte aktuelt og indenfor social- og humanvidenskab. Men der kan ligge nogle overvejelser, som måske kan inspirere til aktuelle diskussioner af videnskabens funktion og autonomi i forhold til dominerende felter som magt, økonomi og politik. Vel at mærke en relation som er specielt nærværende og påtrængende ved særlige typer af videnskabelige genstandsområder, ved særlige videnskabelige institutioner og ved særlige fakulteter og

¹ Området angår et historisk og socialt produkt, der benævnes videnskab ved universiteterne, som – om ikke andet – ideelt betegner den aktivitet at producere viden for videns egen skyld. Vi taler altså om et felt med positioner og kampe, hvor der er erobret en vis autonomi i forhold til andre felter såsom økonomi, religion eller politik.

² Artiklen er baseret på tidligere og aktuelle noter om historisk epistemologi. Der har i 2006-2007 været gennemført Ph.d. kursus om epistemologi og socialkonstruktivisme ved DPU, i et samarbejde med "Forskerskolen I Humanistisk Sundhedsforskning" ved Syddansk Universitet. Heri har undertegnede, John Krejsler, Ulf Brinkkjær og Katrin Hjort desuden indgået.

ge institutioner og ved særlige fakulteter og universiteter. Men også en relation som ingen indenfor det videnskabelige område kan være upåvirket af. En lidt fortrængt pointe er, at nybrud i erkendelser, som har været mulige indenfor videnskab, i høj grad skete på trods af og i modsætning til, hvad ikke-videnskabelige interesser var. Viden som, vel at mærke ofte efterfølgende, kunne inddrages og anvendes til ikke-videnskabelige formål, fx til at optimere og forbedre "bløde områder" som sundhed og behandling eller "hårde områder" som udvikling af bygninger og broer.

Videnskab, autonomi og ikke-videnskabelige udfordringer

Hvorfor dukker dette tema om historisering af erkendelser inden for videnskab, og relationer mellem videnskab og samfund, op nu? Og hvem er det interessant for? Først og fremmest er denne type indsigt vedkommende for fag-videnskabsfolk, fordi historisering af erkendelser bidrager til en vis ydmyghed overfor de komplekse udfordringer i relationer mellem forskningsobjekt, forskningssubjekt, metoder, redskaber, tænkning og samtid. I en objektivering bliver videnskab og autonomi særligt aktuell for ansatte og studerende ved relative nye universiteter (fx Danmarks Pædagogiske Universitet i Danmark eller Karlstad og Örebro universiteter i Sverige), med forskning på et relativt lavt positioneret område (fx pædagogik og sociologi), og med relativt lav autonomi (politisk eksponerede områder). Inden for højt positionerede videnskabelige områder (fx store dele af de naturvidenskabelige områder) med høj autonomi, på højt positionerede fakulteter ved gamle universiteter (fx Københavns universitet i Danmark eller Uppsala og Lund universiteter i Sverige), vil man ikke i samme udstrækning være eksponeret for denne type overvejelser. De sidstnævnte kan stort set lukre på erobret legitimitet og den høje position i den offentlige politik. Det legitimitet og den høje position i den offentlige politik og hverdagslige konstruktion, at vi er blevet del af en ny tid, hvor det er nødvendigt, at alle institutioner i samfundet kan og skal legitimere sig ved at dokumentere og bevise, at de gør en forskel. Indenfor alle sociale felter, som i sociologisk optik kan tænkes som sociale kampfelter, må man både internt og eksternt legitimere sin virksomhed overfor sig selv og overfor det politiske niveau. Det skal understreges, at her ikke bygges på empiriske studier, men på fremvæksten af nye diskurser, som også involverer ændret tale om videnskab. Ledere, administratorer og politikere skal have det bedst mulige grundlag for at kunne træffe de rette beslutninger om, hvordan driften af det ene eller andet kan blive optimeret. I det private erhvervsliv og i den offentlige sektor har det gennem nogle år været formid-

let, at der må tænkes i termer som "hvad virker". Som borgere og brugere af diverse institutioner og som ansatte i andre, har det virket selvklart, at man ikke længere kan lade sig nøje med, hvad aktørerne "føler" eller "erfarer" som godt eller skidt, rigtigt eller forkert. Vi må "vide", og den viden skal underbygges, dokumenteres og sandsynliggøres. Vi kan i forlængelse heraf se, at en række begreber og institutioner er dukket op gennem de sidste 5 – 10 år. Der skal "evalueres", måles "outcome", udvikles "standarder", og der må være "evidens" bag interventioner. Institutioner som "clearing house" eller "cochrane review" har fået en fremtrædende plads på nye områder. Alt og alle er både subjekter og objekter i de processer. Optimering og rationalisering har været kendt og beskrevet på det private virksomhedsområde i 100 år, fx med begrebet "Scientific management" af Taylor.³ Taylor ville bygge produktionsoptimering på bestemte videnskabelige principper. Noget lignende gør sig gældende i dag med ideen om evidensbaseret praksis, også på det sociale, sundhedsmæssige og pædagogiske område.

Hvorfor nu alt dette? Fordi særligt visse dele af det, der betegnes som videnskab, nu på en ny og grundlæggende måde også forbindes med begreberne efterspørgsel, kunder og produktion. Som sagt er områder som fx pædagogik og sociologi måske særligt eksponeret herfor. Det er blevet ikke blot legitimt, men – særligt i den fremherskende politiske konstruktion af videnskab – til og med en mere eller mindre grundlæggende antagelse, at det er en ganske bestemt og kortsigtet⁴ definition af brugere og efterspørgsel, der skal være styrende, motiverende og ledende for, hvad der skal arbejdes med, og hvilke spørgsmål der skal stilles indenfor videnskab. Det kan så efterfølgende modificeres, at videnskaben (hvis vi nu fastholder dette alt for forenklede begreb) fra dens begyndelse som institution altid har været i dialog med den ikke-videnskabelige verden, at den er kontekstbunden, og at der altid har været styring implicit, fx gennem det sprog og den kultur, man kan formulere sig gennem, og explicit, fx gennem økonomisk og politisk prioritering af forsknings- eller indsatsområder. Det behøver man ikke at læse megen videnskabshistorie for at få bekræftet. Det nye er måske blot, at denne styring (det være sig politisk, kundemæssigt eller anvendelsesorienteret) og forestilling om interessefællesskab mellem ikke-videnskab og videnskab – blandt andet institutionaliseret gennem universitetslo-

³ Frederick Taylor (1913): *The principles of Scientific Management*.

⁴ Carsten Sestoft fremhæver i Gjallerhorn (2007), at den nye forskningspolitiske udfordring af videnskab ikke så meget består i dens anvendelsesorientering, men snarere i dens kortsigtethed.

ven, der blev vedtaget i maj 2003 – nu ikke blot er indskrevet institutionelt.⁵ Den konstruktion er også virksom, oftest ikke-bevidst, hos de enkelte forskere på universiteterne. Nogle er, som sagt, mere eksponerede end andre.

Man kan således, ud fra en sociologisk optik, se en ny politisk udfordring af videnskaben, og måske særligt af pædagogisk – sociologisk forskning. Det kunne beskrives som en politisk og samfundsmæssig udfordring af et videnskabeligt felt, dvs. et relativt autonomt socialt kampfelt, hvor forskningsspørgsmål, forskningsmetoder og teorier først og fremmest udvikles gennem interne kampe i feltet. I den korte og forenklede rekonstruktion kan man tænke sig at videnskab – her tænkes om ikke andet på et ideal af, hvordan sådan noget kan tænkes at være virkeliggjort – mere og mere i aktuelle situationer eroderes som autonomt og snarere bliver defineret af de problemer og udfordringer, som forvaltningen af samfundet løbende støder på. På lignende måde som ministerierne har deres sektorforskningsinstitutioner, som AMI, SFI, SBI og SIF, kan man tænke denne udfordring af grundvidenskab. Videnskab skal udspringe af erfarede problemer og give overblik eller løsninger til de ansvarlige indenfor politik.⁶

Det, som vil blive diskuteret i det følgende, er situationen et andet sted og med en anden problematik. Der er dog en ret tæt relation til ovennævnte spørgsmål, når der efterfølgende gives eksempler på, hvordan der erkendes indenfor videnskab, og hvordan videnskab relaterer sig til samfund over tid.

Når der gøres rede for fund, erkendelser, kontinuitet og brud inden for primært naturvidenskabelig videnskab, er udgangspunktet ikke en normativ og naiv hensigt om, at videnskab blot skal defineres og udvikles ifølge "egne" interesser. Men der er måske i analyser om naturvidenskab i historisk perspektiv en vis indsigt,

som kan være interessant og relevant at inddrage i aktuell sammenhæng og måske på andre videnskabelige områder.

De historiske epistemologer og den marginale position

G. Canguilhem, A. Koyré, J. Cavaillès og G. Bachelard trækker på samme hammel med hensyn til videnskabs-historie, erkendelsesteori, brud/kontinuitet mv. Den historiske epistemologi er primært repræsenteret ved Bachelard,⁷ Canguilhem og Cavaillès.⁸ De tre var alle placeret inden for det filosofiske felt, hvor Bourdieu og Foucault var under uddannelse, og de arbejdede med filosofi og historie inden for henholdsvis fysik, biologi/medicin og matematik. Bachelard ses som den centrale skikkelse, og Canguilhem og Cavaillès som hans elever.

⁹ De historiske epistemologer har ifølge Broady (1991) været helt marginalt placeret i det franske filosofiske miljø.¹⁰ Ifølge Broady var der ikke blot tale om en perifer placering mht. intellektuel anseelse i det akademiske felt, men også om en relativ social marginal placering af agenterne, de historiske epistemologer.¹¹ Det relationelle perspektiv – at være opmærksom på forskellen mellem modsatte positioner – gør Callewaert (2006) også rede for. Den position, som Sartre indtog, var i opposition til den, Canguilhem indtog.¹² Den første er fra byen, han er ét med den borgerlige verden, og han begår sig med lethed i forhold til de uskrevne regler; den anden er fra landet, og han er hjemløs i den borgerlige verden, hvor han ikke rigtigt kender eller følger de uskrevne regler. Canguilhem blev godt nok en del af den mest officielle akademiske verden, men særligt Bourdieu (1998) beskriver, hvordan Canguilhem gennem hele sin kropslige fremtræden, inklusiv sproget

⁵ Det beskrives fx i universitetsloven, at styring flyttes fra rektor til bestyrelsen som øverste myndighed for universitetet. Økonomistyring er desuden ændret, og der er ændringer mht. kontrakter, konkret gennem udvikling af udviklingskontrakter, som det ses i § 10 stk. 8.

⁶ Sektorforskningen skal ud fra politisk definerede problemstillinger formidle viden om henholdsvis arbejdsmiljø, sociale, byggemæssige- og sundhedsmæssige forhold. Forskerne ved disse institutioner skal arbejde med det, som erfares som vigtigt, når samfundet løbende skal justeres og korrigeres, og deres viden skal stå til rådighed som grundlag for politisk intervention og styring. Der er tale om ad hoc definerede problemstillinger, som styrer forskningen. Her fokuseres ikke på hvordan disse institutioner også samtidig bidrager til grundvidenskabelig udvikling indenfor deres respektive områder, hvordan de kan bidrage i den politiske proces gennem den måde, de (re)konstruerer de politiske spørgsmål til forsknings-spørgsmål, og der fokuseres heller ikke på, hvordan den viden, de fremlægger, evt. anvendes, ikke-anvendes eller forvrænges i anvendelsen.

⁷ Bachelard blev professor ved l'Histoire et philosophie des sciences ved Sorbonne i 1940.

⁸ Henholdsvis født i 1884, 1904 og 1903.

⁹ Canguilhem overtog Bachelards professorat i 1955.

¹⁰ Broady (1991, p. 49, n83) giver et indicium for den marginale position inden for fransk universitetsfilosofi ved at inddrage Louis Pintos (Pinto 1987) beregninger af fordelingen af de, i sammenhæng med studentereksamen, anvendte filosofiske tekster i årene 1972-1980. Her var de epistemologiske og naturvidenskabsfilosofiske tekster (fx Bachelard) mindsket i andel fra 10,6% til 1,1%.

¹¹ Broady har kunnet se beskedne sociale udspring hos dem, og på samme måde forholder det sig med den lille avantgarde af unge filosoffer, som inspireredes af dem, fx Bourdieu og Foucault. De var som regel heller ikke børn af det parisiske storbourgeoisi eller de parisiske embedsmænds- eller professorsordynastier. De stammede fra provinsen og/eller middelklasserne eller de folkelige klasser (Broady 1991, p. 34).

¹² Canguilhem, Jean-Paul Sartre og Raymond Aron startede iøvrigt i samme klasse på Ecole Normale Supérieure i 1924, ifølge Wikipedia.

og accenten, afveg fra fremherskende fremtrædelser af kroppe i den dominerende del af universitetsverdenen. Bourdieu fremhæver hos Canguilhem en vis "dissonance" eller "resistance", og siger fx:

"Although holding the apparently most conventional posts within the university system, he was not like the others () He did not fully belong to the university world which nevertheless accorded him every sign of its recognition and for which he undertook every assignment. Those who evoke his memory speak of his gravely voice and accent, which had the effect of making him seem always angry, and the sidelong glance coupled with an ironic smile which accompanied his stern judgements on the academic world." (Bourdieu 1998, p. 190)

I relationen mellem Sartre og Canguilhem er den første en engageret intellektuel, der ofte er i medierne, og han udtaler sig om hvad som helst og mere til (Callewaert 2006), mens den anden beskæftiger sig med klart afgrænsede studier af videnskabshistorien, og han er aldrig til stede i medierne. Man kan med Bourdieu (1998) tilføje, at den ene spillede tennis på et højt niveau, og den anden spillede rugby. Bourdieu gør desuden rede for, hvordan Canguilhems habitus og marginelle position i universitetsverdenen var forbundet med en enorm investering fra hans side, og samtidig tilhørte han aldrig rigtigt den verden. Bourdieus analyse indrager fx det forhold, at Canguilhem havde samme engagement (tension), når han talte om hverdagslige forhold, som når han talte om tekniske forhold indenfor videnskab eller filosofi – modsat højere positionerede agenter, hvor habitus var ét med positionen. Den, som færdedes hjemmefra blandt eliten i det videnskabelige miljø, kunne – og måtte ud fra den sociologiske analyse – have en helt anden distance, herunder være spændt, optaget og ivrig, når talen gik på Kant, og være rolig og afslappet, når samtalen skiftede til at angå hverdagslivet. For opkomlingen er det en kamp på liv og død, hele tiden.

I dansk og nordisk videnskabshistorisk sammenhæng er det snarere Kuhn (1970)¹³ end Bachelard, der har været kendt,¹⁴ om end man måske kan forvente en vis revitalisering af denne tradition i en aktuel tid, hvor deres arvtagere indenfor filosofi (Foucault) og sociologi (Bourdieu) høster en vis anerkendelse. Det bliver således væsentligt at spørge, hvad de kommer af, og hvem

og hvad de trækker på. Det kan kort rekonstrueres, at Kuhn og Bachelard er forskellige på visse punkter, men enige i, at de videnskabelige tekstbøger overgår kontinuiteten af videnskabelig forskning, og begge positioner fremholder diskontinuiteten af videnskabelig progression.

Hverken Foucault eller Bourdieu gjorde i deres tidlige værker særligt meget ud af deres rødder i historisk epistemologi. Man kan sige, at Bourdieu i sine sidste skrifter gør rede for sin respekt for og fascination af Canguilhem¹⁵ (Bourdieu 1998, 2006). Broady (1991) påpeger det forhold, med hensyn til Bourdieu, og Schmidt (1983) med hensyn til Althusser og Foucault, at den historiske epistemologi reelt er stærkt dominerende i de respektive forfatterskaber, men at de snarere end at give referencer til epistemologerne benytter eller udnytter dem. De påpeger også, at den måske netop er så grundlæggende en forudsætning, at de delvis er blinde for den selv. Ikke desto mindre er Foucault meget direkte i sin anerkendelse af Canguilhem i sin introduktion til Canguilhems "The Normal and the Pathological":

"Take away Canguilhem and you will no longer understand much about Althusser, Althusserism and a whole series of discussions which have taken place among French Marxists; you will no longer grasp what is specific to sociologists such as Bourdieu, Castel, Passeron and what marks them so strongly within sociology; you will miss an entire aspect of the theoretical work done by psychoanalysts, particularly by the followers of Lacan. Further, in the entire discussion of ideas which preceded or followed the movement of '68, it is easy to find the place of those who, from near or from afar, had been trained by Canguilhem."

Bachelards *Nej'ets filosofi* (1976), *La philosophie du non*, blev udgivet i 1970 i Frankrig. Ærindet var historisk at rekonstruere de forskellige paradigmer, som havde været virksomme i fysik i forhold til det fænomen, som betegnes "masse". Der er tale om rekonstruktioner fra 1600-1700 tallet, frem til bogen blev publiceret. Ideologi og rationalitet i det, Canguilhem kalder generel og teoretisk biologi, udgives i 1988, og her er fokus udvikling af erkendelse, primært om den menneskelige krop og dens virkemåder. Det grundarbejde,

¹³ *The Structure of Scientific Revolution* (1970). Kuhn var oprindelig teoretisk fysiker, og de fleste af hans eksempler var hentet derfra. Han siger selv, han er inspireret af Alexandre Koyré i forordet til 1962 udgaven.

¹⁴ I dansk sammenhæng findes der ingen eller kun ganske få og meget korte referencer til denne tradition i diverse oversigts- eller opslagsbøger inden for filosofi eller sociologi.

¹⁵ Bourdieu beskriver i "Udkast til en selvanalyse" ret indgående sin relation til Canguilhem. Han betegner både Canguilhem som en diametral modsætning til sig selv, som et "fyr-tårn" i hans tilværelse, og samtidig gør han rede for en gensidig sympati mellem de to som ifølge Bourdieu skyldes en fælles habitus (Bourdieu 2006, p. 40-46). Ligheder og fælles-træk mellem Bourdieu og Canguilhem, fx i forhold til at være fremmed for uddannelsessystemet og det filosofiske miljø, forklarer Bourdieu også i forhold til en "affinity of habitus" (Bourdieu 1998).

Bachelard her har udviklet, er noget Canguilhem bygger videre på; dvs. videnskabshistoriske studier af respektive områder, såsom dette af Canguilhem, bruges til at "periodisere" eller typologisere, således som Bachelard gør det i *Nej'ets filosofi*.

Bachelard (1976) er i denne tekst mere poetisk og filosoferende end Canguilhems (1988) mere direkte empiriske gennemgang af "life science". Bachelard beskriver fx, hvordan visse indsigter blev mulige, fordi poesi, drømmen og kreative ideer blev anvendt. Han taler bl.a. om brugen af drømmen som redskab. Ikke i den hverdagslige mening; han taler om et videnskabeligt intellekts drømmen. Han siger (Bachelard 1976, p. 64): "Vi mener, at det analogiske drømmeri i dets nuværende videnskabelige impuls er væsentlig matematisk." Hans egen beskrivelse af opdagelsen af den "positive elektron" er også væsentligt mere poetisk formidlet og meget anderledes end Canguilhems relativt konforme og begrebslogiske sprog. Bachelard (1976) siger fx ret poetisk: "Der var, som det ofte er tilfældet, tale om en tilfældig syntese af den teoretiske og den eksperimentelle opdagelse. Men alligevel var sengen redt og passede på mål til det nye fænomen, som skulle komme og strække sig der. Der var en teoretisk forudsigelse, som afventede kendsgerningen." (p. 62)

Bachelards tekst er, i forhold til Canguilhems, mere normativ i sin overskrift, i sit historiske overblik. Han beskriver fx de fem paradigmer, og han angiver i sin rekonstruktion, at videnskabsfolk generelt skal være integrative - dialektiske, dvs. mellem filosofi og laboratorium, mellem tankeeksperiment og laboratorieeksperiment. Han beskriver også, at videnskabsmanden kan udvikle en slags "mapping" af sin personlige videnskabsteoretiske profil. Men hvad er det så, der er kendetegnende for den tradition? Her præsenteres nogle centrale temaer.

Hvad er erkendelse og brud i erkendelser

Helt grundlæggende er fokus i den historiske epistemologi ikke på den generelle tænkning, som fungerer på hverdagsniveau, hverken uden for videnskaben eller inden for denne. Der er i stedet rettet opmærksomhed mod de grundantagelser, som er virksomme inden for videnskab på et aktuelt tidspunkt, og på hvornår der er kontinuitet og skift i sådanne grundantagelser, og hvad der har gjort dette muligt. Vi taler, enkelt sagt, om videnskabelige erkendelser, og om hvordan disse i perioder er relativt ensartede og stabile, mens der, ofte inden for korte perioder tidsmæssigt, sker forskydninger og forandringer i, hvordan det store eller lille univers anskues. Nej-filosofien siger, at det videnskabelige intellekt må etableres gennem at nedbryde det ikke-

videnskabelige intellekt: "Frem for alt må vi erkende, at de nye erfaringer siger nej til de tidligere erfaringer; ellers har vi indlysende nok ikke at gøre med nye erfaringer." (Bachelard 1976, p. 34-35)

Der er altså tale om, at videnskab udvikler sig gennem kontinuitet og brud. Erkendelsesmæssige forhindringer kan ses som noget, der er til besvær, men de er (når de ses og bearbejdes) anledninger til nye erkendelser. Bachelard siger, at:

"... en forhindring er noget, som en bevægelse støder imod, noget, som standser en fremdrift. Det er samtidig det, der giver bevægelsen opspring, det, der fornyer fremdriften. En forhindring er både barriere og 'springbræt', kunne man sige. At omforme barrierer til afsætsramper er at komme videre, gøre fremskridt i den videnskabelige forskning eller i det digteriske kompositionsarbejde." (p. 12-13)

Videnskabshistorikerne har været kritiseret for en negativ og afvisende holdning overfor erkendelser og udvikling, heri inden for empirisk videnskab; men særligt Bachelard taler om deres indsigter og "nej'ets filosofi" som en forsonende holdning. Videnskabshistoriens rekonstruktion af brud kan og skal give anledning til at tænke mulige fremskridt. Broady (1991, p. 528) siger at den videnskabelige konstruktion er sandere, rigere og mere objektiv end det i erfaringen umiddelbart givne objekt. Det kan suppleres, at de to konstruktioner (den videnskabelige og den hverdagslige) har hver deres sandhed, rigtighed og objektivitet.

Historisk epistemologi angår en historisering af epistemologien (Bourdieu 2006, p. 41), dvs. det drejer sig om relationer mellem videnskab og det hverdagslige, samt videnskab og konstruktionen af objekter over tid. Men historisk epistemologi angår ikke videnskaberens "egentlige drivkraft" eller ontologiske spørgsmål om, hvad erkendelse er. Det interessante er, hvordan videnskabelige erkenderedskaber (metoder, forsøgsopstillinger og fremgangsmåder) og de videnskabelige paradigmer (teorier, og hermed også de begreber og begrebssystemer, som udvikles inden for videnskaben),¹⁶ gør det muligt at "se" og "forstå/forklare" visse fænomener samtidig med, at de samme redskaber og paradigmer gør det umuligt at se og forstå/forklare andre.¹⁷ Når alt i studiet af den menneskelige krop er

¹⁶ Her er brud- og konstruktionselementet inden for naturvidenskaben en slags forbillede for de historiske epistemologer.

¹⁷ Hos Bourdieus udvikles "nye" begreber (felt, habitus, kapital). Dvs. mere radikalt end hos Wittgenstein (1995, p. 79) som (i 1940) siger, at man ind imellem må tage et udtryk ud af sproget og levere det ind til rengøring, for derefter at sætte det i omløb igen. I Wittgensteins filosofi er det sproget, der "forfører" os til at stille de samme spørgsmål og få de samme svar. Wittgenstein taler fx om, at ordene i vort sprog er vore måle-

orienteret mod, at en effekt kan skyldes en virkning, som kan føres tilbage til en fysisk kontakt fx mellem en nerve og en muskel, hvordan kan det så blive muligt at nå frem til sådan noget som et hormon? Det vil sige et stof, der produceres et sted i kroppen, og som virker et andet sted. Det mest grundlæggende princip i den spirende biologiske videnskab står som forhindring for, at videnskabsmændene kan blive opmærksom på et sådant fænomen.

Forskellig position og forskellige indsigter

Vi kan først og fremmest sige, at videnskabsmanden og videnskabshistorikeren begge arbejder med erkendelse, dvs. udvikling af den symbolske del af den samlede produktion. I den samfundsmæssige arbejdsdeling er de altså ikke først og fremmest virksomme som praktikere i den materielle produktion. De manipulerer og udvikler ikke virkeligheden i materiel og fysisk mening, men manipulerer og udvikler snarere tanker om virkeligheden. Her ses bort fra videnskabsfolk, der eksplicit udvikler ting, redskaber eller behandlinger mv. Der er selvfølgelig også tale om en materiel og fysisk manipulation, og Latour og Woolgar (1979) ville sige, det var uadskilleligt; men i historisk sammenhæng er det ikke det, der er deres særlige kendetegn. Modsat fx praktikere såsom læger, jurister eller økonomer der konkret håndterer og er virksomme med fx at behandle sygdom, udforme love eller foretage beregninger af økonomi. Videnskabsmanden og videnskabshistorikeren kan så efterfølgende beskrives at arbejde med forskellige lag af tankerne om virkeligheden.

Når vi ser på, hvad de to grupper arbejder med, kan det siges, at videnskabshistorikeren har dokumenter i form af artikler, billeder eller brevvekslinger som sin empiri. Han kan som en fremmed nærme sig denne empiri med en distance og lethed, som ikke er mulig for fagvidenskabsmanden. Fagvidenskabsmanden er derimod en del af spillet, dvs. kampen i feltet om at producere "break through" viden. Han er positioneret på en sådan måde i feltet, at han er forpligtet til, og lidenskabeligt optaget af, at kaste sin entusiasme ind og investere i det pågældende felt. Han tror på spillet, dets værdier, dets indsatser og dets udelukkelser, hvilket tilsammen producerer det, Bourdieu kalder *illusio*. Videnskabelig *illusio* er at være fanget af spillet og samtidig investere driftmæssigt, dvs. som en videnskabelig libido. Han vil investere sin videnskabelige kapital og tilegne maksimal symbolsk kredit i det pågældende felt, dvs. gøre sig uudødelig. I rekonstruktioner af nogle af

de største videnskabelige forskere indenfor naturvidenskab (fx Copernicus, Galileo, Newton, Darwin og Einstein) ser man tydeligt, at en række ikke-videnskabelige behov skubbes til side og fortrænges fordi "gåden skal løses". Fagvidenskabsmanden vil producere ny viden og publicere i de mest ansete tidsskrifter eller, som den højeste anerkendelse, tilegnes Nobelprisen. Kun de, som ikke er fanget af spillet (dvs. Bachelard og Canguilhem), kan se det som en illusion.¹⁸

Omvendt kan man objektivere, at videnskabshistorikerne var virksomme i et lignende socialt kampfelt, der måske kan ses som et subfelt til det videnskabelige, med tilhørende *illusio*. Videnskabshistorikerne vil også producere nye erkendelser om videnskabernes historie mellem kontinuitet og brud. Essensen er imidlertid, at deres forskningsspørgsmål, deres empiri, teori mv. er helt forskelligt situeret.

For fagvidenskabsmanden er produktion af fagviden en udfordring, mens det er fagindsigterne, der er objekt for videnskabshistorikeren. For den første er udfordringen at komme til at beskrive og forklare empirisk-teoretisk, hvorfor stenen falder mod jorden, eller hvordan man forklarer at kroppen også reguleres af mekanismer, der ikke kan ses direkte. Der er konkrete økonomiske, tekniske, praktiske, teoretiske og metodiske problemer, som skal overvindes i det, som er aktualiseret som spørgsmålet/problemfeltet. For videnskabshistorikeren ligger vanskelighederne et helt andet sted. Han søger at rekonstruere, hvordan et forskningsobjekt blev konstrueret på en given tid, og hvordan der var kontinuitet og brud i erkendelserne over måske flere hundrede år. Hans arbejde består i at rekonstruere hele den sammenhæng, som tilsammen konstituerer en relation mellem en fagvidenskabsmand, hans eksplicitte og ikke mindst implicitte konstruktion af objekt, hans forsøgsopstilling, hans teknologier og i forskellig grad også erkendelser på andre videnskabelige områder. De har således forskellige spørgsmål, objekter, teorier og metoder. Og de producerer helt forskellige svar. Tænkemåderne og metoderne er redskaber, som fagforskeren anvender for at producere erkendelse, mens tænkemåder og metoder selv er gjort til objekter for den historiske epistemolog (Larsen 2000).

stokke (p. 49), og han anvender analogien, at sproget er et "vældigt net af godt vedligeholdte afveje" (p. 52).

¹⁸ Det præciseres senere at Latour og Woolgar (1979) havde en anden dagsorden, og at de ikke drev historisk epistemologi. Deres tilstræbte objektivisering (de gjorde en dyd af deres marginale position, da de beskrev forskere og forskningen med begreber som "stamme", "mytologi" og "labyrint"), havde imidlertid visse lighedstræk med det, som de historiske epistemologer havde som grundforudsætning.

Biologiens udfordring - at forstå ved at devitalisere

I Canguilhems arbejde følger vi erkendelser om det, der i dag har udviklet sig til en række forskellige discipliner, som angår biologi, anatomi og fysiologi i relation til menneskekroppen. Canguilhem fokuserer på mindst tre århundreder, og han etablerer nogle typer af erkendelser over den periode. I den første, der benævnes *the old notion*, er viden om kroppen relativ til de forhåndenværende midler og lægemidler, som var styrende, når man søgte en indikator for sygdommens natur. Siden hen udvikledes *the intermediate notion*, hvor det patologiske i kroppen blev set, og slutteligt kan man tale om *the new notion*, hvor det mikrobiologiske kom i fokus. Denne typologi kan føres frem til en nutid, hvor viden om kroppen i højeste grad er blevet et mikroanliggende, hvor Canguilhem (p. 143) beskriver studier af bakterier, gener og enzymer.

I dag, dvs. med årtusindskiftet, er der tale om forskning i kroppen via studier af fx kortlægningen af det humane genom. Denne lange proces angående indsigter i "life science" bekræfter Canguilhem under overskrifter fra *videnskabelig ideologi*, over *falsk videnskab*, til *medicinsk ideologi* og slutteligt en *status over "life science"* efter Darwin.¹⁹ I den sidste fase ses kemi som forbilledet. Her var man blevet i stand til at konstruere "forbindelser", som ikke eksisterer. Forbindelserne eksisterer som teori, men de kan ikke sådan i strikt mening genfindes empirisk. I 1860 sagde Marcellin Berthelot, at kemien danner sit eget objekt. Ifølge Canguilhem tog det endnu et århundrede, før biologien kunne sige det samme som kemien:

"Denne revolution i metoder og objekter indenfor de biologiske videnskaber ville ikke have været mulige uden fysikvidenskaberne, som ledte vejen. Fordi fysikere og kemikere havde 'dematerialiseret' sagerne (matter), var biologerne (blevet) i stand til at forstå liv ved at 'devitalisere' det." (p. 122)

Heri ligger også det træk, som siden beskrives mere indgående, at brud blev mulige, idet forskerne trådte ud af det selvklare, dvs. det som "gav sig selv", på det aktuelle tidspunkt i videnskabens løbende konstruktioner af viden/objekt. Hvad mennesket i lange tider havde søgt at forstå om organismer, som de eksisterede i naturen (dvs. vitale, KL), arbejdede forskerne nu (endelig ifølge Canguilhem) med i laboratorieforhold. Darwinismen, som begyndte som en deskriptiv videnskab, blev deduktiv. Fysiologerne, som engang var vivisektionister (skære i levende dyr for at undersøge videnskabeligt), var blevet matematikere. Hvad der ikke kunne

ses med øjet eller forstås/røres ved med hænderne, blev udviklet med nye teknologier. Det særlige, som artefakterne, såsom teknologi og farmakologi, tillagde, med tilhørende mere eller mindre eksplicitte teorier, er jo siden hen udviklet af M. Foucault og N. Rose.

Kontinuitet og eksempler på forhindringer

Det helt underliggende i de historiske rekonstruktioner af forskellige videnskabers indsigter i et længere tidsforløb er, at der vedvarende etableres indsigter – og nye udfordringer qua den nye indsigt – som så efter en tid selv bliver en udfordring for nybrud. Det, som kan rekonstrueres at have fungeret som epistemologisk forhindring for nybrud, har selvklart været forskelligt, afhængigt af den konkrete relation mellem hvad der var objektet, hvad der var forskningsspørgsmålene, og hvad der blev anvendt af teknikker, sprog, metoder og (ofte implicite) teorier. Der kan således ikke udpeges nogle universelle og altid nærværende forhindringer, som kan siges at have udgjort barrierer for ny indsigt.

Det var Canguilhems projekt at rekonstruere kontinuitet og brud i erkendelser, og hans kildemateriale var en række erkendeprodukter – herunder hvilken teknologi der lå til grund for produktion af viden. Hvis man tænkte Bourdieus praktikteori (1977) i forhold til de konkrete videnskabsmænd, kunne man sige, at de måtte i det perspektiv se og tænke universet, planterne, kroppen, cellerne osv. på en vis måde, dvs. med hvad der var muligt og nødvendigt dér. Det fremgår imidlertid også, at Canguilhem havde et ærinde og så en udvikling af en videnskabelighed, dvs. fra før-videnskabelighed, videnskabelig ideologi, til noget der efterhånden delvis kunne beskrives som videnskab. Det fremgår undervejs, i bagklogskabens lys, at videnskabsfolkene "kunne" have forceret processen, og her er det Canguilhems pointe, at det kunne være sket ved at tænke, ved at teoretisere. Den refleksion over fænomenet kunne i Canguilhems optik have været optimeret, for så vidt videnskabsmændene rent fysisk var gået lidt på afstand af fænomenet og dets umiddelbare mentale fremtræden. Frustrationen over de udeblevne fremskridt i videnskaben holdes godt i ave, men man mærker Canguilhems utålmodighed undervejs. Det beskrives fx, at i det 19. århundredes biologiske forskning havde man en række forskellige objekter i over hundrede år, og det kunne have været løst, hvis man havde forandret skalaen/målestokken (scale) af objektet, og hvis man havde adopteret anden og ny metodologi. Den teoretiseren, som Canguilhem konstaterer de facto bidrager til nybrud i erkendelsen, efterlyses mest implicit. Det sker dog også ved, at fx (teoretisk) kemi ses som et forbillede

¹⁹ Charles Darwin publicerede i 1859 bogen *The Origin of Species by Means of Natural Selection*.

fx til forskel fra (empirisk) anatomi og fysiologi. Det kan begrundes med, at kemiens selvklart måtte konstruere sit eget objekt. Kemiens objekt var ikke realistisk i betydningen selv-indlysende, erfaringsmæssig eller empirisk, som man så det i anatomi og fysiologi. Hvis man går over til social og humanvidenskab, kan man sige, at kemiens objekt heller ikke var "talende" og på den måde forstyrrende for videnskabsmanden.²⁰ Inden for kemi var det åbenbart, at videnskabsmandens sansning kun var et nødtørftigt redskab. Man måtte udvikle modeller og tænkekategorier, dvs. teori for at beskrive og forklare. Det er her Bourdieus sociologi, og for den sags skyld Durkheims sociologi, henter inspiration hos naturvidenskaben. Agenternes praktik og repræsentation må ikke forstyrre forskeren i hans udvikling af sociologisk teori. I det følgende præsenteres nogle antagelser, niveauer eller snit, der har fungeret som udfordringer i forhold til nybrud i erkendelser.

1. Udfordringer i begreber om tid

Der er mange eksempler i naturvidenskabshistorien på, hvordan hverdagserfaringer, medieret gennem fx sproget eller forsøgsopstillingen, kan fungere som udfordringer i forhold til at generere ny indsigt. Et eksempel beskrives i udviklingen af generel biologi, hvor Canguilhem rekonstruerer, hvordan "tid" også har en hverdagslig indlejring og kan fungere som forhindring. Det er kendt, at Darwins arbejde med arternes oprindelse, evolutionsteorien, udfordrede konventioner af religiøs art, idet vi blev set som guds skabninger. Men samtidig medvirkede Darwins arbejde til at omdefinere, hvad tid var:

"The Origin of Species proposed a radically new idea, conceiving of time not as a power but as a factor whose effect could be perceived directly in distinct but complementary forms; fossils, embryos, and rudimentary organs (fx blindtarmen, KL). The fossil was petrified (stivnet, KL) time; the embryo, operative time; the rudimentary organ, retarded time." (Canguilhem 1988, p. 108-109)

Med denne, og andre små bidder af indsigt, blev det nu muligt for biologerne, hvilket var utænkeligt tidligere, at studere liv samtidig, dvs. i distinkte men komplementære former. Den enkelte organisme, menneske eller dyr kunne studeres i forskellige nedfældninger, hvilket var produkt af og forudsætning for, at Darwin blev i stand til at se, at stamtræet var basis og ikke en konsekvens. Den fælles forgænger erstattede arketyper (sådan er vi). Vi kunne se, at sådan som vi var, sådan var vi blevet til over tid.

²⁰ Bourdieu et al. taler i bogen *The craft of sociology* om objekterne i sociologien som "speaking objects" (1991).

2. Udfordringer i begreber om det positive – negative

Det fremgik af videnskabshistorien, at den hverdagslige konstruktion havde svært ved at acceptere, at dele af det biologiske var positivt virksomt med noget, der isoleret set var negativt. Det er let i dag at vide og acceptere, at videnskaben er nået frem til, at den menneskelige krop reguleres gennem positive og negative aktiviteter og "feed back" mekanismer. Men det har været svært at forstå, at bakterier, som blev set som negative, kunne have en positiv effekt på kroppen i en helhed. Hvordan kunne noget, der var destruktivt, dvs. farligt og ødelæggende, ses som andet end det? Det var muligt at dokumentere, at bakterier truede liv og var farlige, når de blev studeret og dyrket udenfor kroppen i reagensglas, *in vitro*. At de i den levende organisme, dvs. *in vivo*, var vigtige og nødvendige for et godt miljø, fx i tarmsystemet og på huden, var ikke tænkeligt.

"Everyday concepts made certain knowledge impossible: What hope was there of discovering the laws of life in that which threatened life, destroyed it, and lived upon it as a parasite? Because microbes were stamped with negative value by men in general and even by biologists, their positive value as objects of theoretical research was not yet recognized." (Canguilhem 1988, p. 115)

Både i det hverdagslige og inden for den spirende biologiske videnskab blev mikrober set som negativt ladet, dvs. ladet med negativ værdi. Det har, dengang som nu, været en enorm erkendelsesmæssig udfordring at sætte noget "negativt" ind som "positivt" i en større ramme. Igen bliver det tydeligt, hvordan den hverdagslige snusfornuft, helt uden den er gjort til genstand for refleksion, bliver den største og den mindst reflekterede udfordring for større erkendelse. I dette tilfælde inden for biologi. Vi ved i dag, indtil videre skulle man sige, at kroppen er virksom med en symbiose mellem forskellige og konkurrerende mikrober og bakterier. Når den konkurrence er i balance, er kroppen stærk udadtil og indadtil, fx i forhold til angreb af fremmede bakterier. Canguilhem påpeger vigtigheden af at konvertere hverdagskonstruktioner til videnskabelige konstruktioner. Han sagde om den sidste del af udviklingen af en biologisk videnskab, at det aldrig har været mere vigtigt at omforme det kendte til noget ukendt, med henblik på at stille vitale videnskabelige spørgsmål og at svare på dem. (p. 123)

3. Udfordringer i begreber om det normale og det unormale

Som en del af beskrivelserne af erkendelsesmæssige udfordringer fremgår det også, at og hvordan man inden for biologien har gjort brug af værdiladede begreber, som perfektion og imperfektion, normalt og unormalt.

malt. Diverse mere eller mindre anvendelses- eller terapeutiske intentioner har både "informeret" og mere præcist "deformeret" biologernes arbejde i laboratorierne. Den type begreber, indsigt og klassifikationer (som normal/unormal) har i en given tid været frugtbar for at forstå menneskekroppen, men efterfølgende har samme begreber og klassifikationer fungeret som forhindring for anden og yderligere indsigt. Det har været svært for biologerne at vride sig ud af konstruktioner som normal/unormal, det perfekte/det uperfekte mv.

Det ville være oplagt at vise, hvordan også aktuel sundhedsvidenskabelig videnskab trækker på lignende begreber og klassifikationer, som fx sund/syg, normal/unormal, progression/regression mv.

I dag ved vi måske, at menneskekroppen er i en form for balance internt og eksternt, og vi ved, hvad der er sundt og sygt mv. Måske er disse begreber og klassifikationer virksomme, for at vi kan forstå og begå os som mennesker og som videnskabsmænd på sundhedsområdet – og de samme begreber og klassifikationer er ligeledes virksomme som epistemologiske forhindringer for nye indsigter!

Objektet og metoderne skifter

Når nybrud i erkendelser er genstand for forskning, er det måske rimeligt at diskutere, hvad der har været objektet over tid. Sagt på en anden måde så studerede videnskabsfolkene ofte det, vi nu efterfølgende kan kalde forskellige objekter – om end de dengang mente, det var det samme. Der kunne argumenteres for, at der tidligere var flere uklarheder og færre sikkerheder i, hvori kroppen bestod, og hvordan den virkede. I det perspektiv har videnskaben, samtidig med at den er konstitueret, akkumuleret en viden i den historiske periode, og man kæmpede med helt forskelligartede objekter, modsat i dag. Det ville imidlertid ikke være svært at argumentere for, at jo mere man ved, des mere er der også, man ikke ved. Forskere, der aktuelt arbejder med gener, genomer eller hjernens virkemåder, vil bekræfte dette. Det virker imidlertid som om Canguilhem, trods det relativt deskriptive og nøgterne historiske perspektiv, samtidig også trækker på en moderne rationalitetsforestilling. En forestilling, der ser udvikling af viden om kroppen som først diffus – kompleks – uvidende og siden ordnet – oversigtlig – vidende.

Canguilhems arbejde dokumenterer, at objektet, metodologien, teorien, de praktiske forhold samt teknologien har ændret sig samtidig med udvikling af videnskaben. Relationerne, eller determinationsforholdene mellem disse, er ikke objekt for Canguilhems arbejde, men han rekonstruerer, hvordan det samlede hele af disse forhold virkede konstituerende for, hvad man erkendte (og grænserne for erkendelse) undervejs. Han

beskriver samtidig en bevægelse, hvor det umiddelbare og sansede var i fokus som tilgang, til at objekterne blev mindre og mindre, og mikroprocesser og teori blev centrale. Vi bevæger os fra, at videnskabsfolkene mærkede på legemsdelene, studerede vævet og kropsvæskerne samt registrerede friktion, varme, kulde mv. – til at man nu, via udvikling af teknologi hertil, fokuserer på celler, organeller og gener. Man kunne i starten umiddelbart sanse og erfare sig frem, og siden hen blev det – man kan sige ifølge den drejning, som de forudgående indsigter og den forhåndenværende teknologi inviterede til – nødvendigt at tænke, dvs. teoretisere om kroppen, dens opbygning og virkemåder. Fordomme og overtro, som før var tænkt at ligge "derude", ligger nu til og med, og endnu stærkere, i vor egen erkendelse, vore begreber, klassifikationer og logikker.

Indirekte bidrag til erkendelser

I klassiske beskrivelser af videnskabshistorie fokuseres der ofte på enkeltpersoner, der producerede epokegørende opfindelser af medikamenter, redskaber eller teorier. Det er en historie, der går fra mørke mod lys, fra uvidenhed til viden, og som fortrænger de stabile perioder i videnskabens historie. Her fortrænges også de bidrag, som leveredes af alle de, som ikke selv præsenterede nybruddene. I den historiske rekonstruktion af erkendelser inden for naturvidenskabelige områder påpeger både Bachelard og Canguilhem imidlertid, at der også skete noget i de tavse eller fortrængte perioder i videnskabshistorien. En række videnskabsmænd leverede bidrag, som ikke direkte gav skub fremad i udviklingen af viden. Men de indgår objektivt som nødvendige, om end indirekte, for progression i erkendelsen. Se fx Canguilhems hyldest til alle de medicinske ideologiproducenter, som kun indirekte, som Canguilhem så det, leverede bidrag til den videnskabelige "udvikling":

"Dette forsvar/indlæg til fordel for mænd efterladt, strandet af den medicinske historie, på stier som historien, hun, besluttede ikke at tage, skulle ikke tillades at tilsløre den kendsgerning at meritter for hvilke de fortjener erkendelse skal måles i termer af deres indirekte relationer til en kollektiv 'opnåelse' (videnskabelige frembringelser, KL) til hvilken de bidrog intet (direkte, KL)." (Canguilhem 1988, p. 73)

Der er altså en række folk, der på en måde har lukreret på andres (grund-)videnskabelige produkter, idet de ikke har bidraget med noget nyt. Det har været fremhævet, at dette kunne have været sket, men det, der fokuseres på her, er, at deres indskud var indirekte. Deres bidrag var fx at afprøve, præcisere, udvide eller begrænse området for, hvad den grundvidenskabelige indsigt kunne sige noget om. Eller de reagerede på,

hvad de erfarede empirisk og etablerede skitser til teori om kroppen og dens virkemåde. En teori de måske ikke selv kunne fylde ud, ikke selv kunne give indhold. Som eksempel vidste man, at nerver direkte sendte information fra et sted i kroppen til et andet. Men der var også aktiviteter og feed-back aktioner, som ikke kunne henføres til direkte nervepåvirkning. Her fandt Claude Bernhard i 1855 ud af, at der i kroppen måtte ske en sekretion af stoffer, som sendte meddelelser til andre steder i kroppen. Han kunne imidlertid ikke identificere det præcist. Det var fx først i 1902 at Ernest Starling og William Bayliss beskrev et konkret stof, sekretin, der blev udsendt af tolvfingertarmen (duodenum). Efterfølgende var det Starlings og Bayliss' arbejde, der blev beskrevet som et gennembrud. I forlængelse af dette gjorde Latour og Woolgar (1979) rede for, hvordan Guillemin og Schally i 1975 fik Nobelprisen i Medicin for deres arbejde med at beskrive strukturen af TRH (Thyreidea Releasing Hormon²¹). Pointen er, at noget de facto, i epistemologisk forstand, etablerer et "nybrud", dvs. bryder med konventioner om hvordan fx kroppens anatomi og fysiologi virker. Der er så andre, der efterfølgende måske mere præcist udvikler, præciserer og måske dokumenterer, hvad der konkret sker, hvad den kemiske struktur måtte være, eller hvad den konkrete biokemiske proces er. Herunder, som vi har set det i mange tilfælde, er det oftest andre og senere videnskabsfolk, der sætter en ramme om/afgrænser, hvad de store nybrud kan sige noget om. Disse videnskabsfolk udvikler ikke selv direkte ny viden. Deres bidrag er vigtige, men indirekte. De er årsag til nybrud som del af en større og nyere erkendelse, ofte pga. nye erkendelser.

Et klassisk eksempel indenfor naturvidenskab er, at Newton i *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* (1687) blev kendt på at beskrive og forklare tyngdeloven, og han lagde grunden til den klassiske mekanik. Der var naturlove bag al bevægelse ikke bare på jorden, men i hele universet, hvilket var et brud med fremherskende forestillinger, der involverede Gud, eller forestillinger om, at tingene havde følelser. Begrænsningerne i denne generelle teori blev synlige som en slags effekt af det arbejde, Einstein (1905) præsenterede med relativitetsteorien. Jeg er ikke specialist på området, men pointen er, at den klassiske fysik er adækvat på et vist hverdagsniveau, men at den ikke kan siges at være gældende på alle niveauer. Det blev først opdaget med Einsteins arbejde 200 år senere. Fysikere viste, at

empiriske studier af elektromagnetisme ikke overholdt den klassiske fysiks love. Einstein søgte teoretisk at redegøre for dette og andre fænomener, og resultatet var, at vi ikke længere kunne tale om absolut tid, rum og energi. I modsætning til den klassiske fysik, og også til en nutidig hverdagslig sund fornuft, kunne man tale om, at tidsrummet mellem to begivenheder afhang af hvor hurtigt observatøren bevægede sig. Eller at to hændelser, der finder sted på samme sted på forskellige steder, ikke behøver at være samtidige i en anden referenceramme. <http://www.leksikon.org/art.php?n=4778> En berømt konsekvens af teorien var, at energi og masse, der tidligere blev anset som usammenlignelige størrelser, var ækvivalente og knyttet sammen. Det væsentlige var, at etablerede paradigmer både etablerer sig i brud med de tidligere og sætter en ny dagsorden. Den nye dagsorden medvirker ligeledes til at modificere, dvs. indplacere den tidligere viden og dens ud-sagnskraft i en anden og større sammenhæng.

Den sociale og tekniske indlejring - eller konstruktion af videnskab

Dette afsnit skulle måske snarere beskrives som et forsøg på at rekonstruere det, der ofte bliver kaldt ekstravidenskabelige rammer, eller betingelser om produktion af viden. Det præsenteres i Latours og Woolgars studie af det medicinske laboratorium, at den naturvidenskabelige viden, der produceres, i højeste grad trækker på og integrerer tidligere viden og ikke mindst også trækker på økonomiske, materielle, sociale og teknologiske ressourcer. Dette er ikke væsentligt i Canguilhems analyser, hvilket kan forklares med hans baggrund som filosof og videnskabshistoriker, med en vis indsigt i biologi, kemi, anatomi og fysiologi mv. (pga. af studier i medicin). Men han var ikke sociolog. Det kan samtidig ses i perspektivet, som er en mere end 300 år lang, historisk rekonstruktion af videnskabsudvikling indenfor biologi, fysiologi, anatomi og medicin. Dette perspektiv trækker empirisk på dokumenter i form af artikler og journaler fra videnskabens verden. Hermed følger man erkendelsen – godt nok fra sidelinjen, og med den udviklede videnskabs perspektiv som ramme. Her er en række sociale og økonomiske betingelser og genvordigheder bortelimineret. Det, der kommer til at fremtræde, sikkert uden at det er hensigten, er, at kognitive processer, nødvendiggjort og muliggjort i et bestemt forskningsmiljø og indlejret i en tid, var styrende for, hvad der kunne ses, høres og erkendes. Når den bredere kontekst integreres eller involveres i Canguilhems analyser, så er det som mere eller mindre gode vækstbetingelser for, at erkendelser kan konstrueres. Vi ser altså på en historisk rekonstruktion af mikroprocesser, som støtter eller hæmmer den mulighed, at der rent

²¹ Et hormon hvorom det siges, at det dannes af hjernens hypothalamus, og det stimulerer dannelsen af tyreotropin (TSH), som så igen stimulerer dannelsen af to andre hormoner, trijodtyronin og tetrajodtyronin. Det er blandt andet med til at regulere stofskiftet.

faktisk konstitueres brud/viden i forskningsmiljøerne eller hos videnskabsfolkene. Videnskabens objekt, dens metoder og problemer anskues relativt uafhængige af den samfundsmæssige verdslige virkelighed (økonomi, politik, kultur). Derimod gives der en række eksempler på, hvordan viden i et videnskabeligt område spiller sammen med, inspirerer eller udfordrer viden, der er udviklet på andre videnskabelige områder. Der pågår således løbende redegørelser om, hvordan indsigter i sociologi, matematik, fysik, evolutionslære, plantefysiologi og biologi mv. relaterer sig til hinanden.

Det er oplagt, at Canguilhem helt overvejende er fokuseret på "intern" udvikling af erkendelse om liv/krop/biologi, som fortrænger social-økonomiske politiske mulighedsbetingelser. Det betyder fx, at vi ikke introduceres til et muligt gensidigt konstitutionsforhold mellem videnskab og samfund. Det falder således ikke centralt for Canguilhems optik, hvordan fx en vis konstellation af religion, politik og økonomi gjorde fremkomsten af noget som "Darwin" utænkbart i mange år. Det virker i dag rimeligt at antage at Darwins evolutionsteori havde sin største epistemologiske udfordring ikke i strikt kognitiv formåen, men i det kognitive i et bestemt religiøst-økonomisk-politisk miljø. At Darwins teorier dukkede op så relativt sent, skyldes således ikke interne videnskabelige udfordringer, men at indsigten var ikke-tænkbart i den kontekst. Sådan ville en sociologisk analyse forklare kronologien. Man kan sige, som et supplement til Canguilhem, at udvikling af "life Sciences", som først sent i bogen defineres som generel og teoretisk biologi, kunne være forceret voldsomt, hvis det ikke lige var for "kulturen", dvs. udenfor laboratoriet! Man kunne fx i langt større udstrækning have anvendt dyrekroppe som objekter for studierne af det biologiske.

Et socialt konstruktivistisk perspektiv

Den type refleksioner inviterer til, at videnskabshistorien, ad modern Canguilhem, kunne suppleres eller kompletteres via såkaldte socialkonstruktivistiske studier af den type, som Latour og Woolgar (1979) lægger frem. Bidraget fra deres side ville dog blot blive delvist. De kan selv udsættes for kritik for at fortrænge de sociale og økonomiske forhold og for at eksponere en idealistisk relativisme (p. 277). I Latour og Woolgars arbejde fremhæves det artefakt-mæssige, dvs. det menneskeproducerede, ikke blot som nødvendige forudsætninger for frembringelse af fakta (fra artefakt til fakta) men som dimensioner af det produkt. Ud fra det behov, maksimalt at dekonstruere og relativere artefakt/fakta, var det netop meningsfuldt for dem at opløse binære oppositioner, fx mellem natur/kultur, subjek-

tiv/objektivt eller mellem subjekt, teknologi og samfund.

Påstanden er, at når noget er blevet et videnskabeligt faktum, dvs. publiceret i videnskabelige tidsskrifter, er hele det arsenal af tekniske, menneskelige og sociale processer, som omringer, indlejrer, muliggør og næsten nødvendiggør det, væk. Væk er "arte", og tilbage står kun "fact". (Artefakt kommer af latin: *arte factum* = hvad der er frembragt ved håndværk/kunst dvs. resultat af menneskelig aktivitet.) Det er denne afvikling af det sociale og historiske Latour og Woolgar retter deres opmærksomhed mod. Det centrale i den type studier, som denne undersøgelse er forløber for, er, at det, der virker som og formidles som fakta og som blot trækker på "fakta" i form af indiskutabel "uberørt-af-menneskehånd"-viden, i højeste grad er set, formet og konstrueret af ikke interne forhold.

Latour og Woolgar var med til at lægge sporene til det, der efterfølgende benævnes social konstruktivisme. De fremhæver i efterskriften, at deres bestræbelse med bogen var maksimalt polemisk og udfordrende for læseren. De ville oprindeligt i forordet til bogen have skrevet, at dette var "*ultimately unconvincing*" (p. 284). Man ville udfordre og tvinge læseren til at se al data, viden, teori og sandhed som en fiktion, som en "story". En historie blandt mange og forskelligt positionerede fortællinger, hvor science fortællingen er stærkere end den fortælling, som sociologi, etnologi og filosofi fortæller. Dvs. naturvidenskabens performance er stærkere end sociologiens de-konstruktion. I Latour og Woolgars rekonstruktion er alt en fortælling, alt er udlægninger af virkeligheden, og de vil relativere både naturvidenskabens og deres egen relativistiske historie. Dette er ifølge forfatterne kun provokerende for et synspunkt, der ser viden konstrueret som en "intrinsic existence", dvs. som er "i sig".²² Værdien og status af enhver fortælling (konstruktion, fakta) afhænger af mere end det, der ses som iboende kvaliteter. Det afhænger også af receptionen af den. Man kan sige, at hvad der "ses" som "noget", hvad der virker rigtigt og sikkert, er, hvad der har erobret plads, så det "virker" sådan. De historier, der er rigtige, er de, der er konstrueret socialt og historisk som sådan, præcis som med celler, aminosyrer, TRF og TRH. De sociale konditioner, meget bredt set, er således konstituerende for:

- at økonomi og fysiske omgivelser er nødven-

²² Bourdieu langer på seks sider (Bourdieu 2005, p. 52-57) stærkt ud efter Latour og Woolgars analyser i *Laboratory Life*. Han siger kort, at den nye videnssociologi bærer stærkt præg af de historiske omstændigheder, den blev til under. Bogen har ifølge ham fået succes pga. en radikaliserings-effekt, hvor strategien består i at gå helt ud til den yderste grænse.

dige forudsætninger for, at der fx kan udvikles kunstige hormoner fra hypofyser;

- at diskussioner drukner og falder væk i artiklerne;
- at videnskabelige paradigmer ændres;
- at der sker ændringer i kriterier for, hvad der kan og skal tilskrives videnskabelig status;
- at der sker ændringer i, hvad der fungerer som dokumentation i tidsskrifterne;
- at tekniske og videnskabelige indsigter fortrænges i den efterfølgende brug;
- at immigranterne Guillemin og Schally arbejder hårdere og mere med udvikling af TRH end de privilegerede, som får tingene foræret;
- at konkurrencen mellem de to institutter var konstruktiv for udvikling af viden;
- at visse dele af den viden, der blev udviklet, faldt væk i historisk lys – og først blev genopdaget 10 år senere.

I den socialkonstruktivistiske position eksisterer fakta i et netværk af konstruktioner. Der er altså ingen fænomener, som forskerne taler om, der kan eksistere uden/ud over et helt "set up" af apparater, tale, bioundersøgelser osv. Det er ikke bare sådan, at et fænomen afhænger af særlige materielle omgivelser. Fænomenet er helt igennem konstitueret af den materielle setting, som laboratoriet udgør:

"It is not simply that phenomena depend on certain material instrumentation; rather, the phenomena are thoroughly constituted by the material setting of the laboratory. The artificial reality, which participants describe in terms of an objective entity, has in fact been constituted by the use of inscription devices. Such a reality, which Bachelard (1953) terms the 'phenomenotechnique', takes on the appearance of a phenomenon by virtue of its construction through material techniques." (p. 64)

Altså er det ikke sådan, at teknikker, materialitet mv. i laboratoriet blot er nødvendige, men udvendige, forudsætninger for at finde fænomenet, i dette tilfælde TRF eller TRH. Det hormon er helt igennem konstrueret/skabt gennem materielle teknikker.

Et rationalistisk perspektiv

Bachelard og Canguilhem har et andet, delvis modsat og langt mere realistisk og rationalistisk perspektiv end Latour og Woolgar. De to positioner er henholdsvis på "science-facta" og på "socio-construct" siden. Den første position baserer sig på et kig ind i fakta og flere hundrede års videnskabshistorie, dvs. artikler ud fra hvilke de kan følge udviklingen i indsigt i den matematiske og i den biologiske viden. Den anden position

baserer sig på et specifikt indblik i to års antropologisk inspireret indsigt i et forskningscenters udvikling af viden om fysiologi og biokemisk bestemmelse af TRH.

Det er ikke sådan, at de historiske epistemologer ikke tænker teori, teknik og videnskabelighed som integreret. Tværtimod kan man sige, at hele gevinsten i deres arbejde netop er at vise, hvordan det sociale, det tekniske, sproget og de selvklare antagelser vedvarende etablerer forhindringer for at kunne "se" og opdage det nye; det som er eller var i brud. Bachelard, måske i højere grad end Canguilhem, gør meget ud af, hvordan instrument og tanke er integreret fx gennem sætningen: "At tænke er at veje, at veje er at tænke" (Bachelard 1976, p. 51). Eller han reflekterer over, hvordan vægt, instrument og teori er integreret, når han siger, at i en given tid gik vægten og instrumentet forud for sin egen teori. Og siden hen: "Dette er ikke mere tilfældet i dag indenfor virkelig aktive videnskabsgrene, hvor teorien går forud for instrumentet, og fysikkens instrument er således en realiseret og konkretiseret teori, som er hensigtsmæssigt i sit inderste væsen." (p. 50) Dette må begrundes i, at fysikkens objekt nu primært er et tænkeobjekt, modsat den klassiske Newtonske fysik.

Latour og Woolgar er maksimalt optaget af de sociale forholds indramning og overvejning af viden/videnskab, hvilket munder ud i antagelser om, at alt er "stories" og socialt konstrueret. Her kan man modsætningsvis sige, at Canguilhem og Bachelard har andre typer af overvejelser om den samfundsmæssige sammenhæng, det politiske miljø, de økonomiske betingelser og indsigter i viden blandt parallelle videnskaber i forhold til refleksioner om teori, metode og forsøgssopstilling – og de tænker disse ikke-strikt-videnskabelige forhold integrativt. Men de er grundlæggende historikere, der i deres søgen er optaget af kontinuitet og brud i erkendelser, og deres integration ser grundlæggende det ikke-strikt-videnskabelige (såsom den samfundsmæssige sammenhæng, det politiske miljø, de økonomiske betingelser og indsigter i viden blandt parallelle videnskaber) som mere eller mindre eksplicitte forhindringer for brudindsigt. Det sociale, bredt defineret, er centralt, men, kan man sige, mest som forhindring og udfordring for forskernes kognitive beredskab i hver epoke, dvs. deres evne til at tænke på tværs og "ud over". De tillægger videnskaben relativ autonomi i de perioder, de har beskrevet. Canguilhem siger fx om spændingen mellem videnskab og politik:

"At sige at naturvidenskaben ikke er uafhængig af produktionsmåden og udbytningen af naturen, er ikke det samme som at sige, at (natur)videnskabens problemer og metoderne ikke er autonome () ulig økonomi eller politisk teori, så er videnskaben ikke underordnet (subordinated) den dominante ideologi af den hersken-

de klasse på et særligt tidspunkt i samfundshistorien.” (1988, p. 31)

Ambitionen i enhver samtidig videnskab er udvikling af viden, dvs. søgen efter sandheden, kendsgerningerne og syntesen af de sande love, og arbejdet er at forfølge, hvordan dette udformer sig, uden at sandheder eller sandfærdighed er tænkt hverken i objekter eller intellekter. Man kan maksimalt tale om en løbende formation og reformation af begreber og modeller.

Bachelard siger, at sandheden er, hvad videnskaben siger, dvs. den er hele tiden relativ, ikke a-historisk, ikke universel, og den kan ikke kun siges at udspringe af dens skabers hoved. Til gengæld argumenteres der for, at de enkelte erkendelser er bundet sammen (linket) i en stadig voksende sandhed (Canguilhem 1988, p. 11). I denne diskussion af hvordan det videnskabelige objekt og det intellektuelle subjekt har været i dialog over tid, beskriver Canguilhem et særtilfælde i biologiens udvikling. Man kan resumere, at det ikke blot er ikke-videnskabelige og direkte videnskabelige faktorer, der gensidigt spiller sammen og mod hinanden. I tilfældet med Gregor Mendel kan man tale om, at der faktisk var udviklet en viden, som længe var så godt som ikke-eksisterende. Munken Mendel gik i klosteret og arbejdede med ærteplanter; han opstillede skemaer og udviklede arvelove, og han var pioner og konkret virksom i udvikling af genetik og arvelære. Men i datidens videnskabshistorie spillede hans indsigt ikke nogen rolle, fordi det ikke lykkedes ham at blive hørt, og – kan man tilføje – fordi de som hørte ham, ikke forstod ham. I 30 år var der udviklet viden, som ikke var indskrevet i videnskabshistorien, og den primære modstand bestod måske i, at det var ikke-tænkeligt eller ikke-forståeligt for den aktuelle konsensus i videnskaben. Mange videnskabsfolk har tidligere, og også aktuelt, erfaret, at deres brud-indsigter ikke blot stred mod videnskabens indsigter, men ikke mindst også mod hverdagens. Man kunne med rette hævde, at visse dele af i hvert fald social- og humanvidenskab kun har eksistensberettigelse, for så vidt der til enhver tid produceres viden, der fungerer som ”kætteri” rettet mod enhver tids selvindlysende sandheder.

Ingen direkte applikation fra videnskabs-historien

Man kan ikke direkte udlede principper for god videnskab generelt, baseret på videnskabshistorikere som Canguilhems eller Bachelards arbejde. Hverken indenfor naturvidenskab eller social- og humanvidenskab. Der var tale om en retrospektion vedrørende centrale træk ved opkomsten af flere videnskaber (biologi/anatomi/fysiologi-medicin). Det vil sige, som videnskaberne nu udviklede sig under de givne konditioner.

Man kan til gengæld godt blive inspireret af den undertone, som formidles i videnskabshistorien – nemlig kraften af den teoretiserende virksomhed. En slags distancerende meta-refleksion over hele den videnskabelige objektkonstruktion – som vel at mærke spejles i forskellige aflejringer af empiri. Men der kan ikke drages paralleller fra videnskabshistorie indenfor naturvidenskab (retrospektion) og dens epistemer, brud og kontinuitet til et andet område (fx social- og humanvidenskab) og en anden tidsdimension (samtidigt eller fremtidigt).

En fare ved at blive inspireret af dette arbejde er fx ”at blive styret af praktiske mål”, som Canguilhem anklager videnshistorikerne for. Der ligger i øvrigt som en central indsigt, leveret af Canguilhem, at videnskaben på en måde er subjektet, og at der er en tidsdimension. Der er en egen træghed og inertie, herunder tilfældighed, i udviklingen af erkendelsen indenfor et område. Man kan, så at sige, gøre det rigtige på det forkerte tidspunkt, som fx G. Mendel, eller man kan opdage det rigtige ved en fejl eller ved et tilfælde i videnskabens udvikling. Videnskabsfolkene var på en måde hele tiden i dialog med noget større end dem selv, nemlig det videnskabelige samfund, dvs. den autoriserede konvention. Den konvention fungerede oftest som en implicit, dvs. ikke artikulert, konvention, som en doxa. Men også delvis som en manifestation af orthodoxaen når kættere udfordrede den dominerende antagelse/paradigmet. Videnskabsfolkene i det historiske perspektiv var således, i negativ forstand, ”underlagt” konventioner om, hvad der var viden. De var herunder ikke mindst underlagt forestillinger om, hvad et objekt var, hvordan man så, rørte ved og tænkte (fx det biologiske, kroppen, cellen) samt slutteligt, hvad der var gode metoder (teknikker/redskaber), når viden skulle udvikles. Men i de historiske nedslag, som Canguilhem foretog, var videnskabsmændene ikke ”underlagt” noget som helst! De udførte blot deres arbejde. De var med stor entusiasme optaget af – ligesom Guillemin og Schally der afdækkede og beskrev TRH – at levere ”break through” viden. Vi kan sige retrospektivt, at de var virksomme indenfor paradigmer, som både leverede indsigt og var begrænsede for andre indsigter.

De har således sikkert alle sammen gerne villet ”knække koden”, ”løse gåden”, eller hvad det er blevet kaldt. Men visse dele af den udfordring, som koden eller gåden har bestået i, har været selve det selvklare, det indforståede, det som alle vidste med sikkerhed. På den måde har tid og indsigt været i løbende dialog, og inertien / trægheden har været bygget ind i alle niveauer, dvs. både teknologi, tanker og det videnskabelige miljø. Inertien er blevet brudt af ”brudindsigt”, men samtidig har denne brudindsigt, historisk set, skullet

være i en vis takt med videnskabens takt. Det samtidige, dvs. det synkrone, har skullet afpasses med det historiske, dvs. det diakrone. Forskerne kunne altså ikke blot forcere eller overskride videnskabens tid. Ej heller samfundets tid. Hver tidsepoke kunne og skulle korrespondere med en vis indsigt, andet var ikke-viden og oftest ikke-erkendt, afvist før indgangen.

Man kan sige, at den normative lære af det arbejde, som Canguilhem præsenterer, er, at det er meningsfuldt at bevæge sig mellem empiri og teori, mellem laboratorium og tænkning, mellem hvordan noget umiddelbart fremtræder, og hvordan det også kan tænkes. Men det har været forskelligt konfigureret afhængigt af tid og kontekst. Canguilhem var undervejs utålmodig i forhold til, at forskerne burde have opdaget det ene eller andet – hvis blot de var gået lidt på afstand og havde tænkt. Der kan henvises til, at biologer skulle have tænkt "et hormon", eller de skulle have "de-vitaliseret" deres objekt. Videnskabshistorikere har selvfølgelig en privilegeret position for deres analyser. De står på skuldrene af den vej udviklingen de facto tog.

Efterskrift

Både de historiske epistemologer og Latour og Woolgar historiserer og samfundsmæssiggør videnskab. De første betoner historie og de andre samfund og konstruktion. Hos de historiske epistemologer gøres dette for at redde objektivitet, og for konstruktivisterne er hensigten snarere, om end polemisk, at forklare at objektivitet principielt er umulig. Hvad har denne retrospektion og videnskabshistorie, mellem kontinuitet og brud indenfor naturvidenskab, med aktuell social videnskab, fx sociologi og pædagogik, og dens udfordringer at gøre? Ikke noget direkte. Der er skift fra retrospektion til aktuell analyse, og der er skift mellem typer af videnskaber og typer af udfordringer. Det giver, som Staf Callewaert har sagt i en kommentar til en tidligere version af denne artikel, ikke mening at bekæmpe politik med epistemologi.

Alligevel er der et par overvejelser, der kan inspirere aktuelt. Det fremgår, at videnskab er i en vedvarende dialog med omgivelserne, og denne dialog er eksplicit gennem fx ressourcetildeling af økonomisk, teknologisk og materiel art. Det var fx ikke muligt at "opdage" og specificere TRH uden kæmpe økonomiske ressourcer, og opdagelsen af cellerne hang sammen med den samtidige opdagelse af teknologi – som mikroskopet. Dialogen er imidlertid også af mere implicit art, i forhold til hvordan hverdagskonstruktioner, politisk-administrative konstruktioner og umiddelbare erfaringer fungerer aktivt som forhindringer for ny indsigt. Der er talrige eksempler i videnskabernes historie på, at "realistisk empiri", dvs. hverdagsligt rundet erfaring, langt ind i vi-

denskaben gør nye erkendelser umulige at tilegne. Det kan siges kort. Hvis ambitionen er, at videnskab som samfundsmæssig institution skal udvikle de erkendeprojekter, som er dens del af den samlede arbejdsdeling i samfundet, skal den have en vis autonomi, dvs. en relativ autonomi fra ikke-videnskabelig styring. Videnskab er en historisk erobring, og dens eneste kendetegn er, at den vil udvikle viden for videns egen skyld – i respekt for og også i dialog med det omgivende samfund. Det normative princip²³ fra videnskabshistorien, rationalistisk eller konstruktivistisk, er, at den virksomhed pågår bedst, for så vidt autonomien er stor, dvs. både mht. til økonomiske ressourcer og ikke mindst mht. til, at videnskabsmændene selv definerer problemstillinger samt udvikler og anvender teorier og metoder.²⁴ For pædagogik og sociologi, der er særligt politisk eksponerede for hverdagskonstruktioner mv., er den historisk epistemologiske lære måske dobbelt relevant: Det er ekstra nødvendigt at bryde med hverdagserfaringen, (med tilhørende hverdagsproblematikker, begreber og logikker), og det er ligeledes påtrængende vigtigt at konstruere objektet teoretisk!

Referencer

- Bachelard, Gaston (1976): *Nej!ets filosofi*. København. Vinten.
- Bachelard, Gaston (1983): "Videnskabshistoriens aktualitet". Fra: *L'Actualité de l'histoire des sciences*. Paris 1951. I: Søren Gosvig Olesen (red.), *Epistemologi*. København.
- Bohr, Niels (1957): *Atomfysik og menneskelig erkendelse*. København. Schultz Forlag.
- Bourdieu, Pierre (1998): "George Canguilhem: an obituary notice". *Economy and Society* 27, nr. 2&3, p. 190-192. Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a theory of practice*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (2006): *Udkast til en selvanalyse*. Hans Reitzels forlag. København.
- Bourdieu, Pierre (2005): *Viden om viden og refleksivitet*. Efter: *Science de la science et réflexivité*, Edition Raisons d'agir, 2001. Hans Reitzels Forlag. København.
- Bourdieu, Pierre, Jean-Claude Chamboredon og Jean-Claude Passeron (1991): *The craft of sociology*:

²³ I forhold til pædagogisk sociologiske studier har Larsen og Brinkkjær (2003) givet en skitse, inspireret af historisk epistemologi, rundet af Bourdieu.

²⁴ Tak for kommentarer til tidligere versioner af artiklen af Kim Esmark og Staf Callewaert.

epistemological preliminaries. Berlin. Walter de Gruyter.

Broady, Donald (1988): *Bakgrunden till epistemologins genombrot inom fransk samhällsvetenskap*. Universitets- och högskoleämbetet Forskning och utveckling för högskolan. Arbetsrapport 1988:3.

Broady, Donald (1991): *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. HLS Förlag.

Callewaert, Staf (2006). "George Canguilhem". *Gjallerhorn. Tidsskrift för professionsuddannelser*, nr. 4.

Callewaert, Staf (1992). *Kultur, pædagogik og videnskab*. Akademisk forlag, København

Canguilhem, Georges (1983): "Videnskabshistoriens objekt". Fra *L'objet de l'histoire des sciences*. Paris, 1968. I: Søren Gosvig Olesen (red.), *Epistemologi*. København.

Canguilhem, Georges (1988): *Ideology and rationality in the history of the life sciences*. The MIT-Press. Cambridge.

Favrholt, David et al. (1985): *Niels Bohr og den moderne atomfysik: fem offentlige foredrag i Videnskabernes Selskab holdt i 100-året for Niels Bohrs fødsel*. Forlaget Rhodos.

Foucault, Michel (1994): *The birth of the clinic: an archaeology of medical perception*. New York. Vintage Books Edition.

Koyré, Alexandre (1983): "Om filosofiske konceptioners indflydelse på videnskabelige teoriers udvikling". Opr. *De l'influence des conceptions philosophiques sur l'évolution des théories scientifiques*. Paris 1961. I: Søren Gosvig Olesen (red.), *Epistemologi*. København. Rhodos.

Kuhn, Thomas (1970): *The structure of scientific revolutions*. Chicago. University of Chicago Press.

Larsen Kristian og Brinkkjær Ulf (2003): "Sociologisk inspirerede studier af læring: bestræbelsen at kunne sige noget andet end undersøgelsesgenstanden selv". I: Bryderup IM (red.), *Pædagogisk sociologi: en antologi*. 1. udg. København. Danmarks Pædagogiske Universitet.

Larsen, Kristian (2000): *Praktikuddannelse, kendte og miskendte sider*. UCSF, København.

Latour, Bruno og Steve Woolgar (1979): *Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts*. Sage, Los Angeles, USA.

Schmidt, Lars Henrik (1983): "Sandhed og viden. Indledning". I: Søren Gosvig Olesen (red.), *Epistemologi*. København. Rhodos.

Sestoft, Carsten (2007): "Giv Kejseren, hvad Kejserens er – på lang sigt". *Tidsskriftet Gjallerhorn*. Under forberedelse.

Wittgenstein, Ludwig (1995): *Filosofiske undersøgelser*. København: Munksgaard.

Who Are the Masters of the Treaties?

Law and Politics in the Birth of European Constitutionalism

▷ Antonin Cohen

Université de Picardie (France)

Centre de Recherche sur l'Action Publique et le Politique (CURAPP – CNRS)

European integration is an acid test for the sociology of law and the sociology of fields. The institutionalization of transnational jurisdictional organs, the invention of original jurisprudential repertoires, the formation of bodies of specialized scholars and practitioners, the creation of distinct academic courses and programs; in short, the social construction of a system of both practical and symbolic objective relations between legal institutions and agents on the scale of several nations, which one might theorize as the emergence of a field, are all research questions still largely open for investigation. To refer to the genesis of European law as the formation and formalization of a set of specifically legal social relations within a larger field of power under structuration amounts to addressing once again “the question of the historical conditions that must be fulfilled in order for an autonomous social sphere to emerge, as a result of the struggles in the field of power, capable of producing and reproducing, through the logic of its specific functioning, a legal corpus relatively independent from external constraints” (Bourdieu 1986, 3; 1992)¹.

The sociological issue at stake in the invention of a European legal and political order, where law appears both dominant and relatively “naked” (unable to pre-

sent themselves “as the necessary outcome of a regulated interpretation of unanimously recognized texts” (Bourdieu 1986, 4), the landmark decisions of the European Court of Justice (ECJ) have quite often been denounced as “mere political coups de force”², lies in the social conditions of possibility of the law itself, its “force,” that is, the force that social groups authorized to speak in its name succeed in conferring upon law. If the social authority of law does not lie primarily in the law itself but in the multiple investments in law from legal and non-legal social actors and sectors (Kantorowicz 1961; Weber 1978; Bourdieu 1986), this might be particularly true in the case of transnational social spaces (Dezalay and Garth 1996; Sacriste and Vauchez 2004, 2005, 2007; Madsen 2005; Vauchez 2007) where law seems deprived of the kind of authority it was conferred in national spaces, over the centuries, by the *State*, by virtue of its monopoly to enforce law.

Genesis and Structure of the European Legal Field: A Research Agenda

Most of this process has already been researched and well documented in what is generally described as the

¹ Translation of quotes from French books, articles, and documents cited in the text and notes are my own. They might eventually differ from existing English translations.

² “Juridical *Coups d’Etat*”, as Alec Stone Sweet recently coined the founding decisions of the ECJ (Stone Sweet, 2007b).

“constitutionalization” of European political, legal, and economic order (Stone 2004; Weiler 1999; Maduro 1998)³. Turning their backs on the heroic vision of a small elite of judges remodelling on its own the national legal orders through supranational jurisprudence (Mancini 2000; Pescatore 1992; Lecourt 1976), many scholars insisted – in what became a battleground between intergovernmentalism and neo-functionalism (Mattli and Slaughter 1998) – on the multiple and decisive contributions of ECJ’s “interlocutors” to the enforcement of European law (Mattli and Slaughter 1998; Weiler 1994, 1993; Burley and Mattli 1993). These included national courts (Alter 2001; Golub 1996; Weiler 1994), private corporations (Rawlings 1993), and individual citizens (Harding 1992), enjoying variously silent political assent, misperception, or dissent from European nation States (Alter 1998, 1996; Garrett 1995; Mattli and Slaughter 1995), or acting, on the contrary, in clear political collusion with and gaining support from the European Commission (Alter and Meunier 1994). All contributed to the process by acting in their best interest (Burley and Mattli 1993); all were quietly driven by the logic of market forces (Stone and Brunell 1998; Stone and Caporaso 1998), in the more general context of an absent-minded awareness or support from ordinary citizens (Gibson and Caldeira 1998, 1995)⁴.

Yet, of the various social groups that Eric Stein once identified as major players in the “making of a transnational constitution” (Stein 1981) – judges and advocate generals of the ECJ, members of the legal services of the European Commission and Council of Ministers, legal consultants of the national ministries, legal scholars and law professors, to which one should add the “middlemen” of European integration (Scheingold 1971, 36), i.e., private practice lawyers and attorneys – most remain to be studied as social groups. Among them, some did both influence and benefit from the constitutionalization process. But, albeit the need for research has been constantly underlined (Shapiro and Stone 1994; Weiler 1993), very few studies have actually focused on their particular role and social characteristics (noteworthy exceptions are Kenney (2000, 1999); Schepel and Wesseling (1997)). Paradoxically – given that the ECJ is deemed to be at the centre of this process (Burley and Mattli 1993), and that the nomination of supranational judges by national governments seems

a key issue in the intergovernmental/ neo-functional controversy (Weiler 1994) – the potential impact on ECJ’s jurisprudence of a long-term transformation in the social recruitment of its members has been completely overlooked.

Besides, the constitutionalization of European Community (EC) law only forms part of even more complex processes of emergence of a European legal field, that can neither be summarized as the result of the sole dynamics of one of the multiple arenas where European law arose (i.e. the European Community), nor reduced to its judicial (mainly jurisprudential) narrative (Cohen and Vauchez 2007). On the contrary, the formation of a European legal field is to be understood both through the internal dynamics and external relations between the multiple European organizations and institutions that resulted from European integration, among which the European Community and the Council of Europe (Cohen and Madsen 2007), and through the inter-relations of these specifically European organizations and institutions with the broader sets of transnational organizations and institutions that resulted from Global integration. The specifically European and the more general Global processes *simultaneously* re-defined the force of law at the international level. In other words, the interactions between the ECJ and the European Court of Human Rights (ECHR) (Scheeck 2005) should be analyzed simultaneously with the interplay between these and other international courts, including for instance the International Court of Justice (ICJ) and International Court of Arbitration (ICA), as well as between the European/International networks of legal professionals orbiting these courts.

Moreover, the force of law at the European level is also the product of the formation of a European field of power where lawyers tend to occupy central positions (Cohen, Dezalay and Marchetti 2007). The part played by lawyers in the various economic, bureaucratic, and political institutions that emerged with European integration (i.e. the European Parliament (Marrel 2006) and Parliamentary Assemblies, the Commission (MacMullen 1997; de Lassale and Georgakakis 2007) and Council, and more recently the Conventions (Cohen 2007b; Madsen 2007)), as well as in the import-export of legal expertise from one set of institutions to another (i.e. from the judicial to the political institutions and vice-versa), are to be understood in the light of broader transformations that put legal knowledge and expertise at the core of International/European relations as a critical resource in State contests and corporate battles. Conversely, the social legitimacy of European law derives from the variety of roles lawyers played in the interdependent although relatively autonomous social

³ See Stone Sweet (2007a) for a definition of the constitutionalization process (“the mutation of the EC from an international regime to a quasi-federal polity”).

⁴ See Dulong (2001) for a good review of this literature followed by insightful research perspectives.

processes that made Europe, and were critical in producing the dominant representations and expert knowledge in which most of today's European politics and economics are embedded: a market regulated by law, an integrated juridical space (Megie 2006), a European Civil Code (Schepel 2006, 2007), a European Charter of Fundamental Rights (Madsen 2007), a European Constitution (Cohen and Vauchez 2007).

Struggling to Unite Europe: The Birth of European Community Law in Context

The process of constitutionalization of EC treaties is embedded in the early investments and representations of specific agents with distinctive "portfolios of capitals" (Dezalay 2004), whose particular role in the making of a "European Constitution" must be understood in the light of the initial differentiation of a nascent transnational field of power. Early European integration can be described as a series of struggles between opposing types and segments of national elites (political, bureaucratic, juridical, economic, trade union, intellectual), competing to define an institutional framework for this yet loosely institutionalized transnational space, and seeking to reproduce, through these institutions, their national power, positions, and capital at the international level (Cohen 2006). These struggles finally (but not in their finality) resulted in a very complex structure of intertwined international organizations in which central functions or forms of State power (defence, human rights, parliamentary representation, bureaucratic and legal market regulation) were dislocated and reallocated to specific organizations (the Western European Union and the North Atlantic Treaty Organization, the Council of Europe, the European Coal and Steel Community, and the European Economic Community), or even to specific institutions within these organizations (bureaucratic market regulation fell to the European Commission, whereas judicial market regulation fell to the European Court of Justice).

A key turning point in these processes is the failure of the ultimate attempt to unify the increasingly divided European organizations and institutions under a unique constitutional framework (Cohen 2007a). As a matter of fact, the failure to impose a European Constitution in the mid-fifties led to a shift of strategies, as well as to a practical transformation of the role of legal professionals collectively engaged in shaping this new transnational order. While legal activities of constitution-making were, at first, closely linked to military issues and political mobilizations in which the American constitutional model tended to be the central point of reference and the American foreign policy establishment a key player, the legal work of constitutionalization

subsequently took a different path, in which a transnational body of basic European law principles emerged, partly as the result of the internal and contradictory logics of a newly created legal institution: the ECJ. This small set of judges and advocate generals – whose own structure of capital perfectly reproduced the opposition of dominant capitals competing in the early European transnational space (composed, as it was, of former parliamentarians, trade-unionists, economic civil servants, supreme courts judges, and academics) – had to find their way through the contradictory constraints of State power and international organization, big corporations and individual citizens, the rule of the market and the rule of law. In a short period of time, legal investments in favour of a European Constitution were turned into a legal enterprise to constitutionalize the European treaties. In other words, constitutionalization came as a masterly and opportune substitute for a real constitution, and law as a convenient expedient for politics. While the promotion of European federalism based on the comparison of different forms of federations made of the U.S. Constitution the central point of reference, one may suggest that, at least for some of the founding fathers of European law, the invention of a common and specifically European legal tradition from which the fundamental principles of a European jurisprudence could be extracted was a powerful way to legitimize their "revolutionary" stance in favour of constitutionalism without a constitution (Cohen 2007a).

Competing Elites and the Unity of Europe

It seems essential first to highlight the generalized competition generated by the perspective of a united Europe in order to understand the various and competing plans that soon emerged for the definition of a yet loosely institutionalized transnational space (Cohen 2006). Even though political elites were relatively dominant at The Hague Congress of 1948 (representing 45% of all delegates), some lasting cleavages nevertheless arose regarding the institutional framework of European unity, broadly opposing professional politicians to the leaders of intellectual, economic, or trade-union elites (representing respectively 26 percent, 14 percent and 5 percent of the delegates)⁵. As a matter of

⁵ The four principal "poles" – political, intellectual, economic, trade-union – to which 90% of the 776 known participants at The Hague Congress can be attached, are somewhat arbitrarily defined by the dominant type of capital of each individual, without taking into account the internal structure of their capital, according to which some of these individuals could be situated at two or three of these poles. These figures are

fact, social differences within national delegations at The Hague are key to understanding that ideological positions regarding early European integration (between “unionists” and “federalists”) were not so much determined by national cleavages (between the British and the Continentals), but rather by a decisive social opposition between political elites, on one side, traditionally attached to parliamentary representation, and most of their direct rivals, on the other side, who had quite different ideas on how Europe should be concretely organized. Whereas political elites represented 57% of the delegates in the case of the United Kingdom, they only represented 38% in the case of France, and 33%, 32%, and 26% in the case of the Netherlands, Belgium, and Italy, respectively. This primary difference between national delegations should also be viewed in light of a series of secondary differences. Whereas economic elites, for instance, only represented 5% of the total British delegation, they represented 27% of the Dutch delegation, including a high proportion of executives of internationalized industries, 20% of the Belgian delegation, including a significant proportion of representatives of employers’ unions and organizations, and, respectively, 18% and 16% of the Italian and French delegations.

Accordingly, as it was originally planned and debated at The Hague the transnational assembly designed to “represent” Europe was to be composed of an equal proportion of elected representatives of national parliaments and of non-elected leaders of non-parliamentary elites, drawn from the ranks of trade unions and corporate interests, intellectual and religious organizations, on a “corporative” basis. It is therefore not particularly surprising that the creation of the Consultative Assembly of the Council of Europe one year later, strictly composed of members of parliaments, came as a disappointment for many of these agents. In many ways, the Schuman Plan was a direct reaction to the institutionalization of the Consultative Assembly. The latter emerged as an initiative from a very specific bureaucratic segment of the French State elite (whereas national bureaucratic elites had been completely marginalized at The Hague) and its main institution, the so-called High Authority, was to be composed of independent (i.e., non-elected) experts managing the central aspects of European coal and steel markets. (The official declaration through which European countries were invited to join this new organization did not even mention any sort of European parliamentary control over this institution.) If MPs were somehow to succeed

merely indicative. For further developments, please refer to: Cohen 2006.

in imposing a parliamentary assembly as the political foundation of these two organizations, the Council of Europe (CE) and the European Coal and Steel Community (ECSC) – just as a small set of multipositioned legal entrepreneurs succeeded in imposing a legal body, i.e., the ECHR and the ECJ, as the cornerstone of these two dissimilar sets of institutions (Cohen and Madsen 2007) – the idea of a “corporative” representation would prove to be a failure. In all cases, however, legal professionals were at the core of these processes because of their specific expertise in building institutions.

This general context explains why, from 1948 to 1954, the European Constitution emerged as the only way to reconcile practically the competing and opposing plans for uniting Europe that would result in a set of differentiated institutional frameworks: a unified market regulated by bureaucratic authorities, an interrelated though divided set of parliamentary institutions (half of the members of the Common Assembly of the ECSC were also members of the Consultative Assembly of the EC), two separate legal bodies to enforce human rights violation or free trade infringements, and, as it soon turned out to be necessary given rising international tensions, a European defence or even a European army. As a way to reunify a European transnational space that was rapidly differentiating following the dynamics of this competition between elites⁶, the European Constitution soon rallied a wide array of support. This time again, legal-political entrepreneurs, played a decisive part in this particular undertaking, for they quickly understood what was at stake in such a grandiose plan – the reproduction at the international level of the legal forms and norms that had made their specific capital at the national level. Originating in the transatlantic networks of the “European nebula”, the European Constitution would soon attract high-profile law professors and practicing lawyers whose multiple positions in various informal groups and institutional venues put them in a strategic position to make it a (temporary) success.

Legal expertise in Transnational Mobilizations

Although various drafts of a European Constitution had come into being since the end of the thirties, it was

⁶ To give only but one example of the various attempts to reunify this increasingly divided space, in September 1952, in the wake of the so-called Eden Plan, the Consultative Assembly of the Council of Europe suggested that the existing supranational Courts (or Would-Be Courts, as the European Court of Human Rights was not yet inaugurated) should be replaced by a unique European Court of Justice in charge both of human rights and free trade.

not really until after World War II that the first transnational mobilizations in favour of such a constitution took form (Griffiths 2000). At that time, it received a strong support from the American foreign policy establishment, through in particular the American Committee on United Europe (ACUE) that one of its prominent members, Allen Dulles – partner at the largest U.S. law firm set up in Europe during the interwar period, Sullivan & Cromwell (Lisagor & Lipsius 1988), former head of the Office of Strategic Services Mission in Berne in charge of secret operations and particularly the financing of Resistance movements during WWII, then Deputy Director (1950) and Director (1953) of Operations of the CIA –, soon turned into an instrument for the definition and implementation of U.S. foreign policy in Europe (Aldrich 1997). With the explicit aim of supporting the European Movement (EM), created under the honorary chairmanship of Winston Churchill after The Hague Congress on the initiative of Duncan Sandys (Churchill's son-in-law) and Joseph Retinger (the founder of the Bilderberg group), the ACUE financed up to half of the EM's operating budget (Aldrich 2001). During the first meeting of the ACUE in January 1949, Dulles made it clear that one of the main missions the committee would have to take on would, in fact, be to "raise funds to assist the European groups working for unity".

Indeed, the massive financial resources poured into the European projects logically became a major stake in the competition in which the various movements and leaders struggling for European unity were engaged. As part of a wider project to create an "upper chamber" to the Consultative Assembly of the Council of Europe – based on a local and corporative legitimacy (see further in: Cohen 2007a) –, a "committee of lawyers" met in 1951, soon proving to be a "matrix" in the subsequent mobilizations to convening a constituent assembly and drafting a European Constitution. Chaired by Fernand Dehousse, professor of international law at the University of Liège, but also senator, member of the European Union of Federalists (EUF), and of the Belgian Socialist Party (PSB), this committee was comprised of Altiero Spinelli, one of the main leaders of the EUF, and three international law professors, Hans Nawiasky (University of Munich), Piero Calamandrei (University of Florence), and Georges Scelle (University of Paris). This small circle of high-profile law professors immediately drafted a "statute for the European constituent assembly", aimed at the "defence of democratic Europe", the purpose of which was to create "an Authority invested with the political powers and financial means required to constitute and immediately control a European armed force".

With the exception of George Scelle, this small set of legal experts was at the core of the study committee for the European Constitution created one year later, in 1952. Formed at the initiative of the EM, the study committee was composed of Paul-Henri Spaak (chairman) – who had succeeded Sandys as chairman of the EM – Dehousse (secretary general), Henri Frenay – one of the main leaders of the EUF, founder of the Resistance movement Combat, with whom Dulles had been in regular contact since Berne (Belot 2003) – Spinelli, Calamandrei, and Nawiasky, together with four members of parliaments: Pierre de Félice (Assemblée Nationale), Lodovico Benvenuti (Camera dei Deputati), Max Becker, and Hermann Pünder (Bundestag) and two lawyers: Cornelis Van Rij, a member of the bar (who shared this professional quality with Becker, Pünder and de Félice), and Arthur Calteux, a councillor of the Superior Court of Justice in Luxembourg. The committee was also to seek the assistance of two American legal scholars much involved in U.S. foreign policy in Europe, Robert Bowie and Carl Friedrich, and some thirty lawyers and law professors were brought together under their lead, with the financial support of the Ford Foundation and the ACUE, for the purpose of studying comparative models of federalism. The resulting reports soon became a classic in comparative legal literature on federalism, the *Studies in Federalism* (Bowie and Friedrich 1954).

Of the six committee members to hold a parliamentary mandate, five became members of the ad hoc assembly convened from September 1952 to March 1953 to draft a European Constitution for the European Political Community (EPC) to be the common structure of ECSC and EDC: two socialists (Spaak and Dehousse), one liberal (Becker), and two Christian-democrats (Pünder and Benvenuti). Spaak became chairman of the ad hoc assembly, with Lucien Radoux as private secretary (Radoux was himself administrative secretary of the study committee). Pünder became vice-chairman while Benvenuti, Becker, and Dehousse (but also Spaak) were part of the constitutional commission created within the assembly under the chairmanship of Heinrich von Brentano. And all the reports made by the study committee (which continued to meet in parallel) were proposed to the constitutional committee as working documents on the basis of which it was then to conduct its activity.

The draft eventually adopted by the ad hoc assembly bears the stamp of these various political and legal investments. In a very emblematic way, the first words of the text echo those of the Constitution of the United States ("We, The People..."), corrected by a plural that designates all the European States that this constitution

intended to unite: “We, The Peoples of the Federal Republic of Germany, the Kingdom of Belgium, the French Republic ...” Prior to the institutional organization provided by the text, the preamble stated how much a free and united Europe would contribute to “civilization” and to the “preservation of our common spiritual heritage”, establishing three objectives for the “community” this Constitution intended to create: “the protection of human rights and fundamental freedoms”; “the co-ordination of the foreign policy of Member States in questions likely to involve the existence, the security or the prosperity of the Community”; and “the economic expansion, the development of employment and the improvement of the standard of living in Member States, by means, in particular, of the progressive establishment of a common market” (Article 2). Adopted on March 10, 1953, by the ad hoc assembly, and despite the intergovernmental conference that followed, the “Draft Treaty Embodying the Statute of the European Community” was nevertheless rapidly engulfed by the rejection of the EDC treaty by the French Parliament in August 1954 (Pruessen 1996).

This final setback did a lot to institutionalize the international division of labour that would result in separate European organizations, the CE, the ECSC, and later the Western European Union (1955) and the European Economic Community (1957).

From Politics to Law: the Constitutionalization of the Treaties

One of the side effects of EDC’s failure was that it transferred the question of the “constitution” of Europe from a political arena to a legal one. While the question of inter-institutional relations between the Council of Europe and the European Communities always remained a problem, and in particular the relations between the ECJ and the ECHR, these legal institutions became a site of definition of their respective organization as a whole. At the ECJ, for instance, the judges and advocate generals themselves, but also the Commission and the States constantly struggled to define according to their own interpretation of the treaties the “nature” of the ECSC and later the EEC.

In particular, while the ECJ⁷ endorsed the qualification of a “constitutional charter” to designate the founding treaties of the European Communities only

very recently⁸, this issue first appeared on the legal agenda at the beginning of the 1960s. Architect of this “silent revolution”, the first Advocate General of the ECJ, Maurice Lagrange, expressed this legal opinion in his preliminary conclusions to a landmark decision (*Costa v. Enel*) stating that the Treaty of Rome had “the nature of a real constitution” (CJCE 1964, 1178). Prominent American law professors, such as Eric Stein, immediately concurred, stating that “the Court could be said to have dealt with the Community treaty as if it were a constitution rather than a treaty” (Stein 1965, 513). It was as far back as 1952, however, in the context of intense political mobilizations in favour of a European Constitution, that Lagrange – a member of the French Conseil d’Etat who had actively participated in the drafting of the articles and protocols of the ECSC treaty relating to the ECJ before becoming the same Court’s advocate general – expounded what was to become a jurisprudential policy: “Is it not clear that, just as the European Coal and Steel Community is the embryo of a federal organization, the Court of Justice itself appears as the embryo of a real Federal Court? Can it not be stated that, just as the Treaty has a truly constitutional nature (and it undoubtedly does), the Court of Justice itself has a constitutional role?” (Lagrange 1954, 434-35)⁹.

It is indeed this legal fiction of a constitutionalism without constitution (“as if”) that logically authorized the shift from constitution-making to constitutionalization. As another Advocate General, Federico Mancini (who happened to be advocate general in the above-mentioned case of 1986 *Parti écologiste “Les Verts” v. European Parliament*), was later to state: “the Court has sought to ‘constitutionalize’ the Treaty, that is to fashion a constitutional framework for a federal-type structure in Europe” (Mancini 2000, 2). In the complex competition that started to oppose Europe to the United States in the late 1950s, however, this legal fiction of federalism without federation emerged as a sort of law-based Europeanism, which Lagrange then summarized

⁸ It was in a decision of April 23, 1986 *Parti écologiste “Les Verts” v. European Parliament* that the ECJ first referred to the Treaty of Rome as a “basic constitutional charter”. This semantic play on words is quite significant, as it enabled different political and legal entrepreneurs to successfully shift the issue of the Constitution of Europe back from the legal sphere to the political sphere at the end of the 1990s. See: Cohen and Weisbein (2005); Cohen (2007b).

⁹ For Lagrange, regarding its “true legal nature,” the ECSC Treaty is “fundamentally a Constitution” (Lagrange 1954, 419). This opinion, published by Lagrange in 1954 in the *Revue du droit public et de la science politique en France et à l’étranger* is an abstract of a *Legal Note on the Court of Justice of the ECSC* written in 1952 (Autret 1996).

⁷ Created in 1951, the Court of Justice of the European Coal and Steel Community later became the Court of Justice of the European Communities. For the sake of simplification we will not distinguish between the two and use ECJ (European Court of Justice) as an acronym for both.

in very direct terms: “We will thus end up – when the European Federation comes into being – with a federal Court that will have no need to borrow its judicial system from overseas, but will quite naturally find its original foundations in the best of the legal experience of its own members” (Lagrange 1954, 435).

If this was the legal reasoning in which the birth of a transnational (both constitutional and federal) body of European fundamental law principles was grounded, the legal activity of the ECJ to enforce the principles of supremacy and direct effect of European law and thus impose “a specific legal order” in which the European norm would be situated at the top of the hierarchy of norms must simultaneously be understood, in its specific genesis, not only as the translation of a political mobilization into the language of law, but also as the legal expression of the social autonomization of a specialized body of lawyers. To put it differently, the “positioning” of the ECJ’s rulings as the supreme rule of law in Europe was also a matter of “self-positioning” for the ECJ’s new judges, who were searching for a position vis-à-vis the legal corporations and professions historically constituted at the national level, but also vis-à-vis the newly established European institutions.

The Making of a European Judicial Elite: paths to the early European Court of Justice

As a group, the judges and advocate generals at the ECJ were relatively heterogeneous – their professional backgrounds ranging from national judiciaries, judicial administration, private legal practice, banking, politics, trade-unionism, and the law faculty (Kenney 1999; Feld 1963) – and more so when compared to the commissioners and judges of the European Court (and Commission) of Human Rights in Strasbourg (Cohen and Madsen 2007). Conversely, the members of the early ECJ had a lot in common with the members of the High Authority of the ECSC or the Commission of the EEC.

Of the first seven judges, three had long careers behind them as magistrates in their respective national legal systems prior to appointment. The Italian judge Massimo Pilotti (1952-1958), the German judge Otto Riese (1952-1963), and judge Charles Hammes (1952-1967) of Luxembourg, all three doctors in law, were members of the highest judicial institutions of their respective countries at the time of their appointment to the ECJ: the Italian Court of Cassation (1949), the German Federal Court in Karlsruhe (1951), and the Superior Court of Justice of Luxembourg (1944). Another noteworthy career path towards the ECJ was the financial administration of the State as in the cases of the

French judge Jacques Rueff (1952-1962) and the Dutch judge Adrianus Van Kleffens (1952-1958). A member of the French Inspection des Finances, Rueff had pursued most of his career as a civil servant in the French central financial administration (the Ministry of Finance and the National Bank of France), whereas Van Kleffens had entered the Ministry of Economic Affairs after having been in charge of the litigation department of the Royal Dutch Navigation Company. At the opposite end of the spectrum, the Belgian judge, Louis Delvaux (1952-1967), and the “Seventh” judge, Petrus Serrarens (1952-1958), both had pursued political careers before being appointed to the Court. A doctor in law and practicing lawyer, Delvaux had been a Belgian MP (1936 to 1946) and a Minister of Agriculture (1945) before returning to private practice and taking up a number of administrative responsibilities, for example, at the National Bank of Belgium. Serrarens had been secretary general of the International Confederation of Christian Trade-Unions (CISC) (1920-1952), as well as a Dutch MP. While the judges had pursued relatively different national career paths prior to appointment to the ECJ, most of them had in common an experience with international law and politics, including treaty negotiations and drafting. In the case of Pilotti, his involvement on the interwar international legal scene practically made up a whole “second career” that ended up in 1949 with his appointment to the Permanent Court of Arbitration.

Of these first seven judges, three stayed in office only until 1958 (including the first president of the Court, Massimo Pilotti), two until 1962-1963, and two until 1967, while the two advocate generals stayed in office until respectively 1963 (Maurice Lagrange) and 1973 (Karl Römer). By 1967, with the exception of Advocate General Karl Römer, the Court had been completely renewed. In fact, by 1963-1964, at the time of the landmark decisions of *Van Gend & Loos* and *Costa v. Enel*, respectively, four and five of the seven judges had been replaced. Among the new judges, some followed similar paths to the Court: Rino Rossi (1958-1964) was a member of the Italian Court of Cassation, as prosecutor and then judge, before he succeeded Pilotti; Robert Lecourt (1962-1976), barrister, member of the French Parliament from 1946, had been Minister of Justice several times before he succeeded Rueff; and Walter Strauss (1963-1970) was an administrative State Secretary at the German Federal Ministry of Justice (1950-1963) before he succeeded Riese. However, a younger academic elite was making its entry to the Court: Andreas Donner (1958-1979) was only forty when he became the Dutch judge. Son of the president of the Dutch Court of Cassation, his entire

career had been as a professor of Constitutional and administrative law at the University of Amsterdam (1945-1958) before he became president of the ECJ. Alberto Trabucchi (1962-1972) was a professor of private law at the University of Padua when he succeeded Nicola Catalano (1958-1961), former director of the legal service of the High Authority (who had replaced Serrarens). Replacing Rossi, Riccardo Monaco (1964-1976), had been professor of international law since the early thirties, before he became magistrate, member of the Italian Conseil d'Etat, and of the Permanent Court of Arbitration.

The social recruitment of the ECJ was even more heterogeneous when compared to the first judges of the European Court of Human Rights in Strasbourg (Cohen and Madsen 2007)¹⁰. From the outset, the ECHR recruited a more academic-oriented batch of judges. Of the first fifteen judges of the ECHR, nine were coming from academia, and for the most part specialized in international law: Kemal Fikret Arik was professor of private international law and Dean of the Faculty of Political Science at the University of Ankara; Frederik Mari Van Asbeck was professor of international law at the University of Leyden; Giorgio Balladore Pallieri was professor of public international law and Dean of the Law Faculty of the University of the Sacred Heart in Milan; Ake Ernst Vilhelm Holmback had been Rector of the University of Uppsala, and Georges Maridakis, Rector of the University of Athens; Hermann Mosler was professor of international law at the University of Heidelberg (and a member of the German delegation to the negotiation of the Schuman Plan); the proactive Henri Rollin was professor of international law at the University of Brussels; the Danish legal philosopher and expert of public international law and Constitutional Law, Alf Ross, was professor at the University of Copenhagen; the eminent expert of public international law, Alfred Verdross, was Dean of the Law Faculty of the University of Vienna. Magistrates were a minority: Einar Arnalds (Civil Court of Reykjavik), René Cassin (Vice-President of the French Conseil d'Etat) – who was really at the crossroads of academia and the judiciary – , Lord McNair (former President of the International Court of Justice), Eugene Rodenbourg (President of the Court of Luxembourg), and Terje Wold (President of the Supreme Court of Norway).

In many ways, conversely, the social recruitment of the High Authority (HA) of the European Coal and Steel Community tends to overlap with ECJ's. Of course, the HA had no professional magistrate among its members,

but some had had a legal training (in 1956, before the EEC Treaty was signed, 5 out of 7 members of the ECJ had legal diplomas, while only 4 out of 7 of the HA), but some had very similar professional backgrounds. Chaired by Jean Monnet (1952-1955) and later by René Mayer, the HA had obviously a slightly more political composition. A member of the French Conseil d'Etat from 1920, Mayer had been vice-president of a railroad company from 1928 to 1940 (Chemins de Fer du Nord), before entering the France Libre (he was a member of the Comité Français de la Libération Nationale and of the Gouvernement provisoire de la République française from 1943 to 1947). In 1946, he became a Member of Parliament – Minister of Finance (1947-1948 and 1951-1952), Defence (1948), and Justice (1949-1951), before being appointed as Prime Minister in 1953. With different backgrounds, the two vice-chairmen, Franz Etzel (a German lawyer) and Albert Coppé (a Belgian economist), as well as Enzo Giacchero (an Italian engineer and professor at the University of Turin), were also members of parliament since after the war. Some of the members of the HA had more expert professional backgrounds in the sector of coal (Léon Daum was a mining engineer, former chairman and member of the board of French prominent industries, like Solac and Sidelor) and steel (Heinz Potthoff had had a long career in the steel industry before he joined the Nordrhein-Westfalen Ministry of Economic Affairs in 1946). But Paul Finet was really Serrarens *alter ego* as general secretary of the General Labour Confederation of Belgium (FGTB) and chairman of the International Confederation of Free Trade Unions (CISL), and Dirk Spierenburg was Van Kleffens' double, entering the Ministry of Economic Affairs in 1935 after having worked in the private commercial and industrial sector.

Their collective involvement on the international scene is quite important too, as representatives of their national States in various international or European organizations (United Nations, Organization for European Economic Cooperation, Ruhr Authority), or as members of transnational institutions (International Labour Office, Consultative Assembly of the CE). But it is crucial to underline that while, at the ECJ, only Lagrange could claim to have been part of the negotiation of the Schuman Plan – on a rather informal, though decisive, basis –, and, as such, to have a privileged interpretation of the “intentions” of the framers, most of the members of the HA did actually draft the treaty, Monnet of course, Spierenburg and Wehrer, chairing the delegations of the Netherlands and Luxembourg, and to a lesser extent Daum, representing employers to the French delegation on behalf of Sollac. It is even

¹⁰ The ECHR was inaugurated only in 1958. See: Madsen 2005.

more crucial if we include the directors of the various divisions created at the HA who were one way or another involved with the negotiation: Max Kohnstamm, secretary general of the HA and director of the Press and Information service, Uri (Economy service), Hamburger (Cartels and Concentrations service), Rollmann and Vinck (Market service), Wagenführ (Statistics service), and Balladore-Pallieri (Personnel and Administration service).

The early differentiation of the two Courts in terms of social recruitment is a key to understanding the quite different paths of legalisation of the treaties taken by EC law and HR law (Cohen and Madsen 2007). While the ECHR developed a rather abstract body of noble principles in the tradition of *international* law – largely inherited from the interwar period (Koskeniemi 2001) –, the ECJ developed a much more practical jurisprudence with clear references to *internal* law. Maurice Lagrange many times insisted in his early writings that the framers did not intend to create another *international* organization, but a European community where the rule of law should be *internal*, and not *international*. And, in fact, the judges and advocate generals of the ECJ were for the most part specialized in public or private internal law of their respective States. At the same time, the Court constantly had to reaffirm that EC law was not on an equal footing with internal laws of the member States, which had delegated part of their sovereignty to the Community, and therefore to seek higher principles emerging from the common heritage of European internal laws that could justify the fact that a new legal order had been created by the treaties: these principles were of course subject to *interpretation* with a *comparative* method. This legal science based on the comparative exegesis of European internal laws rather than on an international *Professorenrecht* also had to lean on the interpretation, not so much of the intention of the framers as to the letter of the treaties (to which the States or the HA could more legitimately refer), but on the intention of the framers as to the ultimate goal of this Community: a Federal Europe.

As Karen Alter has pointed out, nevertheless, “the ECJ expanded its jurisdictional authority by establishing legal principles but not applying the principles to the cases at hand”; in the Costa case particularly, “the ECJ declared the supremacy of EC law” but “found that the Italian law [nationalizing] the electric company did not violate EC law” (Alter 1998, 131)¹¹. As shown above, the emerging European field of power was primitively

structured around opposing types of capitals, which the early composition of the ECJ perfectly reflected. These structural tensions – between law and politics, market forces and bureaucratic intervention, academia and the judiciary, international order and national power – strongly determined the internal logics of the institution. Manifest in its landmark decisions (including in the decision-making process within the Court: Rasmussen, forthcoming), these tensions defined the main visible constraint of the Court, torn between the pure logic of abstract and universal legal principles and the contingent arrangement of day-to-day State politics and economics, between the supremacy of a supreme court and the absence of enforceability of its decisions. Most of the decisions of the early ECJ were a direct product of this duality: and this is particularly apparent in the Costa case. While leaning on a sophisticated legal reasoning to claim the supremacy of EC law over national legislations (the-pure-logic-of-abstract-and-universal-legal-principles-resulting-in-the-supremacy-of-a-supreme-court), the Court immediately dismissed Flaminio Costa in his claim that the nationalization of an economic activity by the Italian State was an infringement to the treaties (the-contingent-arrangement-of-day-to-day-state-politics-and-economics-amounting-to-the-absence-of-enforceability-of-its-decision).

The socio-professional recruitment of the European Court of Justice: some long term trends

On the total population of 106 judges and advocate generals appointed to the ECJ from the early 1950s to the mid 2000s (1952-2006), the average age at the time of their nomination is 55-56 – Miguel Maduro (Portugal) being the youngest advocate general ever appointed, at the age of 36 in 2003, while Pranas Kuris (Lithuania) is the oldest judge ever appointed, at the age of 76 in 2004 – both of them still being in office. Among the oldest members of the Court, four out of eight are Italians: Pilotti (73), Bosco (71), Rossi (69), and Mengozzi (68), while, among the youngest members of the Court, four out of eight are either Portuguese or Spanish – which is quite remarkable considering the fact that Portuguese and Spanish judges and advocate generals represent a much smaller group (four each) than the Italian, the German or the French (thirteen each). Actually, the Italian judges and advocate generals are on average quite older (60) than the modal French (56) and German (55), or the considerably younger Spanish (49) and Portuguese (47). Regarding gender, the Court is obviously a man’s body: only seven women were appointed to the Court, five of

¹¹ As Karen Alter specifies: “Of course the ECJ was not going to overturn the nationalization of the Italian energy industry on the basis of a \$3 challenge in a small claims court” (Alter 2001, 19).

them still being in office, which means that only two women were appointed in the period going from the early fifties to the late nineties (Simone Rozès was advocate general from 1981 to 1984, and Fidelma O'Kelly Macken was judge from 1999 to 2004).

If we exclude the last appointments (from 2000 to 2006), three periods can be roughly (and provisionally) distinguished as to the professional profiles of the remaining 79 members of the ECJ – these periods being closely linked to the general evolution of the European communities, and more particularly to the successive enlargements. The first period goes from 1952 to 1972: from the first appointments to the Court to the last appointment of a member coming from one of the countries of the Europe of the Six, and before the first appointments of the members coming from the new countries of the Europe of the Nine. The second period goes from 1973, when the Danish, Irish and British judges (and, in the last case, advocate general) were appointed to the Court, to 1985, after the last appointment of a judge coming from the Europe of the Ten (with the enlargement to Greece). The last period goes from 1986, when the Spanish and Portuguese judges (and, in this last case, advocate general) were appointed to the Court, to 1999, excluding the judges and advocate generals in office (with the exception of the six members still in office appointed during the third period). The first and second periods respectively run on twenty and sixteen years, and include twenty-two and twenty-four individuals each, the third period runs on thirteen years, and includes thirty-three individuals.

Although the main characteristic of the judges and advocate generals of the ECJ is the very high multiplicity of national and/or transnational positions and occupations they successively, and sometimes simultaneously, held before appointment to the ECJ¹², four career paths can be roughly and briefly distinguished, that are both dominant and evolving over time. Actually, these career paths remain the same as in the early days of the Court: the judiciary (either public or private, like, in the French case, the members of the Conseil d'Etat and the members of the Cour de cassation, following a succession that opposes the first and the second period), the administration (mainly the ministry of Justice or Economic Affairs, more rarely of another sector), academia, and politics. According to this typology, while the judges and advocate generals mainly coming from the

judiciary and the administration tend to dominate the professional recruitment of the Court during the first two periods, academics tend to represent a higher proportion of the total members of the Court in the third period. Moreover, whereas the first two profiles are clearly dominant among French and German judges and advocate generals, the third profile is massively dominant among Italian judges and advocate generals, and among the smaller groups of Greek, Spanish or Portuguese judges and advocate generals. Finally, while the political path to the ECJ tends to remain constant during the first two periods, it considerably decreases during the third period – following a reverse trend of depolitization than the European Commission during the same period (MacMullen 1997). Actually, appointments of politicians to the Court, like President Robert Lecourt, are becoming all the more rare that, with very few exceptions, only the founding Six (and in particular Belgium) do proceed with such appointments.

Finally, whereas, in the first period, obviously, none of the members of the Court had had previous functions at the Court, and, in the second period, only two (Alberto Trabucchi, as we saw, was judge from 1962 to 1972 before he became advocate general from 1973 to 1976, and Francesco Capotorti, was briefly judge from February to October 1976 before he became advocate general from 1976 to 1982), the circulation inside the Court considerably increases in the third period: the British judge Francis Jacobs (1988-2006) was référendaire for Jean-Pierre Warner (1973-1981); the Danish judge Claus Gulmann (1994-2006) was a référendaire for Max Sorensen (1973-1979) before becoming advocate general (1991-1994) and then judge; the advocate general of Luxembourg Jean Mischo (1997-2003) was judge from 1986 to 1991; the British Judge Gordon Slynn (1988-1992) was advocate general from 1981 to 1988; as well, the Belgian Judge Romain Schintgen (1996-) and the British judge David Edward (1992-2004) were respectively judge at the Court of First Instance from 1989 to 1996 and from 1989 to 1992.

Conclusion

While the political ambition to give a Constitution to Europe misfired in the 1950s, this initial failure accounts for the international division of labour that resulted, taking to “pieces” the different State monopolies – defence, market, law – that were originally to be articulated in a single organization, in the traditional forms of representative democracy. By analyzing the recurrent investments of specific social groups – and particularly of legal agents – in such transnational mobilizations, one can also understand how a series of

¹² Reflecting somewhat typical national career moves: barristers becoming high court judges in the English-speaking countries of Europe, judges or prosecutors entering the ministry of Justice in the French- and German-speaking countries, law professors becoming judges at the Constitutional tribunal in the Latin-speaking countries...

State knowledges that were invented in the context of the formation of the parliamentary State were later to be reinvested at the international level (Dezalay 2004). In fact, one explanation for the international reproduction of national legal forms and categories, such as the Constitution, can be found in the competition between national social groups to preserve or increase their chances of gaining access to positions of power within and over the State. Likewise, the international transactions between different social groups pursuing very different interests in their respective fields of power could account for the institutionalization of transnational organizations through which these groups could more efficiently lean on each other in their respective national political struggles.

The structuration of a European transnational space in which the mechanisms of competition between nation-States could now be regulated – the continuing process of expansion of their respective political and economic power now prohibiting any legitimate use of their specific monopoly (physical violence) – is coincident with a transformation of the respective chances of the different social groups in competition within each of these States to gain access to positions of power, and particularly power over the State and its administrations (Bourdieu 1989, 539-59). This process of disembeddedness (Elias 1974, 1975, 84) or, in other words, the dissociation of pure force, which traditionally had defined international relations, on the one hand, and law, on the other, which now defined the legitimacy of political and economic action at the international level, led to the expansion and exteriorization of national economic administrations into transnational organizations and also to the creation of a body of specific legal norms through which lawyers could reproduce their power over the State. In promoting a transnational constitutional ideology, through the production and dissemination of a theory of legal and political order with which new “bottles” could be filled with old “wine” by borrowing from the different existing politico-legal repertoires and by articulating the different elements taken from these repertoires, legal agents followed the same path taken by their ancestors (Kantorowicz 1961; Hanley 1983): they produced “some State” (Dezalay 1993, 3).

In short, while the genesis of Europe’s constitutional agenda was rooted in the early investments of lawyers in the political mobilizations of the 1950s, it is in the autonomous work of a specific social group – the judges and advocates general of the ECJ – at the core of an emerging European legal field that one can detect the process of transformation of a political issue (the European Constitution) into a regulated exchange of

rational legal arguments that paved the way to the constitutionalization of Europe. The Court, however, is not a socially and politically unified group of actors. As Norbert Elias once put it, “an initial antagonism and struggle for position between rival groups may be found in the early history not only of professions, but of almost every institution” (Elias 1950, 308). It could be argued that these tensions so strongly determined the internal logics of the Court, as they determined the general dynamics of the field, that they must have had an influence on its output. As a matter of fact, the jurisprudence of the Court could be viewed as a product of both these specific internal tensions between opposing types of capitals, evolving over time, and the more general external contradictory constraints of a nascent European legal field.

References

- Aldrich, Richard J. 1997. OSS, CIA and European Unity: The American Committee on United Europe, 1948-1960. *Diplomacy and Statecraft* 8 (1):184-227.
- . 2001. *The Hidden Hand: Britain, America and the Cold War Secret Intelligence*. London: John Murray.
- Alter, Karen J. 1996. The European Court’s Political Power. *West European Politics* 19 (3):458-87.
- . 1998. Who Are the “Masters of the Treaties”? European Governments and the European Court of Justice. *International Organization* 52 (1):121-47.
- . 2001. *Establishing the Supremacy of European Law: The Making of an International Rule of Law in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Alter, Karen J., and Sophie Meunier-Aitsahalia. 1994. Judicial Politics in the European Community: European Integration and the Pathbreaking Cassis de Dijon Decision. *Comparative Political Studies* 26 (4):535-61.
- Autret, Florence. 1996. *La Cour de Justice des Communautés Européennes 1952-1964: Création d’un pouvoir juridictionnel*. Mémoire de DEA. Département de science politique, Université Paris 1 Sorbonne.
- Belot, Robert. 2003. *Henri Frenay: De la Résistance à l’Europe*. Paris: Le Seuil.
- Bourdieu, Pierre. 1986. La force du droit: Éléments pour une sociologie du champ juridique. *Actes de la recherche en sciences sociales* 64:3-19.
- . 1989. *La noblesse d’État: Grandes écoles et esprit de corps*. Paris: Minuit.
- . 1992. *Les règles de l’art: Genèse et structure du champ littéraire*. Paris: Seuil.

- Bowie, Robert, and Carl J. Friedrich. 1954. *Studies in Federalism*. Boston: Little, Brown & Co.
- Burley, Anne-Marie, and Walter Mattli. 1993. Europe Before the Court: A Political Theory of Legal Integration. *International Organization* 47 (1):41-76.
- Cohen, Antonin. 2005. La Constitution européenne. Ordre politique, utopie juridique et guerre froide. *Critique internationale* 26:199-131.
- . 2006. De congrès en assemblées: La structuration de l'espace politique transnational européen au lendemain de la guerre. *Politique européenne* 18:105-25.
- . 2007a. Constitutionalism Without Constitution: Transnational Elites Between Political Mobilization and Legal Expertise in the Making of a Constitution for Europe (1940s-1960s). *Law & Social Inquiry* 32 (1):109-135.
- . 2007b. Constitutionnalistes en quête de Constitution. La Convention dans le champ du pouvoir européen. In *La Constitution européenne. Elites, mobilisations, votes*, ed. Antonin Cohen and Antoine Vauchez. Bruxelles: Presses de l'Université de Bruxelles.
- Cohen, Antonin, and Julien Weisbein. 2005. Laboratoires du constitutionnalisme européen: Expertises académiques et mobilisations politiques dans la promotion d'une Constitution européenne. *Droit & Société* 60:353-71.
- Cohen, Antonin, Yves Dezalay, and Dominique Marchetti. 2007. Esprits d'Etat, entrepreneurs d'Europe. *Actes de la recherche en sciences sociales* 166-167:5-13.
- Cohen, Antonin, and Mikael R. Madsen. 2007. Cold War Law: Legal Entrepreneurs and the Emergence of a European Legal Field (1945-1965). In *European Ways of Law*, ed. Volkmar Gessner and David Nelken. Oxford: Hart Publishing.
- Cohen, Antonin, and Antoine Vauchez. 2007. Introduction: Law, Lawyers, and Transnational Politics in the Production of Europe. *Law & Social Inquiry* 32 (1):75-82.
- Cohen, Antonin, and Antoine Vauchez, ed. 2007. *La Constitution européenne. Elites, mobilisations, votes*. Bruxelles: Presses de l'Université de Bruxelles.
- Cour de Justice des Communautés Européennes. 1964. *Recueil de la Jurisprudence de la Cour* X(2). Luxembourg: Service des publications des Communautés européennes.
- Dezalay, Yves. 1993. Multinationales de l'expertise et 'dépérissement de l'Etat'. *Actes de la recherche en sciences sociales* 96-97:3-20.
- . 2004. Les courtiers de l'international. Héritiers cosmopolites, mercenaires de l'impérialisme et missionnaires de l'universel. *Actes de la recherche en sciences sociales* 151-152:5-35.
- Dezalay, Yves, and Bryant G. Garth. 1996. *Dealing in Virtue. International Commercial Arbitration and the Construction of a Transnational Legal Order*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dulong, Delphine. 2001. La science politique et l'analyse de la construction juridique de l'Europe: bilan et perspectives. *Droit & Société* 49:707-28.
- Elias, Norbert. 1950. Studies in the Genesis of the Naval Profession. *British Journal of Sociology* 1 (4): 291-309.
- . 1974-1975. *La civilisation des moeurs & La dynamique de l'Occident*. Paris: Calmann-Lévy.
- Feld, Werner. 1963. The Judges of the Court of Justice of the European Communities. *Villanova Law Review* 9 (1): 37-58.
- Garrett, Geoffrey. 1995. The Politics of Legal Integration in the European Union. *International Organization* 49 (1):171-81.
- Gibson, James L., and Gregory A. Caldeira. 1995. The Legitimacy of Transnational Legal Institutions: Compliance, Support, and the European Court of Justice. *American Journal of Political Science* 39 (2):459-89.
- . 1998. Changes in the Legitimacy of the European Court of Justice: A Post-Maastricht Analysis. *British Journal of Political Science* 28:63-91.
- Golub, Jonathan. 1996. The Politics of Judicial Discretion: Rethinking the Interaction between National Courts and the European Court of Justice. *West European Politics* 19 (2):360-85.
- Griffiths, Richard T. 2000. *Europe's First Constitution. The European Political Community, 1952-1954*. London: Federal Trust.
- Hanley, Sarah. 1983. *The Lit de Justice of the Kings of France: Constitutional Ideology in Legend, Ritual, and Discourse*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Harding, Christopher. 1992. Who Goes to Court in Europe? An Analysis of Litigation against the European Community. *European Law Review* 17 (2):105-25.
- Kantorowicz, Ernst. 1961. Kingship Under the Impact of Scientific Jurisprudence. In *Twelfth-Century Europe and the Foundation of Modern Society*, ed. Marshall Clagett, Gaines Post, and Robert Reynolds. Madison: University of Wisconsin Press.
- Kenney, Sally J. 1999. The Judges of the Court of Justice of the European Communities. In *Constitutional Dialogues Comparative Perspective*, ed. Sally J. Kenney, William M. Reisinger, and John C. Reitz. New York: St. Martin's Press.

- . 2000. Beyond Principals and Agents: Seeing Courts as Organizations by Comparing Référéndaires at the European Court of Justice and Law Clerks at the U.S. Supreme Court. *Comparative Political Studies* 33 (5):593-625.
- Koskenniemi, Martti. 2001. *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law 1870-1960*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lagrange, Maurice. 1954. La Cour de Justice de la Communauté européenne du charbon et de l'acier. *Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger* 70 (2):417-35.
- Lasalle, Marine de, and Didier Georgakakis. 2007. Genèse et structure d'un capital institutionnel européen: Les très hauts fonctionnaires de la Commission européenne. *Actes de la recherche en sciences sociales* 166-167: 38-53.
- Lecourt, Robert. 1976. *L'Europe des juges*. Bruxelles: Bruylant.
- Lisagor, Nancy, and Franck Lipsius. 1988. *A Law Unto Itself: The Untold Story of the Law Firm of Sullivan and Cromwell*. New York: Morrow.
- MacMullen, Andrew. 1997. European Commissioners 1952-1995: National Routes to a European Elite. In *At the Heart of the Union: Studies of European Commission*, ed. Neill Nugent. London: Macmillan.
- Madsen, Mikael R. 2005. *L'émergence d'un champ des droits de l'homme dans les pays européens: enjeux professionnels et stratégies d'Etat au carrefour du droit et de la politique (France, Grande-Bretagne et pays scandinaves, 1945-2000)*. PhD Dissertation. Ecole des hautes études en sciences sociales.
- . 2007. "For a Europe of Human Rights and the People". The EU Charter of Fundamental Rights in the Post-Cold War Democratisation of Europe. In *La Constitution européenne. Elites, mobilisations, votes*, ed. Antonin Cohen and Antoine Vauchez. Bruxelles: Presses de l'Université de Bruxelles.
- Maduro, Miguel P. 1998. *We the Court: The European Court of Justice and European Economic Constitution: A Critical Reading of Article 30 of the EC Treaty*. Oxford: Hart Publishing.
- Mancini, G. F. 2000. *Democracy and Constitutionalism in the European Union: Collected Essays*. Oxford: Hart Publishing.
- Marrel, Guillaume. 2006. *Les constituants au Parlement européen. Profils, trajectoires et capital juridique des eurodéputés impliqués dans l'activité constitutionnelle sous la 5e législature (1999-2004)*. Working Paper presented at the conference Juridical Capitals in Europe, University of Paris 1 Sorbonne.
- Mattli, Walter, and Anne-Marie Slaughter. 1995. Law and Politics in the European Union: A Reply to Garrett. *International Organization* 49 (1):183-90.
- . 1998. Revisiting the European Court of Justice. *International Organization* 52 (1):177-209.
- Megie, Antoine. 2006. Généalogie du champ de la coopération judiciaire européenne. *Cultures & Conflits* 62:11-41.
- Pescatore, Pierre. 1992. Une révolution juridique: le rôle de la Cour de Justice Européenne (entretien avec Hugues Calvet). *Commentaire* 15 (59):569-74.
- Pruessen, Ronald W. 1996. Cold War Threats and America's Commitment to the European Defense Community: One Corner of a Triangle. *Journal of European Integration History* 2 (1):51-69.
- Rawlings, Richard. 1993. The Eurolaw Game: Some Deductions from a Saga. *Journal of Law and Society* 20 (3):309-40.
- Sacriste, Guillaume, and Antoine Vauchez. 2004. Les origines de la définition d'un ordre politique international. La "guerre hors la loi", 1919-1939. *Actes de la recherche en sciences sociales* 151-152: 91-95.
- . 2005. Les "bons offices" du droit international: la constitution d'une autorité non politique dans le concert diplomatique des années 1920. *Critique internationale* 26: 101-117.
- . 2007. The Force of International Law: Lawyer's Diplomacy on the International Scene in the 1920s. *Law & Social Inquiry* 32 (1):83-107.
- Scheeck, Antoine. 2005. Solving Europe's Binary Human Rights Puzzle. The Interaction Between Supranational Courts as a Parameter of European Governance. *Research in Question* 15: <http://www.ceri-sciences-po.org/publica/question/menu.htm>.
- Scheingold, Stuart A. 1971. *The Law in Political Integration: The Evolution and Integrative Implications of Regional Legal Processes in the European Community*. Cambridge, MA: Harvard University, Centre for International Affairs.
- Schepel, Harm, and Rein Wesseling. 1997. The Legal Community: Judges, Lawyers, Officials and Clerks in the Writing of Europe. *European Law Journal* 3 (2):165-88.
- . 2005. *Professorenrecht?* Le champ du droit privé européen. *Critique internationale* 26: 147-158.
- . 2007. The European Brotherhood of Lawyers: The Reinvention of Legal Science in the Making of European Private Law. *Law & Social Inquiry* 32 (1):183-199.
- Shapiro, Martin, and Alec Stone. 1994. The New Constitutional Politics of Europe. *Comparative Political Studies* 26 (4):397-420.

Stein, Eric. 1965. Toward Supremacy of Treaty-Constitution by Judicial Fiat: On the Margin of the Costa Case. *Michigan Law Review* 63 (3):491-518.

———. 1981. Lawyers, Judges, and the Making of a Transnational Constitution. *American Journal of International Law* 75 (1):1-27.

Stone Sweet, Alec. 2004. *The Judicial Construction of Europe*. Oxford: Oxford University Press.

———. 2007a. Integration and Constitutionalism in the European Union. In *La Constitution européenne. Elites, mobilisations, votes*, ed. Antonin Cohen and Antoine Vauchez. Bruxelles: Presses de l'Université de Bruxelles.

———. 2007b. *The Juridical Coup d'Etat and the Problem of Authority*. Working Paper presented at the seminar on Comparative Law of the Ecole Normale Supérieure (Paris).

Stone Sweet, Alec, and Thomas L. Brunell. 1998. Constructing a Supranational Constitution: Dispute Resolution and Governance in the European Community. *American Political Science Review* 92 (1):63-81.

Stone Sweet, Alec, and James A. Caporaso. 1998. La Cour de justice et l'intégration européenne. *Revue française de science politique* 48 (2):195-244.

Vauchez, Antoine. 2007. Une élite d'intermédiaires. Genèse d'un capital juridique européen (1950-1970). *Actes de la recherche en sciences sociales* 166-167:54-65.

Weber, Max. 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*. Berkeley, CA: University of California Press.

Weiler, Joseph H. H. 1993. Journey to an Unknown Destination: A Retrospective and Prospective of the European Court of Justice in the Arena of Political Integration. *Journal of Common Market Studies* 31 (4):417-46.

———. 1994. A Quiet Revolution: The European Court of Justice and Its Interlocutors. *Comparative Political Studies* 26 (4):510-34.

———. 1999. *The Constitution of Europe: "Do the New Clothes Have an Emperor?" and Other Essays on European Integration*. Cambridge: Cambridge University Press.

Anmeldelser

Jeremy F. Lane: *Bourdieu's Politics – Problems and Possibilities*. Routledge, 2006.

▷ Jens A. Hansen

Jeremy F. Lane har begået en lille bog med titlen *Bourdieu's Politics – Problems and Possibilities*. Bogen er en diskussion af de politiske implikationer af Bourdieus teorier og af Bourdieus egne politiske udmeldinger – specielt i den sidste del af hans liv. Udgangspunktet er den kritik, der er blevet rettet imod Bourdieus kritik af neo-liberalismens indtog i Frankrig og Europa – ikke fra neo-liberalister og konservative journalister, men fra andre intellektuelle, der selv kritiserer de neo-liberalistiske tendenser. Navne som Hall, Laclau & Mouffe, Boltanski & Chiapello samt Rancière bliver derfor hevet på banen i tide og utide for at vise styrker og svagheder ved Bourdieus måde at analysere på; som Lane selv udtrykker det, er bogens formål både at være kritisk og konstruktiv over for Bourdieus teori – altså at se både problemer og muligheder. Lane er velbelæst hvad Bourdieu angår og der er en del gode diskussioner i bogen – specielt fordi der lægges megen vægt på den del af Bourdieus forfatterskab, der handler om den symbolske konstruktion af grupper.

Der er for så vidt også nogle interessante sammenstillinger med andre tilgange, som når Lane bemærker, at en afgørende forskel mellem Bourdieu og Laclau & Mouffe er, at sidstnævnte antager, at alle har adgang til den symbolske konstruktionsproces (s. 59). Men generelt set lider bogen under, at Lane søger efter en politisk teori, der kan bruges i praksis – noget han åbenbart

synes det er oplagt at forskere skal udarbejde. Det er lidt paradoksalt, fordi Bourdieu undervejs erklæres som leninist, fordi han har konstateret, at de intellektuelle spiller en afgørende rolle i den symbolske konstruktionsproces. Bourdieu synes at kritiseres for blot at konstatere det, som Lane faktisk ønsker at gøre. Den slags modsigelser er der desværre en del af (som når man s. 70 skal læse, at habitus skal modificeres til et statistisk frem for et deterministisk begreb, imens man s. 90 kan læse, at Lane udmærket godt har forstået, at Bourdieus tænkemåde er statistisk). Og så er bogen skrevet besnærende, fordi Lane selv afviser en del kritikpunkter og derved "redder" Bourdieu (vel at mærke ved hjælp af hans egne argumenter).

Det helt afgørende problem ved bogen er dog nok, at den er ahistorisk – både i sin forståelse af hvorfor Bourdieu engagerede sig så kraftigt i kampen imod ny-liberalismen og i sin forståelse af hvad en teori skal bruges til. Bl.a. derfor kommer Laclau & Mouffe (logisk set ganske korrekte) argument om, at enhver objektivisering af et socialt rum indebærer en konstruktionsproces, som kan problematiseres pga. den sociale verdens enorme kompleksitet (s. 70-71), til at virke som et dræbende slag imod Bourdieus analyser; altså fordi disse ses som forsøg på eviggyldige konstruktioner og ikke analyser hvor de på et givet tidspunkt vigtigste faktorer og modsætninger fremanalyseres. Og derfor kan Lane også fremstille Bourdieus analyser af boligreformerne i Frankrig som rent deterministiske og helt uden forståelse for de historiske omstændigheder – fordi Lane forudsætter, at Bourdieus udgangspunkt var at lave *den fuldendte analyse* (og ikke bare et bidrag til forståelsen af hvordan det gik til...).

Hvis man har god tid kan man sikkert godt have fornøjelse af at læse bogen, for der er faktisk en del gode pointer og grundige læsninger hist og pist, men hvis man har travlt og skal prioritere den tid man har til Bourdieu-relateret læsning, så er *Bourdieu's Politics* nok ikke en af de bøger, der behøver at stå forrest på hyl-den.

NYHEDSBREVET

Kommentar om genstandskonstruktion

▷ Carsten Sestoft

For at illustrere betydningen af genstandskonstruktion er det værd at diskutere nogle elementer fra konklusionen på Youri Carbonniers *Maisons parisiennes des Lumières* (Presses de l'Université Paris-Sorbonne, 2006): Her ser man, hvilke problemer man havner i, når dette aspekt ikke er tilstrækkeligt gennemtænkt i et ellers meget seriøst forskningsarbejde.

Bogen er en mere end 500 sider lang historisk ph.d.-afhandling, hvor alene kilde- og litteraturlisten fylder mere end 50 sider. Med andre ord en grundig bog, hvis kapitler handler om de parisiske huses bygningskonstruktion, om vejnettet og facaderne, grundstykkerne, planløsningerne (inkl. butikker, køkkener og trapper), samt kældre, lokummer, latrigrave og brønde – kort sagt de ydre og indre elementer i "le bâti et l'habitat", dvs. bebyggelse og beboelse i det 18. århundredes centrale Paris. Alt dette har Carbonnier undersøgt grundigere end nogen før ham, så resultatet er "en mere omfattende og mere adækvat betragtning" (s. 448) af spørgsmålet, end man havde før. Eksempelvis kan han meddele, at mere end 68 % af husene i Paris' bymidte i det 18. århundrede havde butikker i stueetagen (s. 353), og at kun 24 % af dem havde en port (s. 359), et distinktivt herskabeligt træk.

I konklusionen skriver han imidlertid, at det overordnede perspektiv alligevel ikke tillader nogen modellering, "som forekommer umulig for bygninger og beboelse i Paris' centrum" (s. 448), fordi husene er for forskellige. Carbonnier skriver videre: "Grundstykkerne form og de planer, der udvikles på dem, forbyder ligeledes enhver form for modellering, selv om de mest komplekse planer ofte viser sig at være kombinationer af enklere planer, som gør det muligt behændigt at udnytte al disponibel plads. Endelig hersker der den allerstørste mangfoldighed i facadernes fremtræden, trods deres tilsyneladende enkelhed: Ordningen, størrelsen og antallet af vinduer, eksistensen af gesimser,

fremspring og balkoner af alle mulige slags... alt forenes i at adskille hvert enkelt hus fra de andre og give dem en egen karakter. Efter min opfattelse har modellering den store ulempe, at den forenkler." (s. 449)

Her udviser Carbonnier samme forbavsende primitive forståelse af, hvad en model er, som de sociologer (eller journalister), der reducerer statistiske undersøgelser til betragtninger over gennemsnit – fx gennemsnitsdanskere, der har 62 kvadratmeter bolig til rådighed og går så og så ofte i biografen osv. Men at sammenfatte en empirisk eller historisk undersøgelse i en teoretisk model består jo snarere i at bruge de vigtigste variabler til at konstruere en slags kort over ekstremerne, hvorimellem ethvert empirisk tilfælde kan indplaceres og defineres ved netop denne placering. En sådan model forenkler selvfølgelig; det er meningen med den. Men den siger også noget andet og mere, end hele det samlede materiale i sig selv gør, fordi modellen er (eller bør være) konstrueret på grundlag af de vigtigste principper, som strukturerer den undersøgte virkelighed. Og det er netop fremhævelsen af disse principper og deres indbyrdes relationer, som udgør fortolkningen af materialet. Uden den er materialet blot en hoben atomiserede kendsgerninger.

Carbonnier synes tilmed at henvise til den gamle humanistiske myte om det unikke og irreduktible, når han i forkastelsen af modellering begrundet den med, at hvert hus har sin egen karakter. Også det peger på, at han ikke forstår meningen med at konstruere genstanden eller konstruere en model. At Hansen og Petersen har nøjagtig de samme forbrugsvalg mht. fjernsyn, avis, drikkevarer, mad, kultur osv. i en livsstilsundersøgelse, gør dem jo ikke til samme person; de forbliver unikke individer. De er kun identiske, når de konstrueres som livsstilsforbrugere ud fra ganske bestemte og bevidst valgte variabler.

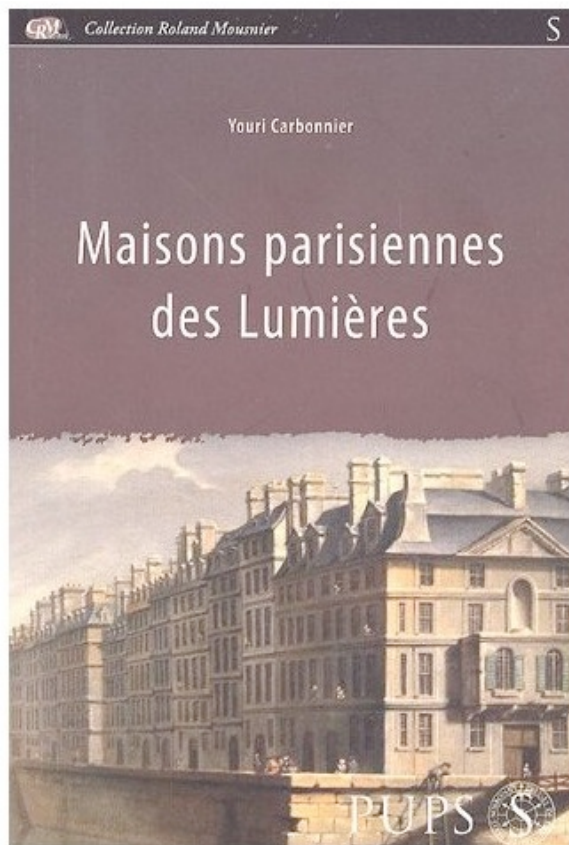
At denne mangel på teoretisk forståelse er et reelt problem i Carbonniers undersøgelse, kan man se på to måder. Den første af dem fremgår, når Carbonnier i konklusionen fortsætter med den triumferende og næsten tautologiske konstatering, at det der forener alle bygninger i periodens centrale Paris, er "anvendelsen af beslægtede byggematerialer og -teknikker" (s. 449). Ja, hvis han nu havde været mere bevidst om, at det implicitte konstruktionsprincip for hele hans undersøgelse netop var et fokus på bebyggelsens og beboelsens materielle aspekt, så havde det måske været knap så forbløffende, at han kan genfinde dette fokus i konklusionen. Selv om han eksempelvis interesserer sig for betydningen af det 18. århundredes teorier om planløsninger og deres grundbegreber ('bekvemmelighed', *bienséance* og *convenance*), hænger hans interesse for husenes indre planer tydeligvis sammen med, at de indvirker på placeringen af væggene, dvs. på husenes materielle konstruktion.

Den manglende bevidsthed om genstandskonstruktionen viser sig også som et problem på en anden måde, nemlig som en mangelfuld historisering af de begreber eller konstruktionsprincipper, som indgår i den faktisk realiserede genstandskonstruktion, nemlig den materielle konstruktion af beboelsesbygninger i det 18. århundredes centrale Paris. I denne genstand projicerer Carbonnier en nutidig forståelse af den adskillelse af bolig og arbejdsplads tilbage på netop den periode, hvor denne adskillelse tager sin spæde begyndelse. Det kunne han måske have undgået, hvis genstandskonstruktionen var foregået på en mere bevidst og teoretisk måde. I så fald kunne (burde) han have spurgt sig: 'Men er der nu faktisk tale om beboelse?' – og have svaret: 'Ja, for der er folk, der bor i disse huse; og nej, for disse huse er ikke ren beboelse som i vore dage, for der foregår også alt muligt andet i dem. "Beboelse" (habitat) er måske derfor ikke det rigtige konstruktionsbegreb'. Ganske som

Tamara Hareven har formuleret det: "in preindustrial society the family conducted its work and public affairs *inside* the household".¹ Med andre ord kunne det have været nødvendigt at fokusere på nogle bolighistoriske spørgsmål: Findes der rene boliger i denne periode og i givet fald hvor mange? Og kan man i givet fald se forskel på de materielle strukturer i dem og i beboelser,

der inkluderer arbejde eller offentlige aktiviteter (som i adelens palæer)? Og er der i givet fald klasseforskelle i tendensen til sammenfald eller adskillelse af bolig og arbejde (endnu i vore dage kan man finde blandinger af bolig og arbejde hos nogle landlæger, håndværkere og landbrug)? Hvilke medlemmer – kernefamilie, anden familie, tjenerskab, medarbejdere a la lærlinge, svende, sekretærer osv. indgår i en husholdning? Og på hvilken måde er de (eller er de ikke) rumligt-materielt adskilt af vægge? Sådanne spørgsmål kunne man formentlig godt have fundet i hvert fald antydningssvis svar på i kildetyper som boopgørelser i forbindelse med dødsfald og forsikring.

Kort sagt, en mere bevidst genstandskonstruktion havde befordret den historiske lødighed af den teoretiske modellisering og fortolkning af dette kæmpearbejde, simpelthen fordi det ville have tvunget til nærmere refleksioner over historiciteten i de forefundne materielle strukturer.

¹ Tamara K. Hareven: "The Home and the Family in Historical Perspective". *Social Research*, 58:1, 1991, s. 256.

ConCrit – en international social modbevægelse inden for pædagogikken

▷ Christian Sandbjerg Hansen

Den 1. og 2. juni afholdtes den anden internationale ConCrit (Constructive Criticism) konference i Berlin (den første var i 2006 i Barcelona) med deltagelse af pædagogiske praktikere, politikere og forskere fra Danmark, Tyskland, Spanien og Polen. Årindet med konferencen var at mødes på tværs af nationale grænser og positioner i arbejdsdelingen inden for de pædagogiske arbejdsområder og diskutere tendenser, konsekvenser og handlemuligheder i relation til den aktuelle neoliberale styring og organisering af dette område. Som det hedder i invitationen:

"We are witnessing a combination of neo-liberal marketised solutions to educational problems and neo-conservative return to higher standards, and many practitioners, philosophers and researchers around Europe are concerned about these trends... It is time to take the international perspective seriously, and to stage discussions that invite broader reflection and analysis in addition to strengthening the democratic dialogue between the populations of Europe."

Konferencen blev ukonventionelt holdt udendørs på Käthe Kollwitz Platz i Prenzlauer Berg i det tidligere Østberlin og bestod af en blanding af taler, oplæg, gruppediskussioner i forskellige work-shops og musikalske indlæg. Blandt andre fremlagde professor ved Freie Universität i Berlin Jörg Ramseger en blændende analyse af årsagerne til og betydningen af den stigende privatisering af skolesystemet i Tyskland, lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole Katrin Hjort fremlagde en lige så blændende analyse af accountability-tendenserne i Danmark og rektor ved Dannersemi-

nariet Søs Bayer talte om mulighederne for og nødvendigheden af civil ulydighed. I grupperne diskuteredes emner som blandt andre 'democratic shortage', 'top down management and the impacts on critical and innovative research, teaching and pedagogy', 'new social technologies in education and social policies to govern children and parents', 'tension between monocultural nationalistic agenda and inter-cultural agenda in education and social policies and in educational practices', 'children's language acquisition and production of language: communication in a globalized world and alternatives to behaviorism and test' og 'kindergarten-childhood'. De musikalske indlæg blev leveret af Freinet-Skolen i Valby og af det sortklædte berlinerensemble Der Singede Tresen (Den syngende bardisk). Også repræsentanter fra World Social Forum og World Educational Forum dukkede op og mindede om det nødvendige i, at kritikken af neoliberalismen gøres international.

Alt i alt et par inspirerende og vigtige dage, som forhåbentligt følges op af konkrete initiativer i løbet af det næste år. Men bevægelsen er stadig ung og afhængig af at flere melder sig ind i kampen...

Næste år afholdes ConCrit i Bologna den 16. og 17. maj 2008.

Læs mere:

ConCrits hjemmeside: www.concrit.org eller www.concrit.dk

Henriette Harris' artikel i Information d. 4. Juni 2007.

Dansk pædagogisk Tidsskrift nr. 2 maj 2007: Kamp om pædagogikken.

Noter om nye publikationer

▷ Carsten Sestoft & Kim Esmark

Julien Duval: *Le mythe du "trou de la Sécu"*. Editions Raison d'agir, 2007

I denne bog om "finansieringshullet" i franske sociale udgifter – som uden tvivl kan minde om vors hjemlige 'ældrebyrde' – hævder CNRS-forsker Julien Duval, at det er en myte: Der findes ikke noget 'hul', men derimod et 'behov for finansiering', som franske regeringer siden 1993 har besluttet sig for ikke at opfylde ved at lette finansieringsbyrden hos virksomhederne, der i det franske system står for denne udgift. Det er altså et politisk valg, at der skal være et hul. Og dette valg fortolkes af Duval som en del af den overførsel af risici, som er sket fra kapital til arbejdskraft i den forstand, at risici i ressourceallokeringen i det økonomiske system i stigende grad bæres af arbejdskraften og i aftagende grad af kapitalen (som til gengæld skulle være udsat for stigende risiko pga. globaliseringen). En analyse, der minder om den i Boltanski & Chiapello's *Le Nouvel esprit du capitalisme*, hvor den sammenfattes sådan: "Kapitalen har det godt, men samfundet har det dårligt." /cs

Bent Olsen: *Pædagogik, pædagogmedhjælpere og pædagoger*. Forlaget PUC, 2007

Bent Olsens ph.d.-afhandling handler både om de voksnes hverdagsliv og opdragelsespraksis i daginstitutioner og om forholdet – eller hierarkiet – mellem pædagoger og pædagogmedhjælpere. Det første gennem en skelnen mellem de voksnes sympatihandlinger og deres irettesættelser af børnene. Det andet gennem besvarelsen af spørgsmålet om, hvordan pædagogmedhjælpernes arbejdsdag forløber sammen med og måske også op imod pædagogerne. Empirisk er projektet baseret på et observationsstudie med fokus på fire pædagogmedhjælpere. Hertil kommer analyser af registerdata, data om pædagoger og pædagogmedhjælperes sociale baggrund, samt informantinterviews og diskursanalyser af institutionernes egen tekstproduktion. Teoretisk er grundlaget Bourdieu samt Billy Ehn og Erving Goffmans institutionsanalyser, Mary Douglas' kulturteoretiske studier og Arlie Hochschilds analyser af følelser i service- og omsorgsarbejde. /cs

Turbulens.net nr. 10: Liv, krop og teknologi

Internettidsskriftet Turbulens.net handler generelt om politisk-teoretiske emner i krydsfeltet mellem humaniora og samfundsvidenskab. I maj-nummeret om "Liv, krop og teknologi" er der bl.a. et interview med Nikolas Rose og et antal mere eller mindre Foucault & biopolitik-inspirerede artikler og interviews. <http://www.turbulens.net/> /cs

Slagmark-nummer om begrebshistorie

Det i skrivende stund nyeste nummer af det idéhistoriske tidsskrift Slagmark – nummer 48, 2007 – handler om begrebshistorie. Der er interessante oversættelser af Koselleck og Gumbrecht og virkeligt læseværdige artikler af Niklas Olsen, Jan Ifversen, Jeppe Nevers og Frank Beck Lassen. Deri kan man bl.a. læse om den tyske begrebshistories finske forlængelse, om ærinderne i Kosellecks begrebshistorie og om forholdet mellem begrebshistorie og Hans Blumenbergs metaforologi. Stærkt interessant for alle, der interesserer sig for begrebshistorie eller i videre forstand historisk semantik, hvilket også vil sige: Studiet af kategoriseringernes historie og historicitet, som er en væsentlig del af den historiske virkelighed. (I den sammenhæng kan jeg måske tillade mig at reklamere for min seneste, for ikke

at sige sidste artikel, der behandler romangenrens historiske semantik i det 17. århundredes Frankrig: "Genrens tøven", *K & K*, nr. 103, 2007). /cs

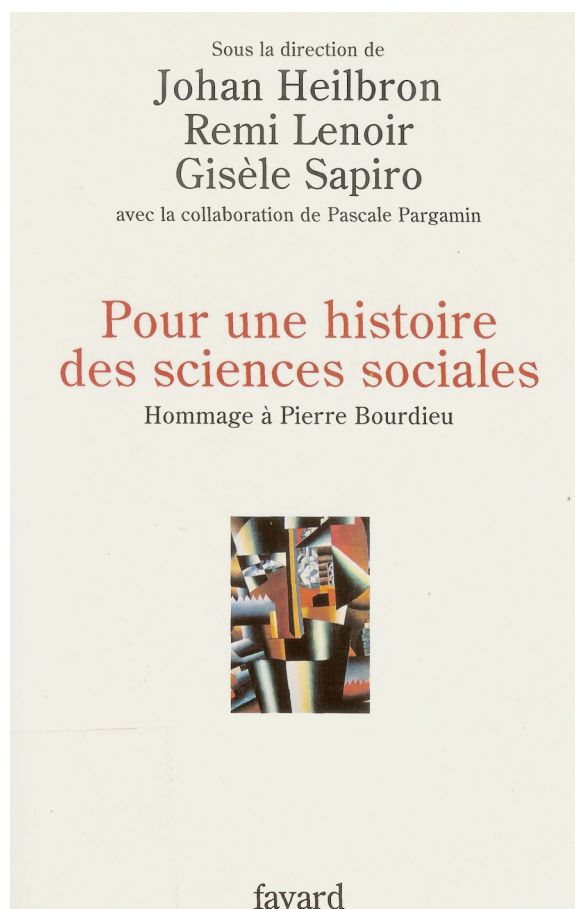
***Pour une histoire des sciences sociales. Hommage à Pierre Bourdieu.* Red. Johan Heilbron, Remi Lenoir og Gisèle Sapiro i samarb. med Pascale Pargamin (Paris: Fayard 2004)**

Denne fine sag er et bidrag til den historiske kortlægning af social- og humanvidenskabernes opkomst og struktur i det 19. og 20. århundrede. Som sådan er bogen jf. undertitlen ment som en hyldest til Bourdieu, for hvem projektet om en historisering af socialvidenskaberne – der skulle skabe indsigt i det videnskabelige felt og styrke forskningens refleksive dimension – især i de sidste år var et stærkt anliggende. I 1997 var det således tema for Bourdieus seminar på EHESS og den "programtekst", han i den anledning skrev, er gengivet som åbningstekst i bogen her. Bogen er en antologi med bidrag af velkendte, overvejende (men ikke udelukkende) franske forskere. De enkelte tekster går tilbage dels til EHESS-seminaret i 1997, dels til et internationalt kollokvium om samme tema, der blev afholdt til Bourdieus ære i 2003 på *Centre de sociologie européenne*.

Hvad teksterne iflg. redaktørernes prolog har til fælles, er en tilgang til socialvidenskabernes historie, der, uden at reducere alt til rene magtspil, bryder med den gængse idehistorier "ulegemlige", dekontekstualiserede fortælling om videnskabernes udvikling. Socialvidenskaberne har måttet konstituere sig i meget tættere afhængighed af stat, kirke, økonomi og ideologi/moral end tilfældet har været med naturvidenskaberne. Men selv om socialvidenskaberne således langt fra er fri af verdslig og spirituel magtindkapsling, så har de dog erobret en grad af relativ autonomi, som – hvis man vil begribe deres væsen og funktion – fordrer en rekonstruktion af deres egenlogik. Her byder Bourdieu feltbegreb sig oplagt til og bogens bidragsydere bruger det i eksemplariske case-studier af udvalgte agenter, værker og skoler i det socialvidenskabelige felt i Frankrig og andre steder, idet de samtidig situerer feltet i dets kontekst af politiske og socio-økonomiske vilkår.

Første del af bogen belyser, hvordan socialvidenskaberne i årtierne omkring 1900 kæmpede for at gøre sig fri af kirke og andre traditionelle kræfter for at skabe en ny videnskabelig diskurs om moral, familie og samfund. Anden del fokuserer på det videnskabelige felts indre mekanismer og "kampformer", herunder på de sociale betingelser for refleksivitet og produktion af viden. Socialvidenskabernes komplicerede relation til statsmagten belyses i tredje del, mens fjerde del til slut

ser på cirkulationen af viden og ideer mellem nationale felter, herunder hvordan viden og ideer er blevet brugt i magtmæssig (fx kolonialistisk) øjemed. /ke

Loven og Bourdieu: tidsskriftet *Droit & Société* nr. 56-57 (2004)

For de, der fx måtte være blevet inspireret af Hexis symposiet i oktober sidste år *From law to legal field* (se Hexis' Nyhedsbrev nr. 31 på www.hexis.dk) er der mere om Bourdieu og loven i dette særnummer af tidsskriftet *Droit & Société*. Bidragene udforsker vidt forskellige områder: hvordan kan Bourdieus begreber anvendes i et større empirisk studie af organisationskultur i det australske politi? Kan Bourdieus anti-legalistiske sociologi også have nytte for jurister? Hvilke teoretiske begrænsninger ligger der i begrebet om det retlige felt? Hvordan kan Bourdieus retssociologi placeres i en specifik historisk kontekst af "disciplinary squabbling among French sociologists and jurists". /ke

Mere om *Droit & Société* på:

<http://www.recs.msh-paris.fr/publications/revue/revue-ds.htm>

Engelsk- og fransksprogede resuméer af artiklerne i særnummeret om lov og ret i Bourdieus værk:

www.reds.msh-paris.fr/2.webloc

Tidsskriftredaktionens hyldest til Bourdieu, der krediteres som medgrundlægger og sad i tidsskriftets *conseil scientifique*:

www.reds.msh-paris.fr/webloc

Og, voilà, også et særnummer om den danske retsteoretiker Alf Ross:

www.reds.msh-paris.fr/1.webloc

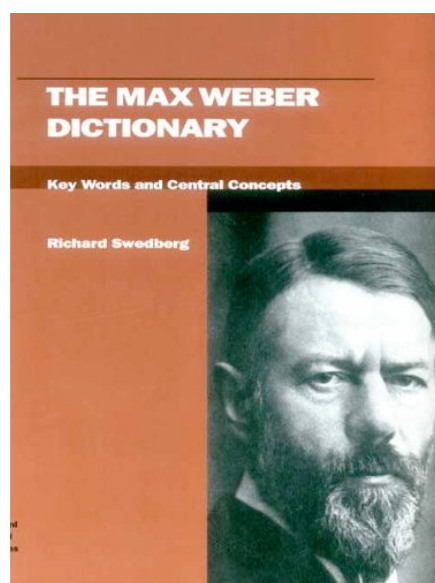
Richard Swedberg: *The Max Weber Dictionary. Key Words and Central Concepts*. Stanford University Press 2005.

En ualmindelig nyttig håndbog for såvel novicer som erfarne Weberlæsere. I ordbogsform præsenteres en omfattende liste af først og fremmest Webers nøglebegreber fra A[ction] til [Z]weckrationalität, men også opslag om hans enkelte bøger og tekster (i deres ofte indviklede udgivelseshistorie), om temaer eller emner han arbejdede med, samt biografiske noter om samtidige kolleger og teoretiske inspirationskilder. Hvert opslag indledes med en forklaring af begrebet, efterfulgt af Webers egen definition (hvis en sådan findes), henvisninger til diskussioner af begrebet hos Weber selv og i sekundærlitteraturen samt krydsreferencer til relaterede opslag. En omfattende bibliografi afrunder bogen.

Swedbergs prosa er klar og letbegribelig og bogen ikke større (344 s.) end at den faktisk er til at have med sig som håndbog. Alligevel rækker den langt ud i det Weberske vokabular og har – for at tage et helt tilfældigt eksempel – også et opslag om *habitus*, som vi bl.a. lærer at Weber behandlede i *Gesammelte Aufsätze zur*

Wissenschaftslehre og brugte dels i betydningen disposition (*Gesinnung* eller *Eingestelltheit*) og *Ethos*, men også bredere som "outer habitus", "bearing", "deportment" eller "outward appearance". Krydsreferencerne går til ethos, custom, lifestyle, mentality, spirit of capitalism.

Swedberg, professor i sociologi ved Cornell University, har tidligere skrevet om Webers økonomiske sociologi. Hvad der drev ham til at skrive *The Max Weber Dictionary* var ifølge ham selv en blanding af beundring for Webers værk og tænkning, et håb om at bidrage til kulturen omkring Weber og et ønske om at hjælpe andre med at studere Weber uden at måtte slås med samme forståelsesproblemer som han selv havde haft som ung student. /ke

8. november i Odense: Kunsten at lykkes som kunstner

▷ Hexis og Det Fynske Kunstakademi

Torsdag den 8. november 2007 kl. 13-17 afholder Hexis i samarbejde med Det Fynske Kunstakademi arrangementet "kunsten at lykkes som kunstner".

Donald Broady, Mikael Börjesson, Martin Gustavsson og Marta Edling vil præsentere forskningsprojektet "Konsten att lyckas som konstnär. Socialt ursprung, kön, utbildning och karriär 1945-2007". Projektet er et tværvidenskabeligt projekt inspireret af Bourdieus *Les règles de l'art*, og omhandler svenske kunststuderende og kunstnere: Hvem studerer til kunstner? Hvem slår igennem? Og hvilke strukturer strukturerer hvem som får succes (herunder under uddannelsen)? Vigtige spørgsmål er også: Hvilken betydning har højere kunstnerisk uddannelse for succes i feltet og hvilke foran-

dringer er sket over tid (1945-2007)? Hvordan kan succes i feltet forstås, hvilke typer af succesrige karrierer findes og – frem for alt – hvordan ser relationen ud mellem symbolske gevinster og økonomiske indkomster? Ydermere undersøges forholdet mellem kunst, stat og marked. Yderligere information om projektet kan findes på: <http://www.ekohist.su.se/konsten/>

Arrangementet finder sted på Det Fynske Kunstakademi, Brandts Passage 43, 5000 Odense C.

Arrangementet vil være på engelsk. Endeligt program følger. Alle er velkomne.

For yderligere information kontakt venligst:
Ole Hammerslev ohv@sam.sdu.dk

Nyt fra Feltanalyse-workshoppen - Socialvidenskab, RUC

▷ Anders Mathiesen

Kort præsentation af to netop afsluttede specialer, det første om, hvordan Fogh-regeringens FIA-reform – "*Fleere i arbejde*" (2002) – har ændret de institutionelle betingelser for 'det sociale arbejde med arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere' (matchgruppe 4 og 5). De kommunale myndigheder og socialrådgivere kan bøje reglerne, men de får stadig flere incitamenter til at begrænse udgifterne til 'de svageste arbejdsløse'. Det andet speciale behandler implementeringen af Bologna-processens 'globalisering' af de nyliberalistiske principper for markedsregulering af universiteternes uddannelsesaktiviteter (se hertil også omtalen af en tilsvarende analyse af regeringens lov om *Akkrediteringsinstitutionen for videregående uddannelser* i Praktiske Grunde nr. 1, s. 38f).

Jesper Naamansen & Esben Richardt Olsen:

Feltet for arbejdsløshedspolitik - en historisk konkret analyse af kommunale indsatser over for kontanthjælpsmodtagere

(RUC, Forvaltning, Socialvidenskab og Historie 2006)

Det foreliggende speciale er skrevet med udgangspunkt i observationer fra et kommunalt aktiveringsprojekt for kontanthjælpsmodtagere samt feltanalytiske forskningsinterview med udvalgte deltagere. Jesper Naamansen og Esben Richardt Olsen (JN & ERO) har deltaget i et konkret kommunalt aktiveringsprojekt, og afhandlingens analyser repræsenterer en 'deltagende objektivisering' af den konkrete aktiveringsforanstaltningens sociale funktionsmåde: Det analytiske formål er at skabe indsigt i de sociale konsekvenser af de historiske og aktuelle kampe om arbejdsløshedspolitikken' (s1) ved at ana-

lysere, hvordan dette kommunale aktiveringsprojekt, der er iværksat for arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere med andre problemer end arbejdsløshed, påvirker projektdeltagernes relation til arbejdsmarkedet (match-gruppe 4 og 5 – 'nogle af de arbejdsløse der er længst fra arbejdsmarkedet').

Denne 'objektivering' gennemføres i form af en historisering af "Projektets" institutionelle betingelser og de lokale rammer, samt en historisering af deltageres forudsætninger (dvs. de aktiverede kontanthjælpsmodtageres forskellige forudsætninger) svarende til specialets to hoveddele: 'en analyse af arbejdsløshedspolitikens historiske udvikling [kap. 3], og analyser af fortællinger fra personer, der via deltagelse i "Projektet" er berørt af den aktuelle arbejdsløshedspolitik [kap. 4]' (s9).

JN & ERO har lavet en sociologisk feltanalyse (se oversigten over afhandlingens disposition s11). De redegør i kapitel 2 ret udførligt for, hvordan de konkret har arbejdet med de teoretiske begreber og med at konstruere feltet for arbejdsløshedspolitik. De bruger (som allerede anført) kontanthjælpsmodtagernes oplevelser af "Projektet" som udgangspunkt for at formulere de spørgsmål, som specialets forskellige analyser skal forsøge at *forklare*. Forstået som de spørgsmål, de to forfattere sad tilbage med efter deres observationer under opholdet på "Projektet", deres interviews med udvalgte deltagere og interviews med de kommunalt ansatte socialrådgivere (på "Projektet" og i socialforvaltningen):

1. Hvad er det for forskellige opfattelser af arbejdsløshed, der er i spil (dvs. spørgsmålet om forskellige teoretiske forklaringer på det fænomen, at ikke alle er i arbejde)?
2. Hvordan går det til, at de arbejdsløse (på "Projektet") har så forskellig forståelse af deres egen situation (se spec. s115-116)?
3. Hvad er egentlig "Projektets" sociale funktion (dvs. hvad er aktiveringens formål – at hjælpe de arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere på vej / at hjælpe virksomhederne med at få fat i 'de bedste' af de arbejdsmarkedsparate arbejdsløse)?
4. Hvilke "slags" arbejdsløse er "Projektet" egentlig indrettet efter. Hvad betyder aktiviteternes indretning og indhold for afgrænsningen af foranstaltningens målgruppe i kombination med andre 'incitamentsstrukturer' for potentielle deltagere og for kommunerne (dvs. spørgsmålet om, hvad den skærpede afgrænsning mellem det offentlige beskæftigelsessystem og den sociale sektor betyder for det spillerum, der er for indretningen af – og/eller for overhovedet at opretholde – sådanne kommunale beskæftigelsesprojekter)? (se spec. s129ff)

Disse spørgsmål 'udgør et brud med de arbejdsløses egne forklaringer på deres situation og deres relationer til arbejdsmarkedet' (s22 og 23f), og det er disse spørgsmål, som analyserne af ændringerne i de institutionelle betingelser over tid og konstruktionen af feltets modstridende positioner (de institutionelle agents forskellige 'handlingsrationaler') skal bidrage til at besvare. Disse fire fokuspunkter er altså 'udledt' af det empiriske feltarbejde, som de to forfattere udførte som deltagere på "Projektet" / den kommunale case (s24), og JN & ERO anvender disse spørgsmål til at fokusere og afgrænse analysen af den historiske udvikling (s24 se også s27).

I forlængelse af den indledende redegørelse for, hvordan afhandlingens to hoveddele spiller sammen, følger en ret udførlig, præcis og sikker redegørelse for, hvordan de har *anvendt* "feltanalysemodellen" (s25ff – se figur 1), som den er udviklet i tilknytning til Feltanalyse-workshop'en på socialvidenskab, RUC. Her skal specielt fremhæves de to forfatters eksplicitte understregning af, at afgrænsningen af de historiske analyser og konstruktionen af feltet for arbejdsløshedspolitik er begrundet i, at analyserne er foretaget ud fra 'de ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtageres' perspektiv. De anser det nærmest for at være en forudsætning for at forstå både analysernes afgrænsning og fremstillingens opbygning, at læseren gør sig klart, hvad det er for et *synspunkt* de anlægger (til forskel fra den toneangivende arbejdsmarkedsforskning – s8): 'Det er gennem analysen af interviewene med deltagerne, hvis handletilbøjeligheder bl.a. er betinget af feltets tidligere og nuværende magtforhold, at vi kan synliggøre det, vi kalder "feltets aktuelle tilstand" [dvs. kap.4]. Analysen af feltets historiske udvikling og analysen af feltets aktuelle tilstand udgør derfor *tilsammen* feltkonstruktionen eller konstruktionen af feltet for arbejdsløshedspolitik' (s34 note25).

Analysen af den historiske udvikling i kapitel 3 kan umiddelbart fremstå som en blot og bar registrering af de ændringer, der er sket i lovgivningen og 'de institutionelle betingelser' i feltet for de arbejdsløshedspolitiske foranstaltninger siden begyndelsen af 1970'erne. Men de to forfattere har, som allerede nævnt, eksplicit henledt opmærksomheden på analysernes afgrænsning til fire 'nedslagspunkter'. Begrundelsen er, at disse *tids*-punkter repræsenterer faser, hvor der er sket ændringer i styrkeforholdet mellem de modstridende rationaler i feltet (s36), som i særlig grad kan bidrage til at *forklare*, hvad det er for modstridende hensyn, der konstituerer indretningen af det kommunale "Projekt Grønt", og til at forklare de observerede og interviewede arbejdsløse kontanthjælpsmodtageres ret så forskellige oplevelser af

og måder at forholde sig til "Projektet" som aktiveringsforanstaltning.

Den nærmere afgrænsning af, hvad der inddrages i analysen fra de enkelte nedslagspunkter begrundes så med henvisning til de omtalte '*fokuspunkter*' (f.eks. eksPLICIT s43, 49, 45 og 55), men analysernes afgrænsning er også begrundet i ønsket om at synliggøre de mest centrale tovtrækkerier mellem repræsentanter for 'de modstridende positioner' i det arbejdsløshedspolitiske felt. Analysen af feltets historiske udvikling, som læseren bliver forberedt på i redegørelsen for feltanalysemetoden (s34-35), går altså primært ud på at blive i stand til at konstruere både de dominerende og de dominerede positioner i de *politiske* kampe om udformningen af '*reglerne*' for aktiveringsforanstaltningernes indretning og regulering, og de tjener til at synliggøre at styrkeforholdet mellem de modstridende positioner (interesseorienteringer) er ændret over tid.

Specielt om det sidste nedslagspunkt i analysen af det arbejdsløshedspolitiske felts historiske udvikling (FIA-reformen) skriver de to forfattere, at dette afsnit skal henlede opmærksomheden på, hvad det er for 'dominerede rationaler', der 'kun i mindre omfang kommer til udtryk (i den politiske diskurs og i socialrådgivernes professionsfaglige diskurs) på dette tidspunkt' (s82 note 75), omend disse dominerede interesser i praksis fortsat gør sig gældende – f.eks. i "Projektet" i form af at dette beskæftigelsesprojekt på én gang giver deltagerne en 'oplevelse af meningsfuldt arbejde' på trods af deres nedsatte arbejdssevne, ligesom deltagelse på dette projekt kan 'tælle med' som praktikperiode i et uddannelsesforløb. Men samtidig fungerer det som 'arbejdssevne'-afprøvning (se s100ff). I nedslagspunktet om FIA-reformen redegøres med andre ord for principperne i 'den aktuelt gældende politik', der udgør de overordnede institutionelle rammer for det kommunale "Projekt Grønt".

Analysen af det første nedslagspunkt omkring vedtagelsen af Bistandsloven 1974 bruges til at fremanalysere – 'konstruere' – de modstridende rationaler, der konstituerer det arbejdsløshedspolitiske felt. Med denne lov blev ansvaret for offentlig hjælp til kontanthjælpsmodtagerne decentraliseret til kommunerne (s37). Analysen fokuserer, som anført, primært på '*reglerne*' for hjælp til de 'ikke-forsikrede arbejdsløse' (kontanthjælp og rådgivning). Men også dengang var der forskellige opfattelser af, hvilke hensyn der skulle lægges vægt på.

JS & ERO redegør i dette første nedslag (s37-50) for (1) *velfærdsrationalet*, der tager udgangspunkt i 'de arbejdsløses situation og behov for hjælp', (2) *forvaltningsrationalet*, der går ud på at 'begrænse de sociale udgifter' og effektivisere anvendelsen af de offentlige

ressourcer, (3) *opkvalificeringsrationalet*, der går ud på at prioritere 'tiltag rettet mod at forbedre de arbejdsløses kvalifikationer' – f.eks. i kommunale beskæftigelsesprojekter og offentligt finansierede kursusforløb (Daghøjskoler, AMU-kurser mm.), (4) det *markedsøkonomiske rationale*, der prioriterer 'aktiviteter rettet mod virksomhedernes behov', og som kan 'forbedre virksomhedernes konkurrenceevne' (repræsenteret ved DA – s46) og endelig (5) *incitamentsrationalet*, der er orienteret mod 'at de arbejdsløse skal have økonomiske incitamenter til at påtage sig ordinært arbejde' (dvs. det nyliberalistiske princip om "noget for noget").

Analysen af dette første nedslagspunkt sammenfattes efter redegørelsen for lovgivningen om det første 'kontanthjælpsloft' (1980). De to forfattere påpeger her, at 'velfærdsrationalet ikke stod så stærkt i feltet, som det havde været tilfældet tidligere'. Hvor der før "oliekrisen" (1974) og den voksende massearbejdsløshed var bred politisk tilslutning til velfærdsrationalet (s40), så fik incitamentsrationalet efterhånden 'større vægt i feltet' (s50).

Analysen af det andet nedslagspunkt om 'overgangen fra offentlig til privat løsning af arbejdsløshedsproblemerne' (s51-58) fokuserer på, hvad 1980'ernes omorganisering og markedsorientering af den offentlige sektor og dens aktiviteter betød specielt for arbejdsløshedsforanstaltningerne for kontanthjælpsmodtagere. Kontanthjælpen forringes og hensynet til (de private) virksomheders interesser og konkurrenceevne opprioriteres (s52). De offentlige arbejdsløshedsforanstaltninger underlægges et markedsøkonomisk rationale, og arbejdsløsheden blev i lovgivningen i stigende grad opfattet som de arbejdsløses private problem (s55). Her blev det strukturelle grundlag lagt for 'individualisering' af arbejdsløshedsindsatserne og for individuel aktivering ("aktivlinjen").

Analysen af det tredje nedslagspunkt (s59-81) fokuserer på 'baggrunden for indførelsen af den individuelle aktivering', og disse analyser 'tjener til at synliggøre hvilke interesser, der medvirkede til at indføre *aktivlinjen* i arbejdsløshedspolitikken' (s59). Aktivlinjen blev sat på den politiske dagsorden med finanslovsforliget dec. 1988, og den blev senere udmøntet i form af 1990'ernes Arbejdsmarkedsreform og Socialreformen 1998 (s61). Den borgerlige regering lod udarbejde en teknokratisk "*Hvidbog om arbejdsmarkedets strukturproblemer*" (1989), som gav en 'teoretisk' legitimering for at give de arbejdsløse ansvaret for deres egen arbejdsløshed – dvs. en legitimering af opfattelsen af arbejdsløshed som et individuelt problem og en legitimering af krav om at de arbejdsløse skal yde noget til gengæld for deres kontanthjælp ('noget for noget' princippet – dvs. *incitamentsrationalet*). Aktivlinjen handler

ifølge den borgerlige regering 'dybest set om en adfærdsændring', og kontanthjælpsmodtagerne skulle med incitamenter 'af mere symbolsk karakter' skræmmes fra at søge 'sociale ydelser' (s61 – jf. hertil fokuspunkt 2 og specielt Sofies 'fortælling i kapitel 4). Antagelsen var/er at velfærdsydelserne fratager de arbejdsløse motivationen til at tage arbejde. Derfor blev 'forpligtende aktivering' gjort til en forudsætning for at få udbetalt kontanthjælp (s65).

Nyrup-regeringen fastholdt og videreførte aktivlinien, og lige siden har de politiske kampe om aktivering alene drejet sig om '*hvordan* de arbejdsløse skal aktiveres'. Efter regeringsskiftet i 1993 var den vigtigste ændring, at fokus igen blev 'at den aktiverende indsats skal henlægges til den offentlige sektor' (s66), og der blev igen lagt mere vægt på manglende kvalifikationer end på manglende motivation. Men 'den skjulte dagsorden' (som det hedder s.68) i arbejdsmarkedsreformens Lov om kommunal aktivering (1993) gik ud på, at de opkvalificerende foranstaltninger forbeholdes / begrænses til de 'forsikrede ledige', mens der i højere grad er 'pligter' og 'tvang' til de ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere – jf. teorien om "skræmmeeffekten" (s69). Altså en afgørende kategorial *sondring* mellem de forsikrede og de arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere.

Aktivloven i 1998-socialreformen erstattede både den stærkt reviderede bistandslovs foranstaltninger for arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere (note70) og 1993-loven om kommunal aktivering, og målgruppen for individuel aktivering blev udvidet: alle kontanthjælpsmodtagere skal aktiveres – 'også de allersvageste' (s78). Men igen er der en 'skjult dagsorden', idet den strukturelle *sondring* mellem den nye Aktivlov og Serviceloven i praksis betød, 'at stort set alle sociale elementer blev fjernet fra arbejdsløshedspolitikken' (s78). Den socialfaglige '*helhedsorienterede* rådgivning og vejledning' blev udskilt til den særskilte Servicelov (om betydningen heraf se kap. 4, s103 og Jørgen s120 og 131) – velfærdsrationalet blev begrænset til 'minimalstatens' fattighjælp. Aktivering skulle fokusere på at få den arbejdsløse i ordinært arbejde, og de lovpligtige 'vejledningssamtaler' i tilknytning til aktivering fik 'mestendels til formål at *rådighedsvurdere* kontanthjælpsmodtagerne' (s78). Rådgivning og vejledning til de arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere blev reduceret til registrering og kontrol – dvs. *forvaltningsrationalet*.

Med hensyn til aktivering, så åbnede Aktivloven i princippet for *social aktivering* for de ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere ("Projekt Grønt" kan ses som et eksempel), men i praksis nedprioriterede kommunerne generelt hjælpen til de 'svageste arbejdsløse' (s90), bl.a. fordi kommunerne i

forlængelse af socialreformen blev pålagt en større andel af udgiften til sådanne opkvalificerende tiltag – f.eks. AMU-kurser (s81). I praksis blev kun en tredjedel af kontanthjælpsmodtagerne aktiveret (s83). Betingelserne for de arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere 'blev stille og roligt forværret'.

Analysen af det fjerde og sidste nedslagspunkt om FIA-reformen ("*Flere i arbejde*") (s82-97) sætter fokus på det princip, som denne reform fra 2002 (efter regeringsskiftet november 2001) gjorde altdominerende i arbejdsløshedspolitikken: *Alle arbejdsløse har pligt til at påtage sig stort set hvilket som helst arbejde* (s85). Institutionaliseret aktivering i offentlig regi – som f.eks. "Projektet" – skal erstattes af aktivering i ordinært arbejde. Men dette afsnit tjener også til 'at synliggøre de aktuelle magtrelationer mellem de modstridende rationaler i feltet for arbejdsløshedspolitik' (dvs. feltets tilstand), som udgør de overordnede rammer for den kommunale case – "Projektet" (der er et aktuelt eksempel på det mulige) (s82 se spec. note 74).

Med FIA-reformen skete der afgørende ændringer i den offentlige arbejdsløshedsindsats, idet arbejdsløshedspolitikken blev reduceret til *beskæftigelsespolitik* – dvs. til virksomhedsservice / afprøvning af de arbejdsløse i forhold til arbejdsmarkedet (s96) helt uafhængigt af/adskilt fra socialpolitiske ydelser. Organiseringen og styringen af den offentlige indsats er ændret, der er åbnet op for privat jobformidlingsaktører, og der skal indføres et 'enstrengt beskæftigelsessystem' (kun kommunale jobcentre). Uddannelsesaktivering skal forbeholdes de forsikrede efter specifikke virksomheders erklærede behov (s85). 'De tidligere 32 ordninger blev samlet i tre typer af tilbud til de arbejdsløse: "*vejledning*" inklusive evt. kurser, *virksomhedspraktik* og *ansættelse med løntilskud*'. I kommunerne anvendes virksomhedspraktik og løntilskud 'udelukkende til de arbejdsmarkedsparate arbejdsløse' (s88).

Analysen er – også i dette sidste nedslagspunkt – afgrænset til 'de initiativer, der direkte skal medvirke til at ændre kontanthjælpsmodtagernes relationer til arbejdsmarkedet' (83): dvs. kontanthjælpsloftet, matchkategorierne og 'de nye redskaber' i den kommunale sagsbehandling (*visitationsværktøjskasse mm.*). De skærpede regler for kontanthjælpsloftet skal sikre, at det altid kan betale sig at tage (hvilket som helst) arbejde – også for kontanthjælpsmodtagere (jf. f.eks. Sofie i kap. 4). De fleste kontanthjælpsmodtagere kategoriseres som ikke-arbejdsmarkedsparate i matchgruppe 4 og 5 (dvs. en potentielt fastlåsende kategorisering som Sofie og Jørgen i kap. 4, s102 og 131). Det eneste "tilbud", der er til de ikke-arbejdsmarkedsparate, er vejledning, som efterhånden er reduceret til rådighedskontrol (de tilbagevendende kontrolsamtaler hver tredje måned) og

eventuelt et kommunalt eller privat holdningsbearbejdende afklaringskursus, der går ud på at få 'de mest udsatte på arbejdsmarkedet' til at forstå, at det er deres eget ansvar at skaffe et arbejde (s97). I det nye enstrengede beskæftigelsessystem er der ikke længere mulighed for 'helhedsorienteret socialfaglig rådgivning' – dvs. hjælp til at ændre 'psykiske og/eller sociale problemer' (s90 – jf. igen Sofie og Jørgen).

Socialrådgivernes institutionelle repræsentanter (DS), har gentagne gange påpeget, at de skærpede 'regler' for hjælp til kontanthjælpsmodtagerne primært fører til en hensynsløs forarmelse af de mest udsatte kontanthjælpsmodtagere, men den nye 'visitationsværktøjskasse' kan bl.a. tvinge/give de kommunale socialrådgivere incitamenter til at 'efterleve reglerne' (s91 spec. note 87 – jf. her udtalelsen fra én af "Kommunens" socialrådgivere om 'presset oppefra' s132). FIA-reformen har ændret magtrelationerne i det arbejdsløshedspolitiske felt til ugunst for "Projekt Grønts" målgruppe. Feltets aktuelle magtrelationer 'udgør de overordnede rammer for *Projektets* aktiviteter og *Kommunens* socialrådgivere' (s97).

Meget kort sammenfattet kan analyserne i kapitel 4 af det konkrete kommunale "projekt" (s98-152) ses som en anskueliggørelse af, at kommunerne har et vist spillerum for at implementere (se s.83 og 91) de 'regler', der fastsættes i arbejdsmarkeds- og sociallovgivningen – f.eks. vedrørende arbejdsløsheds- / beskæftigelsesindsatsen for kontanthjælpsmodtagere (jf. spec. Martins 'fortælling' og s146-152). Redegørelserne for og analyserne af dette "øjebliksbillede", der er et specifikt 'eksempel på det mulige', synliggør, hvor afgørende betydning lovgivningens kategoriale og strukturelle *sondringer*/distinktioner kan have. Disse analyser viser, hvordan de forskellige strukturelle opdelinger, de forskellige måder at regulere kommunernes indsats og specielt reguleringen af arbejdet med de arbejdsløse (*visitationsværktøjsskassen mm.* – se s130f) kan påvirke socialrådgivernes muligheder for at udføre arbejdet i praksis – og den arbejdsløses muligheder for at 'gennemtvinge sine interesser' og få den hjælp, han har behov for (se s132 og 151f). Men analyserne viser også ganske konkret, hvordan FIA-reformens principper kan påvirke/vanskeliggøre de arbejdsløse kontanthjælpsmodtageres relationer til arbejdsmarkedet, efterhånden som disse principper slår igennem i praksis – og slår igennem i de arbejdsløses egen forståelse af deres situation som arbejdsløse (se s113). Her demonstrerer JN & ERO forklaringskraften i Bourdieus teori om symbolsk vold.

Sammenholdt med analysen af den historiske udvikling viser analyserne i kapitel 4 med andre ord noget om, hvad det er for interesser, der tilgodeses hhv. tilsi-

desættes af de forskellige handlingsrationaler i det arbejdsløshedspolitiske felt. På denne baggrund objektiverer analyserne i kapitel 4, hvad det er for interesser *de forskellige praksisformer* i det udførende led (kommunerne) repræsenterer (f.eks. politisk-ideologiske hensyn, velfærdsøkonomiske hensyn, virksomhedsøkonomiske hensyn, kommunal-økonomiske hensyn, hensynet til de arbejdsløses behov for hjælp af både økonomisk og socialfaglig karakter osv.). Beskæftigelsesindsatsen er med FIA-reformen i stigende grad blevet indrettet efter 'de bedste' arbejdsløse (de arbejdsmarkedsparate) af hensyn til 'virksomhedernes økonomi', men det undersøgte kommunale "Projekt Grønt" tilgodeser altså også nogle af de – nu – 'dominerede' rationaler: velfærdsrationalet og opkvalificeringsrationalet. Endnu i 2006 var et sådant meningsfuldt beskæftigelsesprojekt muligt på trods af FIA-reformens "regler".

Kristoffer Kropp:

"Et andet fokus i din undervisning" – en konstruktion af feltet for organisering af KVLs uddannelsesaktiviteter.

(RUC, Forvaltning 2007).

Det foreliggende speciale tager udgangspunkt i Uddannelsesreform 2005 på KVL. Afhandlingens analyser af denne case, der er et eksempel på det mulige, tjener til at belyse den sociale betydning af de seneste års universitetsreformer. Specielt hvordan 2003 universitetsreformens ændring af principperne for regulering af universiteternes uddannelsesaktiviteter har ændret de institutionelle betingelser for universiteternes uddannelser og den konkrete undervisningstilrettelæggelse: 'Jeg har netop valgt at sætte fokus på en bestemt institution for at kunne vise, hvordan de sociale forskelle på institutionen er afgørende for, hvordan eksterne ændringer bliver implementeret og for hvilken social betydning de får' (s12). 'Jeg forsøger at forstå, hvordan de politiske processer og den konkrete udformning og tilrettelæggelse af KVLs uddannelser spiller sammen' (s13).

Kristoffer Kropp (KK) har med inspiration fra den franske sociolog, Pierre Bourdieu – og specielt analyse- og fremstillingsformen i *La misère du monde* (1993) – udformet afhandlingen som en historiserende feltanalyse. Han redegør i det indledende "Anslag" for fremstillingens disposition (s15-16). Afhandlingen består af en 1. del baseret på interview med tre forskere på KVL; 2. del er en historisering af den omorganisering af uddannelsesstrukturen og undervisningstilrettelægningsorganisering, der er gennemført på KVL siden slutningen af 1980'erne; og endelig afsluttes afhandlingen med en kort opsamling på den analytiske konstruktion

af feltet for regulering af universiteternes uddannelsesaktiviteter.

Specielt forklarer KK i denne indledende redegørelse formålet med, at afhandlingens to dele begge indledes med en diskuterende teoretisk og metodisk redegørelse, der efterfølges af en historisk konkret analyse. Disse diskuterende teoretiske rammer tjener til at historisere de anvendte analytiske kategorier, og den historiserende feltkonstruktion i del 2 tjener til at historisere det specifikke felts institutionelle strukturer og dets interne og eksterne (*magt*)relationer.

I afhandlingens første del (§17-60) konstrueres tre synspunkter på grundlag af interview med tre forskere på KVL. Denne del indledes med en redegørelse for, hvordan den anvendte feltanalytiske interviewform adskiller sig fra den mere almindeligt anvendte interaktionistiske (Goffman-inspirerede) interviewform, der opfatter interview som en proces, hvor aktørerne bevidst og aktivt deltager i en intersubjektiv meningsproduktion, der skaber interviewpersonernes 'oplevelse' og fortolkning (*accounts*) af f.eks. deres arbejde (§20). Med en sådan interaktionistisk eller socialkonstruktionistisk tilgang begrænser interviewanalysen sig til det informanterne faktisk siger – dvs. et sådant analysearbejde er begrænset til tekst- eller diskursanalyse. Men KK's feltanalytiske interviewanalyse går ud på at forklare, hvad interviewpersonernes 'accounts'/forklaringer egentlig betyder (§21): 'Man kan sige, at jeg i mindre grad betragter dem, jeg har interviewet, som informanter og i højere grad som sociale agenter. Jeg har derfor i arbejdet med interviewene forsøgt at finde frem til de forhold, som har kunnet forklare agenternes stillingtagen, [og] jeg har især lagt vægt på at bestemme, hvilke interesser de forskellige agenter repræsenterer, og hvordan deres forskellige livsbaner har disponeret dem for at tage stilling, som de gør' (§22).

KK har i indledningen forklaret, hvorfor han i fremstillingen har valgt at placere de teoretiske diskussioner og metodiske redegørelser 'i forbindelse med de empiriske analyser, hvor jeg benytter dem' (§15). Men han understreger også, at selvom disse redegørelser er placeret som oplæg til analysen, så er der egentlig tale om 'en efterfølgende rationalisering, hvor de principper jeg har benyttet mig af i de forskellige faser i arbejdet med at gennemføre og analysere de tre interview er blevet tydeliggjort' (§18). De tre 'fortællinger' repræsenterer tre synspunkter, dvs. tre måder at forholde sig til Uddannelsesreform 2005s omorganisering af KVLs uddannelser og ændringerne i den konkrete undervisningstilrettelæggelse. KK har teoretisk redegjort for distinktionen mellem empiriske individer og konstruerede individer (§22), og han har understreget at der ikke er tale om tre personbiografier (§26 og spec. §30). De tre 'kon-

struerede' synspunkter repræsenterer tre eksempler på 'interesseorienteret stillingtagen'.

Anders repræsenterer en professionel teknokratisk forvaltningsfaglig position, der primært tilgodeser hensynet til økonomien – både institutionens økonomi og markedsøkonomien. Jørgen repræsenterer en faglederposition, der er placeret i spændingsfeltet mellem et professionelt ledelsesrationale (dvs. et økonomisk rationelt synspunkt) og et videnskabeligt ledelsesrationale, og hans tvivl tilgodeser hensynet til den videnskabelige faglighed. Hanne repræsenterer den engagerede videnskabelige undervisers position. Hun ønsker at sikre alle studerende optimale muligheder for at tilegne sig en faglig indsigt og forudsætninger for en selvstændig kritisk stillingtagen, dvs. en position der tilgodeser hensynet til de studendes videntilegnelse – på trods af deres forskellige forudsætninger. De tre interviewede forskere på KVL og de tre 'fortællinger' repræsenterer med andre ord forskellige måder at organisere undervisningen på, der primært tilgodeser bestemte interesser og hensyn (§58). KK forklarer at 'rammerne' til de tre fortællinger tjener til at 'hjælpe læseren til at forstå interviewet som andet end blot tilfældige udsagn (*accounts*) løsrevet fra det sociale rum, hvori det er produceret'. Disse rammer skal netop relatere de tre 'fortællinger' til 'den sociale begrundelse' for de tre forskeres forskellige måder at forholde sig til den ændrede organisering af uddannelserne på KVL (§29). Rammerne tjener med andre ord til at forklare interviewpersonernes 'forklaringer'.

Afhandlingens anden del (§61-110) indledes med en teoretisk diskussion af forskellen mellem Foucaults genealogi og Bourdieus dobbelte historisering. KK har valgt Foucault som repræsentant for den diskursanalytiske position i det samfundsvidenskabelige felt, dels 'fordi hans genealogiske metode i praksis vægter det historiske moment højt' og dels fordi Foucault repræsenterer en skolastisk eller filosofisk anvendelse af socialkonstruktivisme (§63). I forlængelse af diskussionen om de forskellige måder at anvende interview og interviewanalyser på peger KK, at Goffmans (abstrakte) intersubjektive meningsunivers og Foucaults 'interne læsning' af historiske diskurser har det til fælles, at de dehistoriserer (eller usynliggør) de kulturelle fænomeners historisk specifikke produktionsbetingelser. Ultrakort formuleret karakteriseres en Foucaultsk diskursanalyse som en '*intern læsning af den dominerende diskurs i undersøgelsesfeltet*' (§65), hvor en historiserende feltkonstruktion – som f.eks. det foreliggende speciale – går ud på at konstruere det specifikke felts ensemble af modstridende positioner, altså også de dominerede positioner, og feltets relation til magtfeltet. KK redegør mere udførligt for det anvendte feltbegreb, og hvordan

han 'konkret er gået frem i arbejdet med at historisere feltet' (s69ff) – dvs. hvordan han rent praktisk har anvendt den feltanalytiske arbejdsmetode. Historiseringen af feltets institutionelle strukturer tjener til at forklare, hvordan organiseringen af uddannelserne på KVL er sammenhængende med institutionsfeltets relationer til det bureaukratiske felt og til det politiske felt.

Den historiserende feltkonstruktion tager udgangspunkt i problemerne på KVL omkring 2000 som følge af svigtende studentertilgang (s77-87). Ledelsen besluttede bl.a. at oprette nogle nye uddannelser, der rettede sig mod industrien og miljø- og ressourcforvaltning (s78). Men der blev også iværksat ændringer af KVLs 'traditionelle' uddannelser, hvor KK bruger dyrlægeuddannelsen som case til belysning af tovtrækkeriet mellem repræsentanter for hensyn til eksterne krav om bestemte erhvervskompetencer og for interne krav til et videnskabeligt fagligt niveau (s79). Fra denne debat i udgangspunktet omkring 2000 fremanalyserer KK et *deltagerorienteret synspunkt*, 'der ønsker uddannelsen indrettet så den i højere grad tilgodeser de studerendes dispositioner og giver dem mulighed for at forholde sig kritisk til det faglige stof' (s80); et *fagtraditionelt synspunkt*, der af hensyn til fagets overlevering fastholder 'at pensum nu engang er pensum, og det kan der ikke laves om på'; og endelig et *administrativt ledelsesorienteret synspunkt*, der henviser til at eksterne evalueringssrapporter har karakteriseret veterinæruddannelsen som 'et velorganiseret studium med sammenhæng mellem fagene' (s80n). Disse tre konkurrerende synspunkter korresponderer med de tre synspunkter, der blev konstrueret i afhandlingens første del.

Men analyserne viser, at KVLs *økonomiske problemer*, som følge af ændringerne i tilskudsstrukturen fra staten, hurtigt blev afgørende for de videre 'reformovervejelser'. I kraft af KVLs status som 'fri-institution' nedsatte rektor et hurtigtarbejdende 'tekniker-udvalg' med den opgave at ændre dyrlægeuddannelsen ud fra nogle på forhånd fastlagte rammer. KK ser dette forløb som udtryk for, at 'udviklingen af uddannelserne' på KVL allerede før universitetsreformen 2003 var blevet et rent ledelsesanliggende, hvor deltagerne (underviserne og de studerende) kun blev inddraget i det omfang ledelsen fandt det hensigtsmæssigt (s84). Denne ledelsesform blev kun yderligere skærpet af universitetsreformen og VK-regeringens omlægning af universiteternes forskningsfinansiering (s86), der klart 'disponerede institutionerne til at indgå i samarbejde med finansielt stærke eksterne partnere' bl.a. også om udvikling af nye uddannelser. På denne måde anskueliggør KK med en række korte 'nedslag' de *interne* institutionelle rammer på KVL for udarbejdelsen af "Uddannelsesreform 2005".

I det næste afsnit sammenfattes resultaterne af arbejdet med Uddannelsesreform 2005 (s88-92), som der mere konkret blev redegjort for i interviewet med en ledelsesrepræsentant ('Anders') i afhandlingens første del. Universitetsreformen 2003 ændrede universiteternes samfundsmæssige funktion. 'Den økonomiske effektivitet af uddannelsesproduktionen' blev også på KVL i stigende grad omdrejningspunktet for både ekstern og intern vurdering af uddannelsesaktiviteterne (s 88). KVLs traditionelle to-semesterstruktur blev ændret til en struktur med fire 9-ugers moduler med selvstændig eksamensperiode (1 uge); de mange fagspecialiserede bacheloruddannelser blev ændret til et mindre antal tværfaglige forløb med selvstændig erhvervskompetence (jvf. professionsbachelor); og den naturvidenskabelige grundfagsundervisning blev reduceret til redskabsfag for funktionsspecialerne (eksemplificeret ved fysikundervisningen). Denne omstrukturering og den 'nødvendige' pensumreduktion blev besluttet centralt (af prorektor for uddannelse). Inden for disse 'rammer' udformede arbejdsgrupper for hver af uddannelserne de nye undervisningsplaner (s89). Hertil kom, at studielederen udarbejdede slutkompetencebeskrivelser (jvf. Qualification Frameworks) for de enkelte moduler og for hvert enkelt kursus: 'slutkompetencer forskyder så at sige vurderingen fra, hvad der er fagligt relevant imod en vurdering af, hvad der er relevant i forhold til det efterfølgende job' (s 90).

KK påpeger, at denne måde at 'indrette' undervisningen efter eksternt fastsatte mål indgår i en forandring af den måde samtlige danske videregående uddannelser reguleres: 'ved at opstille *operationaliserbare* mål(sætninger) for de enkelte uddannelser og fag bliver det muligt for uddannelsesplanlæggere og administratører at overvåge og kontrollere uddannelsesproduktionen' (90n).

Med "Et europæisk sideblik" (s93-98) henleder KK opmærksomheden på, at disse ledelsesorienterede og økonomisk orienterede rationaler – som har været bestemmende for omorganiseringen af KVLs uddannelser – har en sammenhæng med forandringer i den europæiske uddannelsespolitik (Bologna-processen). Dette sideblik bruger KK til at ekspliciterer eller 'objektivere', hvad de strukturelle ændringer på KVL egentlig betyder (se 96f). Det er en 'historie', som nok ikke alle aktører i universiteternes aktuelle reformproces gør sig klart. 'Ved at betragte Bologna-processen som en del af den proces, som blev vedtaget på Lissabon-topmødet i 2000, bliver det muligt at forstå drejningen i både den europæiske uddannelsespolitik og Bologna-processen hen imod et økonomisk rationale' (s95).

Med universitetsreformen (2003) og den netop vedtagne lov, der gør *ekstern akkreditering* af universiteter-

nes uddannelser til en forudsætning for de statslige taxametertilskud til universiteterne, 'bliver det i den konkrete uddannelsesplanlægning afgørende at tilrettelægge uddannelserne, så de både er økonomisk rentable for institutionen, giver adgang til job (*employability*), kan gennemføres hurtigt og kan konkurrere med andre tilsvarende uddannelser både på nationalt og internationalt niveau' (s97). Med dette sideblik fremanalyserer KK nogle væsentlige bidrag til belysning af nogle afgørende *eksterne* 'produktionsbetingelser' for Uddannelsesreform 2005 på KVL.

Endelig forklarer KK med analyserne i afsnittet om "En anden tid" (s99-110), hvordan det er gået til at den nu så selvfølgele markedorientering og kommercielle orientering af universiteternes uddannelser i løbet af 1990'erne har fortrængt universitetsdemokratiet og tidligere tiders større hensyntagen til disciplinfaglige og videnskabelige interesser på KVL. En feltanalytisk historisering går ud på at fremhæve de *forskelle* som skaber dynamikken i feltets forandringer over tid, og det er KKs begrundelse for dette 'nedslag' (s 99 – se også s74).

Omkring 1990 var KVLs økonomi også presset, og Bertel Haarder (der også var undervisningsminister dengang) forsøgte at effektivisere universitetsuddannelserne bl.a. ved at indføre kravet om opdeling i bachelor- og kandidatuddannelser. Det betød ændringer i uddannelsesstrukturen, men dengang blev arbejdet med at ændre KVLs uddannelser organiseret som en mere demokratisk proces, og både lærere og studerende argumenterede for mere sammenhængende studieforløb tematiseret omkring 'sammenhænge mellem de naturvidenskabelige fag og kandidaternes anvendelsesområder' (s104). Op gennem 1990'erne blev også KVLs ledelsesstruktur ændret (Universitetsloven 1993), så hensynet til økonomien blev styrket og hensynet til de studerendes interesser i organiseringen af uddannelserne i stigende grad tilsidesat (s 109).

Den indretning KVLs uddannelser har fået efter Uddannelsesreform 2005 tilgodeser, som afhandlingens analyser viser, nogle specifikke økonomiske interesser. Men uddannelserne på KVL (og på universiteterne i det hele taget) kan altså indrettes på en anden måde, så de (også) kan tilgodesse nogle andre specifikke interesser. Analyserne i dette afsnit (s 99ff) tjener med andre ord til at henlede opmærksomheden på, at hvis nogle andre specifikke interesser ønskes tilgodeset, så forudsætter det at uddannelserne indrettes og ledes på en anden måde.

Den korte afsluttende "Opsamling" (s111-114) sammenfatter analyserne af det empiriske materiale og afhandlingens teoretiske og metodiske diskussioner. De

tre 'fortællinger' i afhandlingens første del repræsenterer forskellige 'synspunkter' på KVLs uddannelser (sammenfattes s 111). Historiseringen i afhandlingens anden del viser at styrkeforholdet mellem de modstridende positioner på KVL har forandret sig i den periode specialet har analyseret, og netop ved at fokusere på 'forskellene mellem positionerne *internt* på KVL' og vise hvordan repræsentanterne for de modstridende positioner har brugt relationerne til interesser uden for KVL i de 'stadigt pågående kampe om at forbedre deres egen position', kan KK forklare forandringsdynamikken. Ikke mindst ledelsen på KVL har brugt de *eksterne* forandringer til at styrke sin egen position via ændringer i organisationsstrukturen og dermed primært tilgodeset 'hensynet til økonomien' (113).

Analyserne har vist, at Uddannelsesreform 2005 har ændret KVL-uddannelsernes *samfundsmæssige funktion*: fra primært at relatere til landbrugets primære produktion til i højere grad at fungere som støttefunktion for industrien eller det økonomiske felts dominerende positioner. *Uddannelsernes indhold* og den konkrete undervisningstilrettelæggelse er blevet omorganiseret: uddannelserne er blevet fragmenteret og undervisningen reduceres i stigende grad til (abstrakt) eksamens-træning. Disse ændringer er muliggjort og gennemført i sammenhæng med at *institutionens ledelsesorganisation* er blevet centraliseret og professionaliseret ud fra en konsekvent forfølgelse af en økonomisk rationalitet.

Teoretisk og metodisk har Kristoffer Kropp med andre ord foretaget en dobbelt historisering af henholdsvis de analytiske kategorier, han anvender i afhandlingen (jvf. diskussionen af relationen til Goffman og Foucault), og af undersøgelsesfeltets konkrete indretning og funktionsmåde – herunder også de forhold, der muliggør og begrænser organiseringen af uddannelserne på KVL, som f.eks. de *eksterne* relationer til det bureaukratiske felts og det politiske felts konkurrerende positioner (jvf. i øvrigt de tre punkter s74 og feltanalysemodellen). Den historiserende feltkonstruktion *forklarer*, hvad det er for kapitalfigurationer (dvs. 'interesser') Uddannelsesreform 2005 tilgodeser på bekostning af andre faglige og sociale interesser: Specialet har derved henledt opmærksomheden på mulige alternative rationaler for organiseringen af ikke bare KVL og dens uddannelser, men også for andre videregående uddannelser – til forskel fra de krav om markedorientering af uddannelserne og de NPM-orienterede ledelsesformer, som den ny universitetsreform kræver.